Atatürk'ü Anlamak

165

VARLIK

ATATÜRKÜ ANLAMAK ve tamamlamak

CAVİT ORHAN TÜTENGİL

VARLIK YAYINLARI

ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK

CAVİT ORHAN TÜTENGİL

ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK

VARLIK YAYINEVI
Ankara Caddesi, İstanbuî

Varlık Yayınları, Sayı 1835
İstanbul'da Rekabet Matbaası'nda dizilmiş,
Bahar Matbaası'nda basılmıştır.
Kasım, 1975

SUNUŞ

Elinizdeki kitap, 1953 yılından bu yana Atatürk ve Cumhuriyet Türkiye'si üzerine yazıp yayımladığım makalelerle yanıtları, bunlara eklediğim belgesel yazıları kapsamaktadır. Güncel olaylarla bağlantılarını korumak için makaleleri ve yanıtları kendi aralarında sıraya koydum, yayım yerlerini de sonda belirttim. Yirmi yılı aşan bir sürede kamuoyuna iletilen bu yazıları, dil ve düşünce bakımından bir değişiklik yapmaksızın, şimdi de topluca sunuyorum.

Kitabın adı olan «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak», topluca okuyucu karşısına çıkma olanağı bulan yazıların odak noktasıdır. Bu «derleme»nin tümü okunduğu zaman görüleceği gibi Atatürk'ü Anlamak, Atatürkçü düşünceyi canlı tutmanın ilk basamağı, Atatürk'ü Tamamlamak ise Atatürkçü eylemi geliştirmenin ilk koşuludur. Düşünce-eylem bütünlüğü içinde ele alınıp değerlendirilmedikçe, Atatürk'ün yüklendiği «mission»un ulusal ve evrensel tarih sahnesindeki yeri açıklıkla belirlenemez.

Geniş sayılacak bir zaman aralığı içinde yayımlanmış olan bu yazılarda öncekilerden yapılmış bazı alıntılar görülecektir. Okurlarca bu durum, bir yinelemeden çok bir vurgulama olarak değerlendirilmelidir. Yazarın hangi düşüncelere ağırlık verdiği böylece ortaya konulmuş olmaktadır.

Ulusal planda olduğu kadar evrensel planda da uyandırdığı saygı süregelen Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1934'ten bu yana da Atatürk adı, Türkiye Cumhuriyeti ile iç içedir. «Türk Devrimi» adı verilen tarihsel olay, Atatürk'ün önderliğinde ulusça başarılan ve gerçekleştirilen bir «kurtuluş»lar dizisidir. Cumhuriyet'in 52. yıldönümünde, onun kurucusu ve ilk Devlet Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün aziz anısına sunulan bu yazı demetinin yapıcı düşüncelere ortam hazırlaması en içten dileğimdir.

Levent, ekim 1975 C. O. TÜTENGİL

BİRİNCİ BÖLÜM

DENEMELER VE İNCELEMELER

KURTARICI ATATÜRK

Büyük insan, fani hayatın ötesinde yaşamakta devam edendir.

Büyük insan, bir milletin değil, insanlığın ve tarihin malıdır.

Ölümünün 14. yılında beni en çok duygulandıran olay, Atatürk'ün izinde olmaktan gururla bahseden General Necib'in milletimize mesajı oldu. Ustaoğlu gibilerin de gözünden kaçmamış olmasını dilediğim bu mesajında Mısır devlet adamı, Atatürk'ün bütün hür milletler için bir önder, bir kahraman olduğunu belirterek diyor ki:

«Atatürk'ün yarattığı büyük eser ve inkılâpların tesiri yalnız Türkiye'de kendisini göstermekle kalmamış, aynı zamanda bütün hür milletlerde ve bilhassa Mısır üzerinde derin akisler bırakmıştır. Bugünkü Mısır, Atatürk'ün izi üzerinde yürümekte ve her Mısırlı Atatürk'ü hürriyet ve kahramanlık lideri olarak kabul etmektedir. Atatürk ölmemiştir. Atatürk'ün ruhu, her Türkün ve hürriyetsever her insanın kalbinde yaşamaktadır.»

Vatanları uğrunda seve seve ölüme atılan Tunuslu hürriyetseverlerin üzerlerinde bulunan Atatürk resimleri kalpte yaşatılan insanı göstermiyormu?

Atatürk'ün mağdur milletlerin başında kurtarıcı olarak her görünüşü, onun adeta yeniden doğuşu gibidir. Asya, Atatürk'ün şahsında kurtarıcısını selâmlamıştı; daha başka isimler altında, Asya yahut Afrika onu selâmlamakta devam edecektir.

ATATÜRK VE DOĞU ÜNİVERSİTESİ

Van gölü kıyılarında bir üniversite kurulmasının Atatürk'ün özlemleri arasında yer aldığını biliyoruz. 1937 yılındaki Büyük Millet Meclisi açış konuşmasında bu özlemini dile getirmişti. Ölümünden önceki son konuşmasında da dileğini tekrarladığını görürüz. Atatürk'ün fikir dünyasını belirten özellikler arasında kültüre verilen yer başta gelir. Çağdaş medeniyetlere yetişebilmek için müsbet ilim kaynağı ile beslenen fikri ve sanatı geliştirmek, korumak ve yaratma şartlarını hazırlamak onun için belli başlı devlet hizmetlerinden biri idi. Türk kültürünü ortaya çıkarmak, yapmak ve yaymak bir yandan kültürümüzün doğuşunu ve gelişmesini bize öğretecek tarihe onu çekerken, bir yandan da kültürümüzün gelişmesinde büyük yeri olacak Türk dilinin arınması meselesini onun için önemli meseleler katına çıkarıyordu. İstanbul Darülfünununda İstanbul Üniversitesine geçiş, altında «Hayatta en hakiki mürşit ilimdir» sözleri parlayan yeni bir üniversitenin doğuşuna

önayak olma nice kültür çalışmaları arasında üniversitelere Atatürk'ün verdiği önemi belirtmeğe yeter. Bugünlerde kapılarını Erzurum'da açan «Atatürk Üniversitesi» yine hızını Atatürk'ten alan büyük bir kültür adımı olmaktadır. Gerçekleştirilmesi bir hayli geç kalmış bu isteğin sağlam temeller üzerinde yükselmesini sağlayarak yitirilen zamanın birazını olsun kazanmaya bakmalıyız.

Doğu Anadolu'da bir üniversite açılması fikri, işin başından beri her çevrede büyük ilgiyle karşılanmıştır. Fakat açılacak üniversitenin yeri, Doğu ve Güney Doğu Anadolu'daki bütün şehirler tarafından istenmekte olduğu için, kolay kolay tesbit edilememiştir. Atatürk'ün yeni üniversitenin yerini kesinliğe yakın bir şekilde belirtmesine rağmen bu üniversite, Atatürk'ün adını alarak Erzurum'da hizmete girmektedir. Daha önce yeni üniversitenin yerini seçmek için kurulmuş bulunan üniversiteler arası bir kurulun, çeşitli yönlerden yapmış bulunduğu incelemelere göre, Elâzığ Van kesimini Erzurum ve Diyarbakır'a tercih ettiğini biliyoruz. Konuya yakın ilgi duyanlar. **«Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor»** (İstanbul 1952) adlı kitaba baş vurabilirler.

Lüzumuna inandığımız Doğu üniversitesinin yeri konusunda bir tartışma kapısı açmak belki

artık lüzumsuzdur. Umarız ki bizim bilemediğimiz birtakım haklı ve yerinde sebepler Erzurum'un seçilmesinde ağır basmış bulunsun. Fakat yine de hatırlatılmasında fayda gördüğümüz bir görüş üzerinde durmak için vakit geçmiş değildir. Yeni üniversite Doğu'nun kalkınmasında bir faktör olarak ele alındığına göre Doğu Anadolu'daki elverişli bütün şehirleri üniversitenin nimetinden birlikte faydalandırmak yolların en doğrusu olurdu. Üniversitenin yeri meselesinin basınımızı düşündürdüğü günlerde fikrimizi şu satırlarla ortaya koymuştuk: «Bize göre, düşünülmekte olan üniversite, fakülteleri ve enstitüleri ile Doğu'nun bütün şehirlerinde parça parça kurulmalıdır. Böyle bir hareket noktası, her şehrin özelliklerini ilk planda gözönünde bulunduracak canlı meselelere yönelen, yaraya merhem olan, ihtiyaçlara cevap veren ilmi üniversitenin gayesi haline getirecektir. Bu zihniyet ve kuruluşla Doğu'da yer alacak bir üniversite kalkınmaya hizmet eder; aksi halde gösterişli binalarda can veren bir göstermelik meydana getirilmiş olur.»

Diyarbakır'da yayımlanan **Çizgi** dergisinin 1 nisan 1953 günlü 5. sayısından aldığım düşüncelere bugün de katılıyorum. Üniversite fikrinin mahiyeti icabı bir bütünlük demek olduğu belki de

hatırlatılmak istenecektir. Başka yerlerdeki örnekleri bir yana, bizim özel şartlarımızın, ilimden medet uman ve cevap bekleyen meselelerimizin bizi ayrı şehirlerde kurulacak fakültelere, araştırma merkezlerine götürmekte olduğu bir gerçektir. Kars'ın, Van'ın, Elâzığ'ın, Diyarbakır'ın ve belki de öteki şehirlerin Erzurum'la birlikte üniversitenin nimetlerinden faydalanmasını yürekten dilerim. Erzurum'da atılmakta olan ilk adım, bu dileğin gerçekleşmesi imkânını da birlikte getirmektedir.

Atatürk'ü yitirdiğimiz 1938 yılından bu yana belki de ilk defa anma törenlerinin en büyüğünü onun büyük adını taşıyan üniversiteyi Erzurum'da açarken yapmış oluyoruz. Atatürk'ün beylik sözlere, birbiri ile bağdaşmaz davranışlara, üstükapalı hücumlara reva gördüğümüz aziz hâtırası bu adımla biraz olsun umduğuna yaklaşıyor. Kendisini sevmenin, yolunda yürümenin, izini bulmanın umudunu diriltiyor.

Atatürk Üniversitesini, kuruluşunu gerektiren ödevleri gerçekleştirmek yanında, taşıdığı adın kendisine yüklediği bir ödevin de beklemekte olduğunu sanıyorum. Bu ödev, adını taşıyan üniversitenin çatısı altında Atatürk'ün ve eserinin bilimsel anlayışla incelenmesidir: Bir yandan Atatürk ve devrimle ilgili yayınları, vesikaları toplamak,

tez konularını Atatürk'e ayırmak ilk adım olabilir. 1919 yılında toplanan Erzurum Kongresinin ruhu ile ruhlanacak bir üniversiteden bu konuda çok şeyler beklemek hepimizin hakkıdır.

ATATÜRK'Ü ANLAMAK VE TAMAMLAMAK

«Siyasî cidallerin çoğu basittir. Fakat içtimaî mesai her vakit için müsmirdir. Bizim münevverlerimiz buna çalışmalı. Neden Anadolu'ya gelip uğraşmazlar? Neden milletle doğrudan doğruya temasta bulunmazlar? Memleketi gezmeli, milleti tanımalı, elksiği nedir görüp göstermeli. Milleti sevmek böyle olur. Yoksa lâfla muhabbet fayda vermez.»

MUSTAFA KEMAL

(Ekim 1919)

«Varlık Yıllığı 1964» için «Ölümünün bu yirmi beşinci yıldönümünde, Atatürk'ün çağdaş uygarlık düzeyine çıkabilmemiz için bize çizdiği yolun neresindeyiz? Büyük Önderin dilekleri sizce gerçekleşmiş midir? Gerçekleşmediği kanısındaysanız bunun nedenleri neler ve sorumluları kimlerdir?» sorusunu şöyle cevaplandırmıştık:

«Çağdaş uygarlık düzeyine çıkan yolun neresinde olduğumuzu söylemek güçtür. Çağdaş uygarlık düzeyinde olan toplumlarla olmayan toplumlar arasında yapılacak kıyaslamalarda ele alınacak ölçülere göre değişik sonuçlara varmak mümkündür. Biçim benzerlikleri ve aynı kelimeleri özdeş kurumlar için kullanmakta olduğumuz sanısı objektif bir kıyaslamayı yetesiye güçleştirmektedir. Dünyada olup bitenlere sırtını çevirerek kendi kendisini tekrara yönelen toplumumuz için, gerçek dışı zorlamalar olumlu bir sonuç vermeyince, kurtuluşu (bile bile lâdes) lerde aramak eğilimi güç kazanmaktadır, denebilir.

Atatürk'ü anlamak basamağına henüz ulaşamamış olan toplumumuz, **Atatürk'ü tamamlamak** için zorunlu olan hamleyi elbette gösteremez. Sorumlulara gelince; yanlış Atatürk yorumcuları ile Atatürk goygoycularının, Atatürk'e karşıt olanlardan daha çok bu sorumlulukta payı olduğunu sanmaktayım.» (1)

Atatürk'ü anlamak, Atatürk'çü akımın temeline inmeyi zorunlu kılar. Bu temel nedir? Atatürk, **«İstiklâl-i tâm, bizim bugün, deruhte ettiğimiz va-**

(1) Bk. Adı geçen eser, İstanbul 1963, s. 197 198.

zifenin ruhu aslisidir» derken Atatürkçülüğün üzerine bina edildiği temeli dile getirir ve «istiklâli tâmmımızın temini ve idamesi» için «siyasî, malî, iktisadî, adlî, askerî, harsî ve ilâh..» alanlarda bağımsızlığımızı gerekli sayar. Ona göre, bunların herhangi birinde istiklâlden mahrumiyet, bütününden mahrumiyet demektir.

Görüldüğü gibi Atatürk bir «Bağımsızlık Savaşçısı» dır. Sadece sözkonusu ettiği alanlarda bağımsızlık savaşçılığı etmekle kalmaz, daha da önemlisi düşüncenin bağımsızlığını şart koşar. Aklın üzerinde sulta kuran hurafelere, inanışlara ve kurumlara karşı oluşu sebepsiz değildir.

Atatürk'ü anlamanın bir yanı onun bağımsızlık savaşçılığı ise öteki yanı da gerçekleştirdiği devrimlerin bütünlüğüdür. En büyük eseriniz hangisidir? sorusuna verdiği şu cevapta bu düşünce açık ve seçik olarak ifade edilmiştir:

«Benim yaptığım işler biri diğerine bağlı ve lüzumlu olan şeylerdir.»

Toplum olarak Atatürk'ü anlamak basamağına henüz ulaşamadığımızı söylerken «istiklâl-i tâm» ve «Türk Devriminin bütünlüğü» anlayışında açılan gediklere işaret etmek istemiştik. Bu gedikler Atatürk'ü tamamlamak meselesini ortaya çıkarmakta-

dır. Kurtuluş Savaşı sonrası düzeyine yeniden ulaşmak için Atatürk'ü tamamlamanın yanısıra, Türk Devriminin gerçekleştiremediği hedeflere ulaşabilmek için de Atatürk'ü tamamlamak söz konusudur.

*

Atatürk'ü tamamlamanın ilk anlamı «istiklâl-i tâm» ve «Türk Devriminin bütünlüğü» anlayışında açılan gedikleri kapatmaktır. Bu davranış Atatürkçülüğe yeni bir şey katmayacak, onu eski düzeyine kavuşturacaktır. Yeni bir «kuvay-ı milliye ruhu»na muhtaç olduğumuzu ileri sürenler bunu söylemek istiyorlar. Atatürkçülüğü eski düzeyine ulaştırmak yetmez, eksik kalan yanlarını tamamlamak da gerekir. Atatürk'ü tamamlamanın asıl anlamı Türk Devrimine yeni katkılarda bulunmaktır.

«Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur» diyen Atatürk kendi eksiklerini dile getirmekten de çekinmez. Konuşmalarından birinde, **«Ben çok içtimaiyat ile meşgul olmadım»** der. İktisadî meseleler karşısındaki durumunun da aynı olması olağandır. Müstesna bir sezişle ortaya koyduğu bazı meselelerin gerçeklik kazanamamış olması çevresinin ve o günkü Türkiye koşullarının da bir sonucu olmuştur. Kendisinin de belirttiği gibi, **«Biz daha çok hatveler atmak mecburiyetindeyiz.»**

Türk Devriminin ilkelerinden biri olan devrimcilik, katılaşmış bir toplum düzeni yerine yeni oluşlara açık bir anlayışı zorunlu kılar. Dinamizmini yetirerek kendi üzerine kapanmak Atatürkçülüğü donmuş kalıplar haline getirir ve yaşama gücünü zayıflatır. Batılı bir toplum olmak ve halkın mutluluğunu daha ileri bir düzeye çıkarmak, değişen dünya koşulları içinde, Atatürk'ün sürekli bir ülküsü idi. Bu ülküye bel bağlayan genç kuşaklar ve düşüncede genç kalanlar için Atatürk'ü tamamlamanın yolu daima açıktır. **«Bugüne kadar istihsal eylediğimiz muvaffakiyet, bize ancak terakki ve medeniyete doğru bir yol açmıştır. Yoksa terakki ve medeniyete henüz isal etmiş değildir. Bize ve ahfadımıza düşen vazife bu yol üzerinde tereddütsüz ilerlemektir».** (Ağustos 1923)*

«Sen ölmedin» edebiyatı ile Atatürkçülüğe ve Türk milletine yararlı olunamaz. Atatürk'e yapılacak kötülüklerin en büyüğü onu bir evliya haline

(*) Yazımızda yer alan Atatürk'ün fikirleri için, Prof. Enver Ziya Karal'ın derlediği **«Atatürk'ten Düşünceler»** adlı kitaptan yararlanılmıştır. (Ankara, t. s., 2. baskı, XV 175 sayfa, İş Bankası Yayını).

getirmektir. Basmakalıp, şekilci ve çıkarcı Atatürk sevgisi artık yerini gerçekçi, tenkidçi ve tamamlayıcı çalışmalara bırakmalıdır. Atatürk sömürücülüğüne bir son verilmelidir. Yazımızın başına aldığımız cümlelerinin son ikisindeki «millet» kelimesi yerine «Atatürk» kelimesini koyarak bir daha okumalı ve düşünmeliyiz.

Şurasını unutmamalıyız ki, Türk milletinin hayatında Atatürk bir fasıl değil, yeni bir başlangıçtır. Onun öncülük ettiği eser eksiksiz olmadığı gibi tamamlanmış da değildir. Genç kuşakları bekleyen en önemli görev bu «başlangıç» ı sürdürmektir.

ATATÜRK VE «MAZLUM MİLLETLER»

Atatürk'ün konuşmalarında «mazlum milletler» sözünün ilk kullanılışı 3 ocak 1922'de, Ukrayna Cumhuriyeti Olağanüstü Temsilcisi General Frunse'nin şölenindedir. Birinci Dünya Savaşı'nın bütün insanlığın düşüncesinde önemli izlenimler bıraktığını ve Afrikalıları savaş içinde yakından tanıdığını belirttikten sonra Mustafa Kemal Paşa şunları söyler: «Müstevliler ve onların mütecaviz orduları kendilerini hiç bir vakit tazyikten hâli kalmadı. Fakat bu tazyik ne kadar kuvvetli olursa olsun bu büyük fikir hareketine karşı duramayacaktır. İnsanlığa müteveccih fikir hareketi ergeç muvaffak olacaktır. **Bütün mazlum milletler zalimleri bir gün mahv ve nâbut edecektir.** O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendine yakışan bir haleti içtimaiyeye mazhar olacaktır.» (2)

(2) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri.** Ankara 1952. C. II, 29.

Aynı yılın 7 temmuz'unda yaptığı bir başka konuşmasında Türkiye'nin giriştiği Kurtuluş Savaşı'nın evrensel anlamına değinirken de dedikleri şunlardır: «Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. **Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın davasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir.** Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının icabatını değil, tarihin hakikî icabatını takip edecektir.» (3)

Afrika ve Asya uluslarının Türkiye'nin açtığı çığırdan mutlaka geçeceklerine yürekten inanan Atatürk, daha 1933 mart'ında, uzak görüşlülüğün ve çağdaş dünya anlayışının en değerli belgeleri arasında sayılması gereken şu konuşmayı yapmıştı: «Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan, bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklere ve

(3) a. g. e., s. 40.

bütün mânilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.» (4)

Atatürk'ün 21 haziran 1935'te Gladys Baker'e verdiği demeci, bugün de dünya sorunlarının çözümünde gözönünde bulundurulması gereken genel bir ilke olarak nitelememiz gerekir: «Eğer devamlı sulh isteniyorsa insan kütlelerinin vaziyetlerini iyileştirecek beynelmilel tedbirler alınmalıdır. İnsanlığın heyet-i umumiyesinin refahı, açlık ve tazyikin yerine geçmelidir. Dünya vatandaşları haset, açgözlülük ve kinden uzaklaşacak şekilde terbiye edilmelidir.» (5)

Atatürk'ün «mazlum milletler» kelimeleriyle dile getirdiği tarihsel gerçek, günümüzde yaygınlıkla «az gelişmiş ülkeler» veya «üçüncü dünya» gibi terimlerle anlatılmağa çalışılan büyük dünya soru-

---

(4) **Atatürk'ten Düşünceler,** Ankara (t.s.), 2. b., s. 17 (Derleyen E.Z. Karal)

(5) **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri,** Ankara 1954, C. III, s. 97.

nunun göbek adıdır. Böylece Atatürk, eylemde olduğu kadar düşüncede de bir çığır açıcı olarak dünya sahnesine çıkmaktadır.

Gerek sağlığında, gerek ölümünden sonra yapılan yayınlarda Atatürk'ün tarihe yön veren büyük ıslahatçılar, devlet kurucuları ve şeflerle karşılaştırıldığı görülür. Saint Etienne, Gustave Wase, Büyük Pierre (Deli Petro) ve Lenin onunla birlikte en çok anılan adlar arasındadır. (6) Yakın tarihin, hayatları dramatik biçimde sona eren iki şefinden biri kendisi için «Milano Ankara'sının Mustafa Kemal'i» derken Hitler de «Onun ilk talebesi Mussolini, ikinci talebesi de benim» der. (7) Öte yandan, Asya'da ve Afrika'da ulusal kurtuluş savaşlarını başarıya ulaştıran devlet adamlarından bazılarının da Atatürk'ün etkisi altında kaldıkları bilinmektedir. 1963 yılında Pandit Nehru «Kemal Paşa, gençlik günlerimde, benim kahramanımdı... O, Doğu'da modern çağın yapıcılarından biridir. Onun en büyük hayranları arasında bulunmakta

---

(6) Bk. **Ayın Tarihi**, s. 60, Mükerrer, «Atatürk'ün Vefatları» özel sayısı, s. 172, 178, 190 ve **Ağlayan Dünya, İstanbul** 1964, s. 133 (Derleyen: M. Ender)

(7) Bk. **Ağlayan Dünya**, s. 27.

(8) a. g. e., s. 99-100.

devam ediyorum.» diyordu. (8) Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba ise 1965 yılında şunları söylemiştir: «Sakarya Savaşı, Sakarya zaferi yirmi yaşımın en kuvvetli hatırası olmuştur. O zamanlar kendi kendime diyordum: Acaba ben de ulusumu böylesine seferber edemez miyim, onun ruhuna bu kurtarıcı hamleyi, bu dizgin tanımaz ihtirası aşılayamaz mıyım?» (9)

Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Yapılan karşılaştırmaların doğru yanlarının yanı sıra yakıştırma yanları da bulunabilir. Fakat bütün benzetme ve etkilenmelerde ulusal bağımsızlık, onur içinde yaşama ve bir toplumun alınyazısını değirtirme iradesi gibi ortaklaşa yanlar vardır. Cezayir'in özgürlüğü için savaşanların ceplerinde «Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal'inin resimleri» ne rastlandığını herkes bilir. (10) Daha dünkü Pakistan-Hindistan çatışmasında adı geçen «Kemal Atatürk Taburu» (11) benzeri olayların en yenisidir, ama sanırım sonuncusu değildir.

---

(9) **Atatürk İçin Diyorlar Ki**, İstanbul 1965, s. 194 (Derleyen: S. Çiller)

(10) a. e., 92.

(11) Bk. **Milliyet** gazetesi, Ö.S. Coşar, «Atatürk **Taburu**», 24 eylül 1965, s. 3.

Türk Devrimini, Fransız Devrimi kadar önemli ve etkili sayanlar vardır. Gerçekten, başta Müslüman ülkeler olmak üzere Asya ve Afrika ulusları siyasal bağımsızlıklarını elde edebilmek için savaşmak ve toplumu yenileştirmek zorunluluğunu geniş ölçüde Türklerden öğrenmişlerdir. Türkiye'nin savaşımı (mücadelesi) onlar için bir özlem olduğu denli bir umut ve inanç kaynağı da olmuştur. Ne var ki iktisadî bağımsızlıkla perçinlenmeyen siyasal bağımsızlıkların amaca ulaştıramayacağı çok geçmeden anlaşılmış, bu da yeni bunalımların, arayış ve artışların konusu olmakta gecikmemiştir. Yeni sömürgecilik adı verilen bu bağımlılık biçiminde askerlerin ve silâhların yerini kültürel yakınlaşma, çıkar uyuşması ve dayanışma biçimine sokulmuş «şekerli haplar» almıştır. Bunun içindir ki az gelişmiş ülkeler iki başlı bir kurtuluş savaşının içindedirler.

Atatürk'ün ölümü üzerine bir Çin gazetesinde yer alan şu satırların aradan geçen 27 yılla daha da güçlenen gözlemi çok yerindedir: «Onun sayesindedir ki, Çin'den Tuna havzasına kadar bütün milletler, aynı idealin etrafında kardeşçesine birleşmişlerdir. Bu ideal şudur: Hürriyeti ve millî istiklâli emperyalistlere ve ecnebî müstevlilere karşı her ne pahasına olursa olsun müdafaa etmek ve

asrî bir devlet vücuda getirmeğe çalışmak. Büyük ölü, bu iki işin birincisini tamamiyle ve ikincisini de kısmen yapmıştır.» (12)

Bizim de katıldığımız bu görüş günümüz Türkiye'sini **Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak** sorunu ile karşı karşıya getirmiştir. 13) Çeşitli bakımlardan az gelişmiş ülkeler arasında bulunan Türkiye'nin, Asya ve Afrika uluslarını etkileyen şahlanışına karşın, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi için çözümlemesi gereken güçlükleri vardır. Güçlüklerin çözüm yolu «gerçek Atatürk» ten geçmekte ve en güzel anlatımını onun şu sözlerinde bulmaktadır: «Bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat ve ilim zaferleri olacaktır. Ordumuzun şimdiye kadar istihsal ettiği muzafferiyetler memleketimizi halâs-ı hakikiye sevketmiş sayılmaz. Bu zaferler ancak müstakbel zaferimiz için kıymetli bir zemin hazırlamıştır. Muzafferiyat-ı askeriyemizle mağrur olmayalım. Yeni ilim ve iktisat zaferlerine hazırlanalım.» (13a)

---

(12) **Ayın Tarihi**, 60 Mükerrer, s. 196.

(13) Bk. **Cumhuriyet** gazetesi, C.O. Tütengil, «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak», 11 kasım 1964, s. 2.

(13a) **Atatürk'ten Düşünceler**, s. 99.

Türkiye'nin bunalımlardan kurtulması, başarıya ulaştırdığı Kurtuluş Savaşını yeni bilim ve iktisat utkulariyle sürdürmesine bağlıdır. Mazlum milletlere umut ışığı olan Türkiye'nin kendisini geride bırakanlardan yol yordam öğrenmesi kadar incitici ne olabilir? Atatürk'ü anlamağa ve tamamlamağa bakmalıyız. *

* Bu yazıdaki düşünceleri daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaştırmak amaciyle 15 kasım 1966 günlü **Cumhuriyet**'te yayımlanan «Atatürk ve Üçüncü Dünya» adlı yazımızda şu bölümler de yer almaktadır:

«Az gelişmiş ülkeler topluluğunu anlatmak için kullanılan «Üçüncü Dünya» kelimesinin yaygınlık kazanması gerçi 1955 yılında toplanan «Bandoeng Konferansı» na bağlanabilir. Fakat, sömürgecilik dönemini geride bırakarak «millî uyanış» basamağına ulaşan ya da «müstevli» leri ülkelerinden atmak için silâha sarılan «Üçüncü Dünya» yı nitelemek için çok önceleri kullanılan «mazlûm milletler» terimi Mustafa Kemal'e aittir. Bunun içindir ki günümüzde sık sık kullanılan az gelişmiş ülkeler teriminin göbek adı Atatürk tarafından konulmuştur, diyoruz..

Atatürk Türkiye'sinin «Üçüncü dünya» ile iliş-

kileri kötü bir dönemden de geçmiştir. Son yıllardaki yeni belirtilere rağmen bu kötü dönemin izlerinin tamamen silindiğini söylemek maalesef mümkün değildir. Cezayir'in özgürlüğü için can verenlerin koynundan «Kurtuluş Savaşı Mustafa Kemal'inin resimleri» çıkarken Birleşmiş Milletlerdeki Türk delegasyonu oyunu «mazlûm milletler» aleyhine kullanmakta idi. Bu tutumun yankıları kadar tahribatı da büyük olmuştur. Az gelişmiş ülkeler açısından Türkiye'nin önderliği bugün tartışma konusudur.

Atatürk'ün özlemi gerçekleşmiş, gün nasıl ağarıyorsa «mazlûm milletler» de uyanmışlardır, özgürlüklerini kazanmaktadırlar. Ne var ki, iktisadî bağımsızlıkla perçinlenmeyen kurtuluş savaşlarının amaca ulaştıramıyacağı çok geçmeden anlaşılmıştır. «Üçüncü dünya» şimdi de «yeni sömürgecilik» (14) karşısında verdiği savaşların içindedir.»

---

(14) Yeni sömürgeciliği «Afrika'ya bir elle bağımsızlığını verip öteki elle onu geri alma metodu» diye tanımlayan Nkrumah'ın aynı adı taşıyan kitabına bakınız. İstanbul 1966. Gerçek Yayınevi, A. Sarıca çevirisi.

ATATÜRK'ÜN ÇİLESİ

Atatürk Cumhuriyet Türkiye'sinin bir simgesi olmuştur. Bunun içindir ki Atatürk'e yöneltilen saldırılar dolaylı olarak Cumhuriyet Türkiye'sine, onun temel ilkelerine karşıdır. Yeni Türk Devletinin kurucusunu yakışıksız kötülemelere karşı korumak amacını güden «Atatürk Kanunu» da esasında bir kişiyi değil Cumhuriyet Türkiye'sini esirgemek istemektedir. Atatürk ile Cumhuriyet Türkiyesi arasındaki özdeşlik devam ettiği sürece bu yalnız olağan değil zorunludur da. Çünkü bir yandan Cumhuriyet kök salıp bilinçlere yerleşirken bir yandan da eski dönemin özlemcileri bir karşıdevrim çizgisi üzerinde buluşmaktadırlar.

Söz konusu ettiğimiz özdeşlik bazı sakıncaları da birlikte getirmektedir. Haklı olarak yakındığımız, bir aşırı uçtan ötekine herkesin «Atatürkçü» geçinmesi bu yüzdendir. Böylece, bir amaca ulaşmak için araç olarak kullanılan «Biçimsel Atatürkçülük» ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, Atatürk'ün kişiliğine ve görüşlerine bir dokunulmazlık, bir «ta-

bu» havası getirmeğe çalışanlar Kemalizmi dar kalıplara hapsedip Atatürk'ü de bir «evliya» haline sokmaktadırlar. Öze inmeyen tek bir davranış ya da tümceden yola çıkan yorumlar o kadar değişik ve karşıt Atatürk'lere varmıştır ki «Gerçek Atatürk»ü bulmak bir hayli güçleşmiştir. Atatürk'ün yaşamı ve Türk Devrim Tarihinin taktik gereği izlediği doğrultular, onayalım ki, temele inmeyip yüzeyde dolaşanlara bazı ipuçları vermektedir.

Atatürk, kişiliği ve devrimleri ile bir bütündür. Doğrusunu söylemek gerekirse ayrı ayrı devrimler değil, birbirini tamamlayan tek bir «devrim» vardır. Koşulların, belli bir amaca ulaşmanın zorunlu kıldığı eylem ve düşünce ayarlamalarının dışında izlenen tek bir yön olmuştur. Atatürk bunu şu kelimelerle dile getirir: «Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz daima Şarktan Garbe yürüdük.» Bu sözlerin de açıklıkla ortaya koyduğu gibi Atatürk Devrimi yüzyıllardır süre gelen bir oluşun, tarihle hesaplaşmanın kazandığı biçimdir, kesin bir «durum alış» tır.

Uzak geçmişi bir yana bırakıp yaşadığımız günlere bakacak olursak Atatürk Devrimi konusunda ikili bir uyanışın belirginlik kazandığını görürüz. Bu ikili uyanış, olumsuz ve olumlu iki yüzü ile bir-

likte ortaya çıkmaktadır. Her ikisinin ortaklaşa yanı, zaman içindeki bir birikimin eylem alanına çıkacak kadar bilinçlenmiş ve güçlenmiş olmasıdır. Uyanışlardan ilki, Cumhuriyet ile başlayan «tortu»ların çok partili hayatta biçim ve güç kazanarak ulaştığı Nurculuk aşamasıdır. Gerçek Müslümanlığa dönüş parolası arkasında Şeriata dayanan devleti, bağnazlığı ve Atatürk düşmanlığını savunan Nurculuk, iç ve dış desteklerle yığınlara kök salan bir akım olmuştur. Saldırılarının baş hedefini «deccal» diye nitelendirdiği Atatürk ve Türk Devrimi teşkil etmektedir. Bu akımın yanısıra «yarı aydın»ların ve «kötü politikacı»ların Atatürk'ün ve devrimin bütünlüğüne uzanan bölücü yorumlarını görmekteyiz. Bunlara göre «Mustafa Kemal» ve «Atatürk» birbirine karşıttırlar. Mustafa Kemal'e sığınarak Atatürk'ün kuyusunu kazmaktadırlar. Devrim konusunda ise parçalayıcı bir tutumla tasniflere girişmekte, «tutmuş», «tutmamış» gibi ayırımlar yapmaktadırlar.

İkinci uyanış, Atatürk'ü eserleri ve fikirleri ile tanıyan gençlikten gelmektedir. Geniş bir açıdan ve bugünden düne doğru Atatürk'e baktıkları zaman ülkücü gözlerinde Atatürk daha da yücelmekte, benzer koşullar içindeki kesin davranışı ve büyük devlet adamı nitelikleri gençleri âdeta büyü-

lemektedir. Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardı. Genç kuşaklar için Atatürk kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur. Onun önderliğinde nereden nereye geldiğimizi, kendilerine beslediği güvene yaraşır bir sorumluluk anlayışiyle bilmektedirler. Eserinin bilinçli bekçiliğini yapmaktadırlar.

1966 Türkiye'si Atatürk'ün çilesine yeni bir çizgi getirmiştir. Adalet yılını açış konuşmasını Nurculuğun tehlikelerine dikkati çektikten sonra Atatürk'ün «Bursa Nutku» ile bitirmesi Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in üzerine yıldırımlar çekmiştir. Bazı gençlik kuruluşlarının «Bursa Nutku» nu yayması ise bir koğuşturmanın konusu olmuştur. Bu vesile ile yargılanan gençler değil Atatürk'ün kendisi olmaktadır. «Bornova Savcısı» na göre «Bursa Nutku'nun el yazısı ile yazılmış müsveddeleri veya fotokopisi bulunmadıkça» Atatürk'e ait olduğunu kabul etmek mümkün değildir.

Bize kalırsa, bu konuda üzerinde durulması gereken Atatürk'ün yargılanması değil, bu yargılanmanın niçin 1966 yılına rastladığıdır. Bilindiği gibi «Bursa Nutku» yeni bir konu olmayıp 1949 yılın-

dan bu yana siyasa çatışmaları içinde zaman zaman ortaya çıkmıştır. Atatürk'ün Bursa konuşmasının ana teması ise Cumhuriyet'e kasteden davranışlar karşısında gençliğin, ilgililerin işe el atmasını beklemeden olaya karışması, güç kullanarak Cumhuriyet'i savunmasıdır.

«Bursa Nutku» nu sorguya çeken «savcı» nın 1966 yılını seçmiş olması sebepsiz olmasa gerektir. Gelecek yılların doruğundan geriye bakarak 1966 üzerinde durunca bu seçimin bir rastlantı ötesinde bağlandığı nedenleri açık ve seçik olarak görebileceğiz. Şimdiden insanın zihninde şöylesine bir soru canlanmaktadır: Bin dokuz yüzlerin bilmem hangi yılında ülkemizin koşulları Atatürk'ün aşağıdaki sözlerini «savcı» lardan biri için soruşturma konusu yaparsa durum ne olacaktır? «El yazısı» ya da «fotokopi» istenmesi halinde Türk Tarih Kurumu ya da Türk Devrim Tarihi Enstitüsü yetkilileri Atatürk'ü savunmaya hazır mıdırlar? Ellerindeki belgeleri titizlikle korumaları için «Bursa Nutku» ile eşanlamlı olan tümcelere ilgilerini çekmekle yetinelim. Atatürk diyor ki: «Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin si-

yasî emelleriyle tevhidedebilirler. Millet, fakrü zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk İstiklâl ve Cumhuriyetini kurtarmaktır!»

Çeşitli bakımlardan Atatürk'ü kemirenlerin yanında bir gerçek, bütün görkemiyle karşımıza çıkıyor. Geçen zaman Atatürk'ü eskiteceğine gözlerimizde daha da büyütmektedir. Buna bakarak, gelecek kuşakların onu daha iyi değerlendireceklerine ve anlayacaklarına inanıyorum. Atatürk'ün çilesi dediğimiz şeyler bizim çilemizdir. O, görevini yapmış insanların iç huzuru ile bizi gözetliyor. Sorumluluğunu duyan ve bilen evlâtlarının Türkiye'nin devrim bayrağını, canları pahasına da olsa elden bırakmayacaklarına inanıyor. Atatürk Türkiye'sinin yörüngesini değiştirmeyi tasarlayanlar ateşle oynadıklarını bilmelidirler.

ATATÜRK'ÜN PABUCU

Büyük adamlığa özenti duyanların gerçekten büyük adam olduğu görülmüş şey değildir. Büyük adamlar, tarihî koşulların yarattığı bir ortam içinde meydana çıkar ve kendi kişiliği üzerinde yükselir. Atatürk'ün «Büyük adam kime derler?» sorusuna verdiği cevap, çevresindeki bazı insanları ve ölümünden sonraki bazı olayları anlamamız bakımından ilgi çekicidir: «Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki milleti kurtarmak için evvelâ büyük adam olmak lâzımdır der ve bunun için bir de nümune intihap eder, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu adam değildir». (15) Halbuki yakın geçmişimizde Atatürk örneği etrafında oluşan büyük adam kopyeleri eksik değildir. Ancak küçük adamların büyük adam kopyesi olabileceği ise su götürmez. Bunun içindir ki dünya·

---

(15) Prof. E.Z. Karal, Atatürk'ten Düşünceler, Ankara (t. s.), 2 baskı, s. 173.

nın hiç bir yerinde büyük adam uşaklığından «büyük adam» lığa yükselenler yoktur.

Yakın arkadaşlarından biri, ölümünün birinci yıldönümünde Cemal Gürsel'in kişiliğini anlatırken önemli bir noktaya parmak basmıştır: «Merhum Gürsel'i en fazla kızdıran şey, yalan ve riya ile methedilmesi idi... Birgün, kendisini Atatürk'e benzeten birisine sertçe dönerek (Bırakın, ben onun pabucu bile olamam) demişti». (16) Dilimizdeki «ayağının pabucu olamamak» deyimini kullanan Cemal Gürsel, alçak gönüllülük payı bir yana, yalın bir gerçeği dile getirirken Atatürk'ün pabucu bile olamayacakların tafrasını, özentilerini düşünmüş olmalıydı. Türkiye'de tanıklık ettiği iç çekişmelerin ve sosyal çalkantıların gerisinde belirgin iki çizginin ortaya çıktığını elbette görmüştü. Bir yanda «pabucu dama atılmak» istenen bir Atatürk vardı. Öte yanda ise, oy-sandık-millet teraneleriyle gürültü koparanlara karşı «pabuç bırakmamak» azminde olanlar bulunuyordu. Hangi biçim altında sürdürülürse sürdürülsün temeldeki çatışmanın Atatürk devrimleri ile karşı-devrimciler arasında geçtiğine şüphe yoktu.

Bana kalırsa, Atatürk'ün etkisi, ölümünün onu

(16) **Bk. Yeni Adana, 15 eylül 1967, s. 6**

bizden ayırdığı mesafe çoğaldıkça bilinç kazanmakta, Bağımsızlık Savaşı ile onu izleyen devrimlerin özüne inilmektedir. Bir yazımda da işaret ettiğim gibi, «Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardır.» Halbuki Atatürk'ün sofrasında oturmamış ve onu sadece «akıl gözü» ile görmüş olanlar Atatürk'e daha yakın olmanın yörüngesindedirler: «Genç kuşaklar için Atatürk kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur. Onun önderliğinde nereden nereye geldiğimizi, kendilerine beslediği güvene yaraşır bir sorumluluk anlayışiyle bilmektedirler. Eserinin bilinçli bekçiliğini yapmaktadırlar.» (17) Söylemeğe lüzum yoktur ki Türkçede «özenti» ve «özenme» kelimeleri arasında ince bir anlam farkı vardır.

«Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur» diyen Mustafa Kemal Paşanın ölümünden 29 yıl sonra yayınlanan bir kitapta adının «.....» ile geçiştirildiğini gördük. Böylece devekuşu durumuna düşenler ellerindeki silâhın geriye tepeceğini

---

(17) C. O. Tütengil, Atatürk'ün Çilesi, Türk Dili, kasım 1966, S. 182, s. 118.

bilmelidirler. Sözü edilen kitap Doktor Rıza Nur'un **«Hayat ve Hatıratım»** adlı eserinin ilk cildidir.

Türk kamu oyuna ilk defa tarafımızdan tanıtılan dört yazma eserden biri olan **«Hayat ve Hatıratım»**ı okuyuculara sunanlar, bizim **«Dr. Rıza Nur Üzerine»** (Ankara 1965, 79 sayfa) adlı kitabımızı öne sürerek şunları yazmaktadırlar: «Bu kitapta Rıza Nur'un, Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlarından bir çokları, orijinallerinin klişeleriyle birlikte yer almış bulunmaktadır. Mes'ut bir hâdise olarak kaydedilmelidir ki, bu kitap hakkında hiç bir resmî muamele yapılmamıştır.» (18) Adı geçen kitap hakkında «hiç bir resmî muamele» yapılmadığı doğrudur, fakat bu kitapta «Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlara» yer verildiği doğru değildir. **«Hayat ve Hatıratım»** adlı kitaptan alınan ve elimizin altında bulunan fotokopiler, yayınlanması suç teşkil edeceği için, kitabımıza konulmamıştır. Şimdiden haber verelim ki «mes'ut bir hâdise» paravanası arkasına gizlenerek Rıza Nur'un Mustafa Kemal aleyhindeki beyanlarını yayınlamağa kimsenin gücü yetmiyecektir. Yasalardan önce ahlâk kuralları bunu engeller «Naşir» e birinci cildin 177. sayfasında

---

(18) **Dr. Rıza Nur, Hayat ve Hatıratım, İstanbul 1967, s. 6, not 1.**

«Buradan müstehcen birkaç sayfa çıkarılmıştır» notunu yazdıran Rıza Nur'un hayat hikâyesindeki çarpıklıklardır.

Yayınlanan birinci cildin özellikle 83, 84, 93, 135, 174, 177 ve 180-181. sayfalarına göz atacak olanlar kendi yazdıkları ile Rıza Nur'un kişiliğini yakından tanımak fırsatını bulacaklardır. Zaten bütünü ile bir «hatırat» tan çok «itiraflar» ı andıran bu kitap Atatürk'e zarar vermek şöyle dursun bazı kafalara haksızca kurulmuş olan bir «mythe» in tasfiyesine yarayacaktır. Bu sebeple Doktor Rıza Nur'u yakından tanımak isteyenler bu kitabı okumalıdırlar. O zaman «Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al» gibisine, «Hayatına ve kişiliğine bak, hatıralarını değerlendir» yargısına varacaklardır.

Tarihin büyük adamlarla ilgili bölümlerinin bir pabuçluğu andırması olağandır. Her büyük adamın yakın çevresinde, özellikle de bunalım dönemlerinde, onun pabucu bile olamayacaklara rastlanır. Türkiye tarihinin Mustafa Kemal Atatürk dönemi de bu kuralın içindedir.

«ATATÜRK'Ü ANMAK» ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

I

Toplumların «büyük adam» lara, «kurtarıcı» lara, köklü dönüşümlere yol açan «önder» lere borçlu olduğu saygı ve sevginin dile getirilişinin çeşitli yolları vardır. Uygar toplumlar bu konularda da duygusallığa çok yer vermeden ölçülü, biteviyelikten uzak, «kişi» den sözetme yerine eylem ve düşünceyi inceleyip değerlendiren bir yöntemin izleyicisi olmuşlardır. Buna karşılık, «büyük» evlâtlarını duygusallık içinde ve «Muharrem Ayini» havasında gömüp anan toplumlar da vardır. Böylesi toplumlarda «tören» in bitiminde ortada kalan bir inceleme, bir yapıt değil, biraz gözyaşı ve hıçkırık, belki biraz da duygusal bir bilinçlenmedir. Uygarlık ölçüsünde, «önder» lere karşı beslenen saygı ve sevginin dile getirilişi, yüreği yakan köz küllendikçe ölüm ve doğum yıldönümlerinin rastlaştığı yuvarlak sayılara kaymakta, «eser» öne geçerek karşılaştırmalı ve tenkitçi bir değerlendirme önem kazanmaktadır.

Atatürk'ün ölümünü izleyen yıllar 1938'i daha gerilerde bıraktıkça bende güç kazanan düşünce, Atatürk'ü anma törenlerini «biçimsellikten kurtarma» gereği oldu. Kapılıp geldiğimiz uygulamanın Atatürk'e zarar vermeye başladığını gördüğüm için bu konuyu Atatürk'e yürekten bağlı ülküdaşların çevresi olan «Yeni Ufuklar» da ele almayı yerinde buldum. Böylece Atatürkçü düşüncenin bir gereğini yerine getirdiğim inancındayım.

Türk toplumunu «çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak» amacını güden Atatürk, büyük bir içtenlikle «naçiz» vücudunun toprak olacağını, fakat «Türk milleti» nin dünya durdukça yaşayacağını söylemişti. Onun temel görüşleri bireysel açıdan tek bir ilkeye indirgenecek olursa bunun **«aklı egemen ve özgür kılmak»** olduğu kuşkusuz ileri sürülebilir. Atatürk'e sevgi ve saygı ile bağlı olan kuşaklara bugün düşen görev, akılcı bir tutumla Atatürk'ü anmanın yararlı biçimini ortaya koymaktır. Alışılageleni sürdürmek ve bu konuda bir tartışma açmayı sakıncalı bulmak, önce Atatürkçü düşüncenin özüne karşı gelmek olur.

II

Bu «giriş» ten sonra gözlemlerimi ve önerilerimi şöyle özetleyebilirim:

Süregelen uygulama, **«On Kasım Atatürkçülüğü»** diyebileceğimiz ve 9'u 5 geçe etrafında oluşan, bir yasak savma niteliği kazanan, cansız ve istek-siz bir tören olma eğilimindedir. Yılın 364 günü ne düşünüp ne ettiği bilinenlerin Atatürk'ün anısı karşısında giriştikleri gösteri kadar Atatürk'ün tinsel varlığını rahatsız eden bir eylem düşünülemez.

10 Kasım'ları bir «yas günü» anlayışı içinde değerlendirme geleneği sürüp gitmektedir. Aslında, 10 Kasım'la başlayan bir haftayı «Atatürk'e saygı» anlayışında Cumhuriyetimizin kurucusuna bir hesap verme, öz eleştiri çerçevesinde değerlendirme gerekir.

Türk töresindeki yeri tartışmaya değer olan «kara» larla her yanı donatmakla kalmayıp insanları «çift ahlâklı» olmaya zorlayan eğlence içki yasaklamalariyle sürdürülmek istenilen bir saygı gösterisi de Atatürk'ün gizlemesiz yaşantısına aykırı düşmektedir.

Bir basmakalıplık, sadece tarihleri değiştirilmiş izlenimi veren konuşma ve yazılar, Atatürkçülüğün özüne değil Atatürk'ün kaşına ve saçına yönelen bakışlarla yaratılan yeni bir «evliya» tipi kadar Atatürk'e ve Atatürkçü düşünceye kötülük edilemez. Böylece, «bir» kez ölmüş olan Atatürk «bin» kez öldürülmüş olur.

Bugüne kadarki uygulamanın da gösterdiği gibi Türk düşüncesi, Atatürk'ü anma ve Atatürk Devrimini değerlendirme konularında her yıl ortaya yenilikler koyabilecek bir güçte değildir. Aceleye getirilmiş, cılız ve kişisel çalışmaya dayalı incelemeler yerine uzun süreli ve planlı küme çalışmalarına dayalı araştırma olanaklarına ihtiyaç vardır.

III

Bu gözlemlerden yola çıkarak ileri sürebileceğim öneriler şunlardır:

1) Atatürk'ü anma toplantılarını 9'u 5 geçenin saygı duruşu olmaktan çıkararak **«Atatürk Haftası»** niteliğinde ve araştırmaya dayalı toplantılara dönüştürmekle kalmamalı, bu toplantıları 40, 50, 75, 100 gibi yıldönümlerinde olağanüstü çalışmalarla beslenen bir toplantı haline getirmelidir. Söylemeye lüzum yoktur ki, 9'u 5 geçe biçiminde bir uygulamanın tarihin ve dünyanın hiçbir yerinde, Atatürk ölçüsünde «büyük» insanlar için de «benzer»i yoktur.

2) Son yıllarda TRT'nin öncülük ettiği 10 Kasım programlarını normalleştirme eğilimini, günlük yaşantıda herhangi bir değişiklik yaratma gereği-

ni duymadan, hayatımızın her alanında yaygınlaştırma yolu tutulmalıdır. Bunun açık anlamı, eğlence yerleri ile içkili lokantaların da açık bulundurulması, gazete ve dergilerdeki siyah başlık geleneğine son verilmesidir.

3) Giderek, 10 Kasım günü Anıt Kabir ve yeni kuşakları eğitici toplantılar dışında içtenlikten yoksun, törensel anma toplantısı yapılması geleneği de son bulmalıdır. Devlet adına Ankara'da Anıt Kabir'de yapılacak törene halkın da dilediğince katılmasına imkân verilmelidir.

4) Atatürk ve Türk Devrimleri konusunda yürütülmekte olan bölük pörçük, çoğu kez birbirinden habersiz, dağınık çalışmalar bir «merkez» de toplanmalı, bu konudaki araştırma ve incelemeleri özendirecek bir ödüllendirme düzeni kurulmalıdır. Devletin beş yılda bir açacağı uluslararası yarışmalarla **«Atatürk Ödülü»** verilmesi çok yerinde olur. Böylece konunun evrenselliği korunup sürdürülebilir.

5) Resmî ve özel kuruluşların, kişilerin girişikleri belge ve kitap toplama çalışmalarını da topluca bir yapıda araştırıcıların ve ilgililerin yararlanmasına açık tutmak yerinde olur. Bu amaçla mümkünse Anıt Kabir'de ya da çevresinde bir

«Atatürk Akademisi» nin kurulması olanakları yaratılmalıdır. *

IV

Otuziki yıllık bir uygulamadan sonra önerilerimden bazılarını gerçekleştirmenin alışkanlıklarımıza aykırı düşeceğini biliyorum. Biçimsel olandan kurtulmak kolay değildir. Ne var ki, duygusallık düzeyinde oluşan, Atatürk'e yarar yerine zarar veren bu uygulama, 1938'i izleyen yakın yıllar için doğal sayılsa da, her geçen gün anlamını yitirmektedir. Bugüne değin çoğunlukça «gönül gözü» ile bakıp sevdiğimiz Atatürk'ü artık «akıl gözü» ile görüp saymak zamanı çoktan gelmiştir. Fizik yapısını ve özelliklerini, kişisel yaşantısını bir yana bırakarak **«Atatürk fenomeni»** nin anlamı üzerine eğilmemiz gerekmektedir. Bunun için de düşünce ve eylem planında Atatürkçü atılımın özüne inmek, konuyu sadece bir **tarih,** olup bitmiş bir olaylar

* Gerek «Atatürk Ödülü» **verilmesi, gerek** «Atatürk Akademisi» **kurulması konularında AP iktidarının Milli Eğitim Bakanlarından bir çaba beklemek boşuna bir umut olur, kanısındayım. Atatürk'ün bir uzak görüşlülükle kurup kaynak gösterdiği Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu, böyle bir görevin kendilerine düştüğünü bilmelidir.**

zinciri olarak ele alınayıp Türkiye'nin yaşayan gerçekleri ve gereksinmeleri açısından yeniden değerlendirmek ve karanlığımıza ışık tutmak Atatürkçü kuşakların görevi olmalıdır. «Tabu» ların her türlüsüne karşı çıkmış olan Mustafa Kemal Atatürk'ü «tabu» haline getirmek kadar ağır bir çelişmenin 1970'in uygarlık düzeyinde yeri yoktur, olmamalıdır.

ATATÜRK'ÜN MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

«Benim yaptığım işler, biri diğerine bağlı ve lüzumlu olan şeylerdir» **diyen Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı da, düşünce ve eylem planında kendini göstererek Atatürk Devrimi dediğimiz «bütün» içindeki yerini alır. Makedonya şehirlerinde geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarının izlerini taşıyan milliyetçi duyguların Kurtuluş Savaşı yıllarında ve Yeni Türkiye'nin kuruluşunda gerçekçi düşünce ve eylemlere dönüşerek Kemalizmin dayanaklarından biri halini aldığı görülür. CHP'nin «Altı Ok» u arasında ikinci sırayı dolduran «milliyetçilik» ilkesi, giderek 1924 Anayasasına da girerek devletimizin temel niteliklerinden biri olur.**

Wilson Prensipleri'nin yankılandığı 1919 Türkiye'sinde Mustafa Kemal Paşa, olaylara tarihin gerçekçi açısından bakar: «Tarih, vukuat, hâdisat ve müşahedat hep insanlar ve milletler arasında, hep milliyetin hâkim olduğunu göstermiştir. Ve milliyet prensibi aleyhindeki büyük mikyasta fiilî tecrübelere rağmen yine milliyet hissinin öldürülme-

diği ve yine kuvvetle yaşadığı görülmektedir.» **Bu gerçekçi gözlemden sonra 1920 yılında, ömrü boyunca düşünce ve eylem planında yürekten bağlı kaldığını gördüğümüz bir açıklamada bulunur:** «Bize milliyetperver derler. Fakat biz öyle milliyetperverleriz ki, bizimle teşriki mesai eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Onların bütün milliyetlerinin icabatını tanırız. Bizim milliyetperverliğimiz herhalde hodbinane ve mağrurane bir milliyetperverlik değildir». **1923 Martında A.B.D. Elçisi Bristol ile yaptığı görüşmede konumuzla ilgili olarak söyledikleri, Makedonya izlenimlerinin yanısıra Osmanlı İmparatorluğunun parçalanmasının tarihî açıklanmasını da ortaya koymaktadır:** «Bizim milletimiz, milliyetinden tegafül edişinin çok acı cezalarını gördü. Osmanlı İmparatorluğu dahilindeki akvam-ı muhtelife hep millî âkidelere sarılarak, milliyet mefkûresinin kuvvetiyle kendilerini kurtardılar. Biz ne olduğumuzu, onlardan ayrı ve onlara yabancı bir millet olduğumuzu sopa ile içlerinden koğulunca anladık. Kuvvetimizin zaafa uğradığı anda bizi tahkir, tezlil ettiler. Anladık ki, kabahatimiz kendimizi unutmaklığımızmış.» (19)

19 Atatürk'ün sözleri için bakınız: Karal, E. Z., **Atatürk'ten Düşünceler**, Ankara, 1969. Üçüncü Baskı s. 3, 4 ve 139.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni «Halk Fırkası» na dönüştürecek olan 1923 seçimlerine «Dokuz Umde» ile giren Gazi Mustafa Kemal Paşa, Cumhuriyet tarihimizin bu ilk seçim bildirgesinin birinci «umde» sinde, «Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Halkın kendi kendisini idare etmesi esastır. Milletin gerçek ve tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir» diyordu. (20) Bu «umde»leri bir kitapçığında yorumlayan Ziya Gökalp'a göre, «Eski teşkilâtımızda milletimizin adı bile ortadan kaldırılmıştı... Bugün yalnız hususî surette lisanımıza, edebiyatımıza, milletimize (Türk) adını vermekle kalmıyoruz, resmî ve kanunî bir surette, hattâ devletimize, vatanımıza, hükûmetimize de (Türk) adını vermekteyiz. İşte, millî hâkimiyetimizin en bâriz alâmeti budur». (21) **Gerçekten, bir ölüm - dirim savaşının eşiğinde «devlet» kurulurken, «milliyetçi» görüşün aydınlığında kendi adına da kavuşuyordu.**

«Cumhuriyet Halk Fırkası» 1931 Kongresinde, aralarında «milliyetçilik» de bulunan «Altı Umde»ye ilk olarak programında yer verdi. «Cumhuriyet Halk Partisi» nin 1935 Kurultayı ise «Altı Umde»

---

20 Bk., Dokuz Umde, **Türk Ansiklopedisi**, C. XIII, s. 472 475.

21 Ziya Gökalp, **Doğru Yol**, Ankara 1923, s. 3.

nin Anayasaya girmesini kararlaştırıyordu. Böylece, 5 Şubat 1937 tarihli Anayasa değişikliği ile «Altı Ok» 1960'a kadar yürürlükte kalacak olan 1924 Anayasasının 2. maddesi oldu: «Türkiye Devleti, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçıdır».

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, bir yandan topraklarımız gibi istilâya uğramış «Türk milletinin mazisi, medenî hüviyeti ve insanlık değerleri» ni yeniden ortaya koymak, bir yandan da «Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz daima Şarktan Garbe yürüdük» sözlerinde ifadesini bulan çağdaş «medeniyet ailesi» içindeki yerimizi almak amaçlarına yönelmiştir. Haklı olarak işaret edildiği gibi, «Atatürk, kültürde milliyetçiliğin bir cephesini teşkil eden Harf Devriminden sonra Türk milletinin zaman içindeki medenî oluşunu ve gelişmesini anlatacak olan tarih alanına dikkatini çevirdi». (22) **3 Kasım 1928'de TBMM'de kabul edilen Türk alfabesi, felsefi bir terimle söylememiz gerekirse** Türk aydınlanmasının ilk belirtisi oldu. **Bir yıl sonra okullardan Arapça ve Farsça dersleri kaldırılıyor, 1930**

(22) Bk. **Atatürk**, İslâm Ansiklopedisi'nin 10. fasikülünden ayrı basın, Istanbul (ts.), 786.

larda «Encümen» çalışmalarıyla başlayan Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu, Türk aydınlanması içindeki yerlerini alıyordu. 1 Kasım 1936 tarihinde yaptığı Meclis'i açış konuşmasında Atatürk'ün, bu çalışmaları nasıl değerlendirdiğini görüyoruz: «Türk Tarih Kurumu ile Türk Dil Kurumu'nun, her gün yeni gerçek ufukları açan, ciddî ve sürekli çalışmalarını övgüyle anmak isterim. Bu iki ulusal kurum, tarihimizin ve dilimizin karanlıklar içinde unutulmuş derinliklerini, dünya kültüründeki analıklarını, reddolunmaz bilimsel belgelerle ortaya koydukça, bunların yalnız Türk ulusu için değil bütün bilim dünyası için de, dikkatleri çeken ve uyanmayı sağlayan, kutsal bir ödev yapmakta olduklarını güvenle söyleyebilirim.» (23)

Atatürk'ün düşünce ve eylem planında gerçekleştirdiği «milliyetçilik» anlayışı, bize kalırsa, CHP nin programında açık-seçik ifade edilmiştir: «Partimiz, Türk milletini, dil, kültür, ülkü ve tarih birliği ile saadet ve felâket ortaklığına inanmak, ortak yurt sevgisi taşımak gibi tabiî ve ruhî bağlarla birbirine bağlı yurttaşların kurduğu sosyal ve siyasal bir bütün olarak kabul eder. Bu birliğin üzerinde kurulduğu kutlu vatan toprakları da hiç-

23 Bk. **Dil Devrimi Üzerine**, Ankara 1967, s. 41.

bir kayıt ve şart altında ayrılık kabul etmez bir bütündür. Partimiz, milliyetçiliği, Türk milletinin bütünlüğünü ve bunun dayandığı millî ruh ve millî şuuru yaşatmak ve korumak mânasına alır... Bizim milliyetçiliğimizin hiçbir millet için zarar verici bir mahiyeti yoktur.» (24)

Kemalizmin ideologlarından biri olan Tekin Alp, «Kemalizmin esasını teşkil eden ve onun dinamik unsuru olan Türk milliciliği» konusunda dikkate değer bulduğumuz işaretlerde bulunuyor. Ona göre, başka ülkelerde milliciliğin «en kuvvetli muharriki» olan mistikliğin Kemalist harekette yeri yoktur. Tekin Alp, Kemalist milliciliği korunma içgüdüsüne dayandırmaktadır. «Türk milliciliğine karakteristik bir isim vermek» gerekirse ona «aksülâmel milliciliği» (tepki milliciliği) denmelidir. (25) Yeni bir çalışmada da, «Felsefî planda, Türk Devriminin temelinde sistemleştirilmiş bir pozitivizm mevcuttur» (26) yargısına varılırken, Tekin Alp'ın üzerinde durduğu mistik olmama özelliğine yaygınlık kazandırıldığını görüyoruz.

Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı «kültür milli-

---

24 Bk. Tunaya, T.Z., **Türkiye'de Siyasî Partiler,** İstanbul 1952, 585.

25 Tekin Alp. **Kemalizm,** İstanbul 1936, s. 291 - 296.

26 Bk. Timur, T **Türk Devrimi, Tarihî Anlamı ve Felsefî Temeli,** Ankara 1968, s. 158.

yetçiliği» olarak nitelendirilebilir. Başlıca özellikleri, «mistik» değil «realist», «dogmatik» değil «rasyonalist» oluşu ve «irredentisme» e yer vermeyişidir. Öte yandan, Atatürk öğretisinin temel taşı olan layiklikle bütünleşme halinde bulunduğu için de, yaygın milliyetçilik anlayışına aykırı olarak «din» faktörü Atatürk milliyetçiliğinin dışında bırakılmıştır. Ayrıca, «ırk» faktörü de bu milliyetçilik anlayışının dışında kalmıştır. «Hiçbir delil-i mantıkiye istinat etmeyen birtakım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz» (Ekim 1922) **diyen Atatürk'ün milliyetçilik anlayışı, «geçmiş» e değil «çağdaş» olana ve «gelecek» e dönük bir milliyetçilik anlayışıdır. «Sıvas Kongresi» sonunda yayınlanan «Umumî Kongre Beyannamesi» nin (Eylül 1919) 1. ve 4. maddelerinde sözü edilen «anasır-ı İslâmiye» nin karşılıklı saygı ve fedakârlığa dayanan kardeşliği ile «aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bilcümle anasır-ı gayrimüslimenin her türlü müsavat-ı hukukiyeleri» (27) Atatürk milliyetçiliğinin değişmez öğeleri olmuştur. Ne var ki, «dil» ve «kültür» birliği, uygulamanın da gösterdiği gibi, arzu edilen fakat bütünüyle ulaşılamayan bir amaç olarak kalmıştır.**

---

27 **Tarih Vesikaları**, C. I, S. 1, s. 7, (Haziran 1941).

ATATÜRK'Ü YAŞATMAK

Mustafa Kemal Atatürk, 10 Kasım 1938 günü saat 9'u 5 geçe İstanbul'da, Dolmabahçe Sarayında ölmüştür. 1881 yılının hangi gününde Selânik'te doğduğunu ise bilmiyoruz. 1881-1938 yıllarının sınırlandırdığı yaşantısı, bir yandan toplumumuzun Tanzimat sonrası gereksinme ve isteklerini belli bir doğrultuda yansıtırken, bir yandan da kurucusu olduğu Türkiye Cumhuriyetinin oluşumunda belirgin çizgileriyle sürüp gitmektedir. Bu anlamda Atatürk'ün yaşantısının, tarih ve toplum açısından, 1881-1938 sınırlamasının öncesinde ve sonrasında var olduğu söylenebilir. 1924 yılında **«Türklerin asırlardan beri takip ettiği hareket devamlı bir istikamet muhafaza etti. Biz daima Şarktan Garbe yürüdük»** derken «biz» sözcüğüyle kendini olduğu kadar toplumumuzu da dile getirdiği kanısındayız.

Gerçekçi bir «insan» olan Gazi Mustafa Kemal, 19 Mayıs 1926 günlü **Hâkimiyet-i Milliye**'de yer alan demecinde insanın faniliği, toplumun sürekliliği kuralının kendisi için de geçerli olduğunu şu

sözleriyle açıklamıştı: **«Benim naçiz vücudum bir gün elbet toprak olacaktır. Fakat Türkiye Cumhuriyeti ilelebet payidar kalacaktır ve Türk milleti emniyet ve saadetini zâmin prensiplerle medeniyet yolunda tereddütsüz yürümeğe devam edecektir».** Öte yandan, «büyük adam» ın doğuşunu gerekirciliğe bağlayarak, benzer koşulların benzer sonuçları yaratacağı görüşündedir. Konu bu açıdan ele alınınca «bir» değil «iki» **Mustafa Kemal** vardır ve Atatürk daha 1921 yılında bu toplumbilim gerçeğini görerek dile getirmiştir: **«İki Mustafa Kemal vardır. Biri ben, fani Mustafa Kemal, öteki milletin daima içinde yaşattığı Mustafa Kemal. Ben onu temsil ediyorum. Herhangi tehlike ânında ben zuhur ettimse, beni bir Türk anası doğurmadı mı? Türk analar daha Mustafa Kemaller doğurmayacaklar mı? Feyiz milletindir, benim değildir». (28)** 1938 yılında ölen, yıllarca sonra Anıtkabir'e gömülen ve Ankara'nın bu anlamlı tepesinde son uykusunu uyuyan, kuşkusuz, «fani Mustafa Kemal» dir. «Türk analar» ve «milletin feyzi», toplumumuzun yaratıcı dayanakları olarak, dün olduğu gibi, bugün ve yarın da var olmakta, toplumun gereksinmelerine karşılık vermekte devam edeceklerdir.

---

28 Bk. **Atatürk'ten Düşünceler**, Ankara 1969, üçüncü baskı, s. 170. (Derleyen: E. Z. Karal).

Mustafa Kemal Atatürk'ün konumuza aydınlık getiren, ilki 1922 ve ikincisi de 1929 yıllarında kamuoyuna açıklanan iki düşüncesini de hatırlamalıyız: **«Benim müstesna olduğuma dair bir kanun yoktur».** Ve ikincisi: **«Beni görmek demek behemehal yüzümü görmek değildir. Benim fikirlerimi, benim duygularımı anlıyorsanız ve hissediyorsanız bu kâfidir».** Bu iki düşünce, öncekilerle birlikte ele alınırsa, «Atatürk'ü Yaşatmak» konusundaki bir ayrım zorunluluğu belirginlik kazanacaktır. Bize kalırsa, bu ayrımı yapmadan bir düğümü çözmek ve konu karşısında yeterince saygılı davranmak olanağı yoktur. «Zübeyde'den doğma **Mustafa»** ile «Türk ulusunun bağrından doğan Mustafa Kemal Atatürk» birbiriyle karıştırıldıkça Atatürk'e «yararlı» olmak yerine «zararlı» olmak da mümkündür. Toplumumuzun her bunalım döneminden çıkışında Atatürk'e sarılırken «fani» olanla «düşüncede ve eylemde yaşayan»ı, zamanın akışı içindeki durumların ve gelişmelerin gereksinmelerini de hesaba katmalıyız. Konumuza bu anlayışla yaklaşınca aşağıdaki noktalar üzerinde durmamız gereklidir:

1) TBMM'de 23 Nisan 1970'de yapılan törende olduğu gibi, yoklama sırasında «Mustafa Kemal Paşa» diye bağırıp «burada!» diye yanıtlamak veya

Atatürk'ün uğradığı yurt köşelerinde yıldönümü günlerinde yapılan törenlerde Atatürk'ün «büst»ünü karşılayıp uğurlamak, kaş yapayım derken göz çıkarmaktan başka bir şey değildir. Unutmamak gerekir ki, «Atatürk'ü yakından tanımak mutluluğuna erenler çoklukla jestlerinin ve fizik görünüşünün etkilerini kendi yaşantılarına katarak Atatürk'ü sevmenin kolay yolunu bulmuşlardı. Genç kuşaklar için Atatürk, kaş, saç ve göz öğelerine değil, eylem ve düşünce özelliklerine bağlı bir özenme konusudur». (29)

2) Atatürk'ü yaşatmanın doğru yolu, «eser»ine sahip çıkmak ve onu geliştirmekle bulunabilir. Böylece, «Atatürk'ü anlamak ve tamamlamak» sorunu karşımıza çıkar: «Atatürk'ü anlamanın bir yanı onun bağımsızlık savaşçılığı ise, öteki yanı da gerçekleştirdiği devrimlerin bütünlüğüdür... Atatürk'ü tamamlamanın ilk anlamı «istiklâl-i tâm» ve «Türk Devriminin Bütünlüğü» anlayışında açılan gedikleri kapatmaktır... Atatürkçülüğü eski düzeyine ulaştırmak yetmez; eksik kalan yanlarını tamamlamak da gerekir. Atatürk'ü tamamlamanın asıl anlamı Türk Devrimine yeni katkılarda bulunmaktır... Türk Devriminin ilkelerinden biri olan devrimci-

29 Tütengil, C. O., «Atatürk'ün Çilesi», **Türk Dili**, S. 182. s. 11 (Kasım 1966)

lik, katılaşmış bir toplum düzeni yerine yeni oluşlara açık bir anlayışı zorunlu kılar. Dinamizmini yitirerek kendi üzerine kapanmak Atatürkçülüğü donmuş kalıplar haline getirir ve yaşama gücünü zayıflatır». (30)

3) Son ve çirkin bir örneğini Doktor Rıza Nur'un **«Hayat ve Hatıratım»** (İstanbul 1967-1968, dört cilt) adlı kitabında gördüğümüz karalamalar ve saldırılar, «Atatürk'e zarar vermek şöyle dursun, bazı kafalara haksızca kurulmuş olan bir «mythe» in [Rıza Nur] tasfiyesine yarayacaktır... Tarihin büyük adamlarla ilgili bölümlerinin bir pabuçluğu andırması olağandır. Her büyük adamın yakın çevresinde, özellikle de bunalım dönemlerinde, onun pabucu bile olamayacaklara rastlanır. Türkiye tarihinin Mustafa Kemal Atatürk dönemi de bu kuralın içindedir». (31)

4) Atatürk'ü yaşatmak için yapma payandalara gerek yoktur. Atatürk, kendi bütünlüğü içinde yaşama gücüne sahip olduğunu, bütün yozlaştırma ve bölme çabalarına karşın, bugüne kadar göstermiştir. «Atatürk ilkelerini saptamak» gerekçesiyle

30 Tütengil, C. O., «Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak», **Cumhuriyet,** 11 kasım 1964, s. 2.

31 Tütengil, C. O., «Atatürk'ün Pabucu», **Yeni Ufuklar,** C. XVI, S. 187, s. 3 - 4. (Aralık 1967).

onu dar kalıplara koymak, yoruma ve tartışmaya kapamak, Atatürk'ü hiç sevmediği «evliya» derekesine indirmek olur. Bir «Atatürk tabusu» yaratmanın gereği olmadığı gibi, Cumhuriyet Türkiye'sinde olanağı da yoktur.

5) Son olarak değinmek istediğimiz nokta, «10 Kasım Atatürkçülüğü» diyebileceğimiz uygulamanın yeniden düzenlenmesi gereğidir. «Onun temel görüşleri bireysel açıdan tek bir ilkeye indirgenecek olursa bunun **aklı egemen ve özgür kılmak** olduğu kuşkusuz ileri sürülebilir. Atatürk'e sevgi ve saygı ile bağlı olan kuşaklara bugün düşen görev, akılcı bir tutumla Atatürk'ü anmanın yararlı biçimini ortaya koymaktır. Alışılageleni sürdürmek ve bu konuda bir tartışma açmayı sakıncalı bulmak, önce Atatürk'çü düşüncenin özüne karşı gelmek olur». (32)

Görüldüğü gibi, mekân ve zamandaki kesişlerden yola çıkan bir hatırlama ve anma geleneğinin yarattığı, içtenlikten ve içerikten uzak, fani Atatürk'e dönük «yaşatma» lar yerine, Atatürk'çü düşüncenin ve eylemin özüne inen onarmalar ve katkılar, Atatürk'ü yaşatmanın biricik yoludur. Ölü-

32 Tütengil, C. O., «Atatürk'ü Anmak Üzerine Düşünceler», **Yeni Ufuklar,** C. XIX, S. 222, s. 2. (Kasım 1970).

münden bir yıl önce Türkiye Büyük Millet Meclisindeki «açış» konuşmasında söyledikleri, 1971 Türkiye'si için de bir «amaç» niteliğindedir:

«Büyük dâvamız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir.

Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli **inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için fikir ve hareketi beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planla ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir».** (33) Atatürk'ün sözünü ettiği «dinamik ideali» toplumumuzun gelişme doğrultusunu gösteren bir pusula haline getirmedikçe, gösterişli törenler ve parlak nutuklarla «Atatürk'ü Yaşatmak» bir avuntudan öteye gidemez.

33 Karal, E. Z., (Derleyen), A. g. e., s. 51.

İKİNCİ ATATÜRK

Başarısızlıklar, yılgınlıklar, sürekli bunalımlar toplumları «kısa» yoldan «kesin» çözüm yolu bulma özlemine götürmüştür. Antik sitelerde olduğu kadar çağdaş toplumlarda da gördüğümüz bu «büyük adam kültü», **çok** insandan oluşan karmaşık yönetim biçimleri yerine **tek** insandan meydana gelen bir karar organını yeğ tutar. «Diktatör» adı verilen, bütün güçleri elinin altında toplayan **tek** insan, halk kitleleri için belli koşulların yaratıp beslediği bir özlemdir. Bu özlemin gerçekleşmesi halinde bir atılımın yurdu saracağı ve sarsacağı, toplum kaderinin hızla değişeceği, kokuşmuşluktan temiz havaya varılacağı sanılır durur. Ne var ki, her diktatör özleminin gerisinde, aranan **tek** insan bulunsa bile, yaygaracı dövizlerin, büyük bayındırlık çalışmalarının örtemeyeceği insan onuruna ilişkin temel sorunlar vardır. «Kapalı kapı» lar ardında olup bitenlerin de kirli havası, gün gelir, nefes almayı güçleştirir olur. Alkışlayan eller, düşünen başlara dayanak olmakta gecikmez.

Konuyu toplumumuz açısından ele aldığımızda Ali Suavi Efendi'nin 3 Haziran 1868 günlü «Muhbir» gazetesinin (Sayı 37, sayfa 4) İngilizce «Özet» bölümünde yer alan görüşleri dikkatimizi çeker. Üçe indirgediği Türkiye'deki fikir akımlarını Ali Suavi Efendi İngiliz okuyucuları için şöyle özetlemektedir: «I have reduced the parties into three: Ist party says: (Have a Constitutional Assembly). 2 nd party says: (The appearance of a Dictator, who could clear away at one sweep, all internal and external obstacles...). 3rd party says: (The spread of education will give birth to liberty, and liberty will give birth to a Constitution, and that will give life to the empire Educate)». *

Bu üç yoldan sonuncusunu «çok ideal» bulan Ali Suavi Efendi, 1868 yılında «Muhbir» de yayımladığı «Osmanlının Terakkisi» adlı yazısında (Sayı 49, sayfa 2) konuyu yeniden ele almıştır: «Eğer denirse ki (Meşveret'e hacet yok. Başta bir âkilin dudağı kımıldaması ile olabilecek işi niçin kalabalığa düşürmeli?)

Evet, bu mümkündür. Fakat yapacak âkilin zekâ ve dehasını muaheze derecesinde büyük olmak lâzımdır. Haydi farzedelim ki, muaheze derecesinde dehalı bir zat bu işi yapsın. Ya anın halefi ve halefinin halefi olacak zatların dehaları dahi o gi-

bi muaheze derecesinde olacağına kim kefil olacak?»

Ali Suavi Efendi'nin «Meşveret Meclisi» ile «Akil diktatör» arasında yaptığı kıyaslama ve düştüğü kuşku, ilk Osmanlı parlamentosu olan «Meclis-i Meb'usan» dan günümüze değin zaman zaman tazelenmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra ise, **tek** insana duyulan özlem, bize kalırsa yanlış olarak, «İkinci Atatürk» biçiminde dile getirilir olmuştur. Bu düşüncenin birinci yanlışı, oluşunu, özelliklerini ve dayanaklarını hesaba katmaksızın bir «veri» olarak «diktatör» kabul ettikleri Mustafa Kemal Atatürk'ü «yinelemek» düşüncesinde yatmaktadır. Halbuki Atatürk, 1935 yılında kendisiyle konuşan Amerikalı gazeteci Gladis Baker'in «Niye diktatör diye çağrılmaktan hoşlanmıyorsunuz?» sorusunu şöyle yanıtlamıştı: «Ben diktatör değilim. Benim kuvvetim olduğunu söylüyorlar. Evet, bu doğrudur. Benim arzu edip de yapamayacağım hiç bir şey yoktur. Çünkü ben zoraki ve insafsızca hareket etmek bilmem. Bence diktatör, diğerlerini iradesine râmedendir. Ben kalpleri kırarak değil, kalpleri kazanarak hükmetmek isterim.» (34)

Bu düşüncenin ikinci yanlışı, «biricik» olma ni-

34 Bk. **Atatürk'le Konuşmalar**, İstanbul 1952, 116, (Hazırlayan: Mustafa Baydar).

teliği taşıyan bir tarih olayının, isterseniz eskilerin deyişiyle «Mustafa Kemal'in zuhuru» diyelim, tekrarlanabileceği inancıdır. Büyük adamların ortaya çıkışı, belli koşulların sonucudur. 1967 yılında bu sayfalarda yazdığımız gibi, «Büyük adamlığa özenti duyanların gerçekten büyük adam olduğu görülmüş şey değildir. Büyük adam, tarihî koşulların yarattığı bir ortam içinde meydana çıkar ve kendi kişiliği üzerinde yükselir. Atatürk'ün (Büyük adam kime derler?) sorusuna verdiği cevap, çevresindeki bazı insanları ve ölümünden sonraki bazı olayları anlamamız bakımından ilgi çekicidir: (Bir adam ki büyük olmaktan bahseder, benim hoşuma gitmez. Bir adam ki milleti kurtarmak için evvelâ büyük adam olmak lâzımdır der ve bunun için bir de nümune intihap eder, onun gibi olmayınca memleketin kurtulamayacağı kanaatinde bulunur, bu adam değildir)». (35)

«İkinci Atatürk» özleminin üçüncü yanlışı, gittikçe daha karmaşık bir hale gelen devlet çarkının yönetiminde «halk» tercihlerinin esas alındığı kadro hareketinin küçümsenmesidir. Dünün «Halka rağmen, halk için» formülü günümüzde artık geçerli değildir. Mustafa Kemal Paşa'nın 1923 yılın-

35 C.O. Tütengil, Atatürk'ün Pabucu, **Yeni Ufuklar, C. XVI**, s. 187, s. 1. (Aralık 1967).

da görüp söylediği bir gerçeği 1972 Türkiye'sinde duymamazlıktan gelemeyiz: «Ben zannediyorum ki, efrad-ı umumiye-i milletin hiç birinden fazla yüksekliğe malik değilim. Bende fazla teşebbüs görüldüyse bu benden değil, milletin muhassalasından çıkan bir teşebbüstür. Sizler olmasaydınız, sizlerin vicdanî temayülâtınız bana nokta-i istinat teşkil etmemiş olsaydı; bendeki teşebbüsatın hiç biri olamazdı.» (36) Demokratik yönetimin özü olan «milletin muhassalasından» doğma niteliği genel seçimlerin kazandırdığı bir onaylamadır. «Halkla birlikte, halk için» formülünü geçerli kılan da budur.

Görüldüğü gibi, akıl yoluyle temellendirilme olanağı bulunmayan, biraz da dolaylı koşullandırmadan doğmuş görünen bu «özlem» bir «özenti»den başka bir şey değildir. İnsanın kendisini bu «özenti»ye kaptırıp «Atatürk nerdesin?» diye arananlara, Atatürkçü değer sistemine ne denli bağlı olduklarını soracağı geliyor. Karşıtlarının Atatürkçü görüntüye dört elle sarıldıkları ölümünün 34. yılında Atatürk, bütün yozlaştırma çabalarına rağmen, yalnız bir «tarih» olarak değil bir «yolaçıcı» olarak da ağırlığını duyurmakta devam etmektedir. «İkinci

36 Bk. **Atatürk'ten Düşünceler,** İstanbul (1962), 2. baskı, s. 171, (Derleyen: E. Z. Karal).

Atatürk» özentisine karşı çıkacak ilk engel de onun tarihsel kişiliği olacaktır.

---

* «Düşünce akımlarını üçe indirgiyorum: Birinci akım (bir Meşveret Meclisi olmalı); ikinci akım: (Bütün iç ve dış engelleri bir hamlede silip süpürecek bir diktatör ortaya çıkmalı) diyor; üçüncü akıma göre ise (Eğitimin yayılması özgürlüğü, özgürlük bir Anayasayı doğurur; bu da aydın bir imparatorluğun kurulmasını sağlar)».

ATATÜRK VE ÜNİVERSİTE

Atatürk'ün düşünce ve eylem planında «üniversite» ile ilgili tutumu araştırılacak olursa, bunun «Devlet Başkanı» niteliği kazanmasından sonra ortaya çıktığı görülür. Bir «komutan» olmanın gerektirdiği eğitimden sonra savaş alanlarında yaşamını sürdüren bir insan için bu doğaldır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışı, Cumhuriyetin ilânı Başkumandanlıktan Cumhurreisliğine dönüşümü gerçekleştirince, yeni bir «devlet» in kurucusu olarak Mustafa Kemal Paşa, pek çok yurt sorunu gibi «üniversite» konusuyle de ilgilenmiştir. Bu bakımdan, zaman sırası içinde üniversiteye ilişkin düşünce ve eylemleri şöyle özetlenebilir:

☐ 1 Mart 1923 tarihli TBMM'ni açış konuşmasında, «Darülfünun, istiklâli tabiîsi dahilinde serbest mesleklere verdiği istikameti, gittikçe daha mükemmel bir hale isal edecek vesaiti maneviyeye maliktir» diyordu.

☐ 1 Mart 1924 tarihli açış konuşmasında söyledikleri, bugünün diliyle, şöyledir: «Üniversiteye

ve gelişmelerine ve yüksek bir üniversitenin, ulusun genel eğitiminde ve uygarlık alanındaki ilerlemesinde yaptığı kesin etkilere, özellikle dikkatinizi çekerim. Türkiye'nin millî eğitim siyasetini, her basamağında, tam bir açıklıkla ve hiç bir duraksamaya yer vermeyen bir aydınlıkla belirtmek ve uygulamak gerekir». (37).

□ 3 Mart 1924 ve 1925 tarihlerinde «İstanbul Darülfünunu Emini» ne çektiği cevap telgraflarından ilkinde, «Memleketimizde demokrasi ve Cumhuriyet umdelerinin mutlak ve kat'î surette tatbiki ve memleketimizin tarihi ilim ve medeniyette layık olduğu mertebei refiaya isal hususunda Darülfünunumuzun kanaat ve kudreti ilmiyeye müstenit türlü ve şuurlu fiiliyat ve irşadatının daima en kıymetli ve müsmir âmil olduğunu» ifade eder. (38)

□ 5 Kasım 1925 tarihinde ise, bugünkü Ankara Hukuk Fakültesi'nin temelini teşkil eden «Leylî Hukuk Mektebi» nin açılışında yaptığı konuşmada, dikkate değer konulara ilişerek, 1972 Türkiye'-

37 **Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları**, Ankara 1970, s. 26. (Bugünkü dile aktaran: Vasfi Bingöl)

38 Bk. **Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri IV (1917—938)**, Ankara 1964, 516 ve 519, (Derleyen: Nimet Arsan)

sinden bazı devlet adamlarının nedense «devrim»e itibar etmeyerek «inkılâp» dedikleri olgunun tanımını yapar: «Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha vâsi bir tahavvülü ifade etmektedir». Aynı konuşmada, açılışını yaptığı öğretim kurumunun amacını da belirtir: «Büsbütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski esasatı hukukiyeyi temelinden hal'etmek teşebbüsündeyiz. Ve yeni esasatı hukukiye ile elifbasından tahsile başlıyacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu müessesatı açıyoruz». (39)

☐ «İstanbul Darülfünununun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun» gereğince 1 Ağustos 1933 tarihinde «İstanbul Üniversitesi» nin kurulmasından sonra, 1 Kasım 1933'teki TBMM'ni açış konuşmasında şunları söyleyecektir: «Üniversitemizin kuruluşuna verdiğimiz önemi belirtmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğunda kuşkum yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi, millî eğitimde ve kurulan üniversitede de köklü tedbirlerle yürümek, kesin kararımızdır». (40)

---

39 Bk. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1906-1938)**, Ankara. 1959, 2. baskı, s. 237 ve 240.
40 Bk. V. Bingöl'ün kitabı, s. 51.

1 Kasım 1936'daki açış konuşması, yeni bir üniversitenin kurulması dileğini getirir: «Yüksek öğrenim için, Ankara Üniversitesi'ni kurmak yolunda, Tıp Fakültesi'ne de başlayarak yeni ve en zor adımın atılmasını dilerim». (41) Kuruluş kanunu 1937 yılında hazırlanan «Ankara Tıp Fakültesi»nin açılması, araya giren İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, ancak 1945 yılında gerçekleştirilecektir.

Meclis'te yaptığı son konuşma olan 1 Kasım 1937 tarihli açış konuşmasında ise üniversiteler konusundaki son direktifini vermiştir: «...yurdu şimdilik üç büyük kültür bölgesi olarak ele alıp, Batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi'nde başlanmış olan reform programını daha etkili bir biçimde uygulayarak, Cumhuriyete gerçekten çağcıl bir üniversite kazandırmak; merkez bölgesi için Ankara Üniversitesi'ni kısa süre içinde kurmak gerekir. Ve Doğu bölgesi için Van Gölü kıyılarının en güzel bir yerinde, her daldan ilkokullariyle ve sonuç olarak üniversitesiyle yepyeni bir kültür şehri yaratmak yolunda, şimdiden işe girişilmelidir». (42)

Daha önce kuruluşuna işaret ettiğimiz kurumlara ek olarak, sonraki yıllarda büyük gelişmeler gösterecek olan «Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü»

41 Aynı kitap, s. 55.
42 Aynı kitap, s. 57—58.

1933, «Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi» 1935 ve İstanbul Üniversitesi'ne bağlı «İktisat Fakültesi» de 1936 yıllarında, başka bir deyişle Atatürk döneminde kurulmuşlardır.

«Yurdun büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, yurt sorunlarının dayandığı temel düşünceleri anlayacak, anlatacak, kuşaktan kuşağa yaşatacak insan ve kurumları yaratmak» çerçevesi içinde üniversitelere de büyük görevler düştüğünü söyleyen Atatürk, günümüzde de konuya aydınlık getirmektedir. Zaten Atatürk'ü «canlı» tutan, güncel sorunlarımıza kadar uzanan aydınlatıcı elidir.

Atatürk döneminin ilgi çekici olaylarından biri de 1933'te gerçekleştirilen «Üniversite reformu» olmuştur. Aradan 40 yıl geçtikten sonra bugün de, bazı çevreleri kişisel çıkarlarına alet etmek için, Atatürkçü düşünceyi «tasfiye» amacına yönelen bir «Üniversite reformu» nu işleyenler eksik değildir. Bu sebeple, 1933 reformunu doğuran «sebepler»i hatırlatmakta yarar vardır. Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in öne sürdüğü gerekçe, laboratuvar çalışmalariyle ilgili 7., yayınla ilgili 8. ve Haydarpaşa Tıp Fakültesinin nakliyle ilgili ve günümüzde anlamını yitirmiş 11. maddeler bir yana, şu önemli konulara dayanıyordu:

«1 — Darülfünunun fakülte ve müesseseleri arasında ilmî mesai teşrikini temin edecek bir irtibat bulunmaması,

2 — Bazı fakültelerin münhasıran tedrisat ile alâkadar olarak bir meslek mektebi vaziyetinde kalmaları,

3 — Tedris heyetinin, ekseriyet itibariyle, kendisini yalnız muayyen saatlerdeki derslerden mesul sayarak ilmî tetkik ve taharrilerden uzak kalması,

4 — Talebe ile tedris heyeti arasındaki münasebetin dershane hududu dahilinde kalarak, bunun haricinde talebenin her türlü rehberlikten uzak, kendi başına kalması,

5 Tedrisatın gene ekseriyet itibariyle müderrisin takririne inhisar etmesi, talebenin öğrenme mesuliyetinin de muayyen bir kitabın sahifeleri veya müderrisin takririnde tutulan notlar dahilinde kalması,

6 — Seminerlerin ekseriyetle, lâfzı murat bir halde kalması,

9 — Ekseri müderris ve muallimlerin, haricî iş ve alâkalarının çokluğu yüzünden Darülfünundaki vazifelerini ikinci derecede sayacak kadar müesseseye ilişiklerini azaltmaları,

10 — Darülfünun tedrisatının memleketin hayat

ve faaliyetleriyle temasını kaybederek nazarî bir tecerrüt halinde kalması,

12 — Bir kısım müderris ve muallimlerin yıllardan beri Darülfünunda çalıştıkları halde ortaya henüz ilmî kıymeti haiz belli başlı bir eser çıkaramamaları,

13 — Basit bir tecrübenin bile tez olarak kabul edilmesi ve bu yüzden şahsî tetkik ve telifin hiçe indirilmesi,

14 — Aynı fakülte dahilindeki müderris ve muallimler arasında bile mesut ve semereli bir fikir ve ideal birliği, ilmî mesai teşriki yerine zıddiyet ve münaferetler hüküm sürmesi,

15 — Eminlik, reislik, divan azalıkları gibi vaziyetlerin, sadece bazı müderrisler arasında ihtiras ve hased doğuran birer mansıp ve makam halini alması,

16 — Darülfünun muhtariyetinin yalnız mevki ve makam ihtirasları kaynaştıran menfi bir amil derekesine inmesi». (43)

Yukarıdaki maddeleri günümüzün Türkçesine çevirecek olursanız, ülkemizde yapılacak gerçek bir üniversite reformunun dayandırılması gereken

---

43 Bk. **Dünya Üniversiteleri ve Türkiye'de Üniversitelerin Gelişmesi,** İstanbul 1950, Cilt 1, s. 313—314, (Derleyen: Dr E. Hirş).

gerekçeleri de bulmuş olursunuz. Ne var ki, Atatürk'ün Millî Eğitim Bakanı Reşit Galip'in bir benzerini, arasanız da, kolay kolay bulamazsınız. Bunun içindir ki, üniversite sorunları karşısındaki «vukuf» uyle tanınan bir meslekdaşımızın kaygısını, uyarıcı niteliği nedeniyle anmakta yarar görüyoruz: «Günümüzün ortamından yararlanabileceklerini sananlarca Üniversite «reformu» Üniversiteyi «rayına oturtma kaygısı», bir türlü sönmeyen eski kinlerin, bağnaz siyasal değerlendirmelerin, üniversite içi ve dışı kıskançlıkların, kişisel çatışma ve çekişmelerin de besleyebileceği bir boşanışla, ya da bir ölçüde doğru fakat abartılmış gözlemlerle yön değiştirecek bir yörüngeye sokulursa, yalnız dünkü, yalnız bugünkü üniversitelerimizden hınç almakla kalınmayacağını da bilmemiz gerekir. Aynı zamanda, gelecek yıllar için de, ülkemizde «Üniversite» kavramının hırpalanmış, gözden düşürülmüş, ışık kaynaklarının kısılmış olacağını şimdiden görmeliyiz». (44)

Adını taşıyan «Üniversite» den yükselen falsolu sesler, Atatürk'ün özgür ruhunu, ölümünün 34. yılında, tedirgin etmiş olmalıdır.

---

44 Prof. Seha L. Meray, «Hak Üzere Güçlü Olmak», **Milliyet**, 2 Kasım 1972, s. 2.

ULUSAL EĞİTİMİN ATATÜRKÇÜ İLKELERİ

Amaçları, ilkeleri ve sınırları belli bir düşünce ve eylem dizgesi olan Atatürkçülük günümüz Türkiye'sinde karşıt düşünce ve eylem dizgelerini de kapsamına almış görünüyor. Bunun nedeni Atatürkçü dizgenin yeni bir atılımla çevresini genişletmesi değil, içinde bulunduğumuz ortamda karşıtlarının Atatürkçü görüntüyü paylaşmayı çıkarlarına daha uygun bulmalarıdır. Sonuç olarak, herkesin Atatürkçü göründüğü bir düzeyde bulunuyoruz. Birbiriyle çelişen Atatürklerin yaratıldığı böyle bir ortamda gerçek Atatürk'ü, eylemlerine de kaynaklık etmiş olan düşüncelerinde aramak en çıkar yoldur. Atatürkçü görüş açısından ulusal eğitim ilkelerini saptayabilmek için 1921-1938 yıllarında yaptığı konuşmalar bu nedenle zaman sırası içinde ele alınmıştır. Ulusal eğitimin Atatürkçü ilkeleri bu düşüncelerden çıkarılacaktır.

1. Atatürk'ün ulusal eğitimle ilgili buyrukları ve görüşleri

İki yapıta dayanarak derleyip düzenlediğimiz bu buyruk ve görüşler şöyle bir tabloyu ortaya koymaktadır:

1921. «Şimdiye kadar takip olunan tahsil ve terbiye usullerinin milletimizin tarih-i tedenniyatında en mühim bir âmil olduğu kanaatindeyim. Onun için bir millî terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsaf-ı fıtriyemizle hiç de münasebeti olmayan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelebilen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i millîye ve tarihimizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dehâyı millimizin inkişaf-ı tamını ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir.»

«Silâhla olduğu gibi dimağı ile de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğine aslâ şüphem yoktur. Milletimizin sâf seciyesi istidat ile mâlidir. Ancak bu tabiî istidadı bilecek usullerle mücehhez vatandaşlar lâzımdır.»

---

* Yazımızı hazırlarken dayandığımız iki kaynak **"Atatürk'ün Maarife Ait Direktifleri"** (İstanbul, 1939) ile E. Z. Karal'ın derlediği **"Atatürk'ten Düşünceler"** (Ankara, 1962, 2. b.) oldu. Atatürk'ün dilini anlamakta güçlük çekenler Vasfi Bingöl'ün hazırladığı **Bugünün Diliyle Atatürk'ün Millî Eğitimimizle İlgili Düşünce ve Buyrukları** (Ankara, 1970) adlı kitaba baş vurabilirler.

1922. «...bizim takibe mecbur olduğumuz **maarif** siyasetimizin hututu esasiyesi şöyle olmalıdır: Demiştim ki bu memleketin sahibi aslisî ve heyeti içtimaiyemizin unsuru esasisi köylüdür. İşte bu köylüdür ki, bugüne kadar nuru maariften mahrum bırakılmıştır. Binaenaleyh, bizim takip edeceğimiz maarif siyasetinin temeli, evvelâ, mevcut cehli izale etmektir. Teferruata girmekten içtinaben bu fikrimi birkaç kelime ile tavzih etmek için diyebilirim ki, alelitlâk umum köylüye okumak, yazmak ve vatanını, milletini, dünyasını tanıtacak kadar coğrafî, tarihî ve ahlâkî malûmat vermek ve amali erbaayı öğretmek maarif programımızın ilk hedefidir.»

«Bir taraftan izalei cehle uğraşırken bir taraftan da memleket evlâdını hayatı içtimaiye ve iktisadiyede fiilen müessir ve müsmir kılabilmek için elzem olan iptidaî malûmatı amelî bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir.»

«İlim ve fen teşebbüsatının merkezi faaliyeti ise mekteptir... Mektep namını hep beraber hürmetle, tazimle zikredelim. Mektep, genç dimağlara insanlığa hürmeti, millet ve memlekete muhabbeti, şeref-i istiklâli öğretir. İstiklâl tehlikeye düştüğü zaman, onu kurtarmak için takibi muvafık

olan en salim yolu belletir.»

«Milletimizin siyasî, içtimaî hayatında, milletimizin fikrî terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır. Mektep sayesinde, mektebin vereceği ilim ve fen sayesindedir ki Türk milleti, Türk sanatı, iktisadiyatı, Türk şiir ve edebiyatı bütün bedayiile inkişaf eder.»

«Maarif işlerinde behemahal muzaffer olmak lâzımdır. Bir milletin halâs-ı hakikisi ancak bu suretle olur. Bu zaferin temini için hepimizin yek can ve yek fikir olarak esaslı bir program üzerinde çalışması lâzımdır. Bence bu programın esaslı noktaları ikidir:

1. Hayatı içtimaiyemizin ihtiyacına tetabuk etmesi,

2. İcabatı asriyeye tevafuk etmesidir.

Gözlerimizi kapayıp mücerret yaşadığımızı farzedemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp cihan ile alâkasız yaşayamayız. Bilâkis müterakki, mütemeddin bir millet olarak medeniyet sahasının üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fen ile olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her ferdi milletin kafasına koyacağız: İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.»

«...herşeyden evvel cehli izale etmek lâzımdır. Binaenaleyh maarif programımızın, maarif siyase-

timizin temel taşı, cehlin izalesidir. Bu izale edilmedikçe yerimizdeyiz. Yerinde duran birşey ise geriye gidiyor demektir.»

«Hanımlar, Beyler!

Ordularımızın ihraz ettiği zafer, sizin ve sizin ordularınızın zaferi için yalnız zemin hazırladı. Hakikî zaferi siz ihraz ve idame edeceksiniz ve behemehal muzaffer olacaksınız.»

«Hiçbir delil-i mantıkıye istinat etmeyen birtakım ananelerin, akidelerin muhafazasında ısrar eden milletlerin terakkisi çok güç olur; belki de hiç olmaz.»

«Efendiler, yetişecek çocuklarımıza ve gençlerimize, görecekleri tahsilin hududu ne olursa olsun en evvel ve her şeyden evvel Türkiye'nin istiklâline, kendi benliğine, ananat-ı milliyesine düşman olan bütün anasırla mücadele etmek lüzumu öğretilmelidir.»

«Hükûmetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif umurudur. Bu umurda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki o program milletimizin bugünkü haliyle, içtimaî, hayatî ihtiyaciyle, muhitin şeraitiyle ve asrın icabatiyle tamamen mütenasip ve mütevafık olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayali ve muğlak mütâlaalardan tamamen tecerrüt ederek hakikate na-

zar-ı nâfizle bakmak ve el ile temas eylemek, lâzımdır.»

1923. «Efendiler!

Terbiye ve tedriste tatbik edilecek usul, malûmatı insan için fazla bir süs, bir vasıtai tahakküm yahut medenî bir zevkten ziyade maddî hayatta muvaffak olmayı temin eden amelî ve kabili istimal bir cihaz haline getirmektir.»

«(Devlet Kitabı) namı altında, meccani olarak neşredilecek amelî ve basit ifadeli eserlerle halkımıza hakayik-i hayatiyeyi öğretmek, çok faydalı bir usul olarak şayan-ı tavsiyedir.»

1924. «Cumhuriyet fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek seciyeli muhafızlar ister. Yeni nesli bu evsaf ve kabiliyette yetiştirmek sizin elinizdedir.»

«Muallimler!

Erkek ve kız çocuklarımızın, aynı suretle bütün tahsil derecelerindeki talim ve terbiyelerinin amelî olması mühimdir. Memleket evlâdı, her tahsil derecesinde iktisadî hayatta âmil, müessir ve muvaffak olacak surette teçhiz olunmalıdır. Millî ahlâkımız, medenî esaslarla ve hür fikirlerle tenmiye ve takviye olunmalıdır.»

«Sizin muvaffakiyetiniz, Cumhuriyetin muvaffakiyeti olacaktır... Hiçbir zaman hatırlarınızdan

çıkmasın ki, Cumhuriyet sizden (fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür) nesiller ister.»

«Terbiyedir ki, bir milleti ya hür, müstakil, şanlı, âli bir heyet-i içtimaiye halinde yaşatır veya bir milleti esaret ve sefalete terkeder.»

...Ben burada yalnız Türk Cumhuriyetinin yeni nesle vereceği terbiyenin millî terbiye olduğunu kat'iyetle ifade ettikten sonra... işaret ettiğim mânayı kısa bir misal ile izah edeceğim.

Efendiler! Yeryüzünde üç yüz milyonu mütecaviz İslâm vardır. Bunlar ana, baba, hoca terbiyesiyle, terbiye ve ahlâk almaktadırlar. Fakat maalesef hakikat-ı hâdise şudur ki, bütün bu milyonlarca insan kütleleri şunun veya bunun esaret ve zillet zincirleri altındadır. Aldıkları manevî terbiye, ahlâk onlara bu esaret zincirlerini kırabilecek meziyet-i insaniyeyi vermemiştir, vermiyor. Çünkü hedef-i terbiyeleri millî değildir.

...Millî terbiye esas olduktan sonra onun lisanını, usulünü, vâsıtalarını da millî yapmak zarureti gayr-ı kabil-i münakaşadır. Millî terbiye ile inkişaf ve îlâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayalî zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lâzımdır.»

1925. «Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en

hakikî mürşit ilimdir, fendir; ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrak etmek ve terakkiyatını zamanında takip eylemek şarttır.»

«Milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir. Muallimden, mürebbiden mahrum bir millet henüz millet namını almak istidadını kesbetmemiştir. Ona alelâde bir kütle denir, millet denmez. Bir kütle millet olabilmek için mutlaka mürebbilere, muallimlere muhtaçtır. Onlardır ki bir heyet-i içtimaiyeyi hakikî millet haline koyarlar.»

1927. «Uzun asırların uyuşturucu idare ve terbiyesinin, bir heyet-i içtimaiyeyi, bir günde bir senede azâd edebileceğini tasavvur ve kabul etmek doğru değildir.»

1928. «Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyeti içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni doksanı bilmezse bu, ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır.

Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini ifti-

harla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir; Türk'ün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır.»

«Maarif faaliyetimiz ilk tahsilin fiilen umumî ve mecburî olmasını, memlekette terbiye birliğini, orta tahsilin iyi vesaitle teksif ve teshilini, meslek tahsilinin ilk ve orta derecesinden en yüksek derecesine kadar memlekette teminini, yüksek tahsilin de adette olduğu kadar kıymette de bu asrın ihtiyaçlarına kifayetini hedef tutmuştur.»

«Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindeyiz.»

1929. «Meclisinizin en büyük eseri olan Türk harfleri, memleketin umumî hayatına tamamen tatbik olunmuştur. İlk müşkilât, milletin mefkûre kuvveti ve medeniyete olan muhabbeti sayesinde kolaylıkla yenilmiştir. Millet mektepleri, normal tedrisat haricinde, kadın ve erkek, yüz binlerce vatandaşımızın nurlanmasına hizmet etti. Bu mekteplerin, daha fazla bir gayret ve şevk ile idame edilmesi lâzımdır.

1932. «Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilâtımızın, dikkatli, alâkalı olmasını isteriz.»

«Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini, doğru temelleri üzerine kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimler vereceğine şimdiden inanabilirsiniz.»

1933. «Üniversite tesisine verdiğimiz ehemmiyeti beyan etmek isterim. Yarım tedbirlerin kısır olduğuna şüphe yoktur. Bütün işlerimizde olduğu gibi maarifte ve kurulan üniversitede de radikal tedbirlerle yürümek kat'î kararımızdır.»

1935. «Kültürel ve sosyal alanda başardığımız işler, Türkiye Cumhuriyetinin ulusal çehresini keskin çizgileriyle, ortaya çıkarmıştır. Yeni harfleri, ulusal tarihi, öz dili, ar, ilimsel müzik ve teknik kurumlariyle kadını erkeği her hakta eşit, modern Türk sosyetesi bu son yılların eseridir.»

1936. «İlk tahsilde hedefimiz bunun umumî olmasını bir an evvel tahakuk ettirmektir. Bu neticeye varmak, ancak, fasılasız tedbir almakla ve onu metodik tatbikle mümkün olabilir. Milletin

başlıca bir işi olarak, bu mevzuda ısrar etmeyi lüzumlu görüyorum.»

1937. «Büyük davâmız, en medenî ve en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu, yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde temelli bir inkılâp yapmış olan büyük Türk milletinin dinamik idealidir. Bu ideali en kısa bir zamanda başarmak için, fikir ve hareketi, beraber yürütmek mecburiyetindeyiz. Bu teşebbüste başarı, ancak, türeli bir planda ve en rasyonel tarzda çalışmakla mümkün olabilir. Bu sebeple, okuyup yazma bilmeyen tek vatandaş bırakmamak, memleketin büyük kalkınma savaşının ve yeni çatısının istediği teknik elemanları yetiştirmek, memleket davâlarının ideolojisini anlayacak, anlatacak, nesilden nesle yaşatacak fert ve kurumları yaratmak; işte bu önemli umdeleri en kısa zamanda temin etmek, Kültür Vekâletinin üzerine aldığı, büyük ve ağır mecburiyetlerdir.»

1938. «Geçen sene tecrübelerinin ümit verici mahiyette olduğunu kaydettiğim eğitmen okulları çok iyi neticeler vermiş ve eğitim kadrosuna bu yıl 1500 kişi daha ilâve edilmiştir. Önümüzdeki yıllar içinde bu miktarın arttırılacağı şüphesizdir.

Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tesbit etmiş ve

bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle yazılmış kitaplarla başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hâdise olarak kaydetmek isterim.»

II. Ulusal eğitimin Atatürkçü ilkeleri

Atatürk'ün 1921-1938 döneminde çeşitli vesilelerle ortaya koyduğu ulusal eğitim üzerindeki görüşlerinden Atatürkçü ulusal eğitim siyasetinin temel ilkelerini aydınlığa çıkarmak mümkündür. Bu ilkeleri şöyle saptayabiliriz:

- Yabancı fikirlerden, Doğudan ve Batıdan gelecek etkilerden arınmış bir ulusal eğitim programı,
- Yurt çocuklarının, bütün öğretim evrelerinde iktisadî hayatta yararlı ve etkili olacak biçimde donatılması,
- Cehaletin ortadan kaldırılması, yurttaşların tümünün okur-yazar duruma getirilmesi,
- Okul'un eğitim ve öğretimde bir «merkez» olarak ele alınıp değerlendirilmesi, bağımsızlığın korunmasında görevler yüklenmesi,
- Bilimin ve tekniğin, başka bir deyişle akılcı dünya görüşünün başlıca kılavuz olması,

- [ ] Ulusal eğitimde başarının iki koşulu: a) Toplumsal hayatın gereksinmelerine uygunluk, b) Çağdaş gereklere bağlılık,
- [ ] «Düşünce özgürlüğü» de diyebileceğimiz bilim ve teknik için belli, sınırlı bir kaynağın kabul edilmemesi,
- [ ] Türkiye'de gerçek zaferin ulusal eğitimle sağlanabileceği,
- [ ] Bilginin insan için bir süs, bir buyurma aracı ya da uygar bir zevk yerine başarıya ulaşmada işe yarar bir aygıt haline getirilmesi,
- [ ] «Fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür» kuşaklar yetiştirilmesi,
- [ ] Ulusları kurtaranların öğretmenler olduğu, öğretmenlerin başarısının «Cumhuriyet»in başarısı sayılacağı,
- [ ] Gerçek yol göstericinin bilim ve teknik olduğu,
- [ ] Öğretim birliğinin, ilköğretimin genel ve zorunlu olması ilkesiyle birlikte temel amaçlar arasında sayılması,
- [ ] «Millet Mektepleri» nin daha geniş ölçüde devam ettirilmesi,
- [ ] Üniversitede ve ulusal eğitimde köklü tedbirlerle yürünülmesi,
- [ ] Büyük kalkınma savaşının istediği teknik elemanların yetiştirilmesi,

- «Eğitmen okulları» diye söz ettiği «Eğitmen Kursları» nın başarılarının arttırılması,
- Türkçe terimlerle kitap yazılmasının önemi,
- Türk ulusunun dinamik ülküsünün varlığımızı yükseltmek olduğu, bunun için de fikir ve eylemi birlikte yürütme zorunluluğu.

Önemli olan, ulusal eğitimin Atatürkçü ilkelerinin saptanması değil bu ilkelerin ulusal eğitimimizde ne ölçüde uygulama olanağı bulabildiğidir. Konu bu açıdan ele alınacak olursa Atatürkçülük savlarının çoğu yerde «hava» da kaldığı, Atatürk'e karşı bir Atatürkçülük politikasının izlendiği görülecektir. Ulusal eğitim alanında olduğu kadar başka alanlarda da karşımıza çıkan bu **temel çelişki** ortadan kaldırılmadıkça ne söylense ve yazılsa boşunadır.

Atatürk'ün ulusal eğitimle ilgili buyrukları ve görüşleri, öteki konulardakiler gibi, insana geniş ufuklar çiziyor, açık seçik amaçlar gösteriyor. Ne var ki, uygulama alanına yöneldiğimizde bir burukluğun, kötümserliğin insanı sarmaması mümkün değildir. Gerçekçi ve ülkücü atılımlar giderek yerini umursamazlığa, bir yozlaşmaya bırakmış, Atatürkçü özlemlerin karşıtları serpilme olanağı bulmuştur. Bunu, toplumumuzun eğitim ve öğretim kesiminde, güncel olaylar içinde bol bol buluyor

ve görüyoruz. Böyle bir ortamda yapılacak şey, herhalde kaynağına dönerek güç tazelemek ve Atatürk'ün yaptıkları, söyledikleri dışında Atatürkçü öğretiye kaynak tanımamaktır. Yazımızın ağırlık noktasını Atatürk'ün görüşlerine bırakmanın ana nedeni budur. Ağacın «orman» ı görmemize engel olmasına fırsat vermemeliyiz.

BİR «BARIŞ SAVAŞI» NIN ÖYKÜSÜ

İnsanoğlunun yaşam öyküsü diyebileceğimiz tarih, bir anlamda «savaşmak» mastarına indirgenebilir. Bireysel düzeyde **yaşamak** için sürdürülen savaşmak, toplumsal düzeye yönelince **yaşatmak** için başvurulan bir eyleme dönüşür. Doğanın yanı sıra, bizim ona kattığımız toplumlar ve devletler, savaş eyleminin tarafları olarak sahne'ye çıkarlar. Gerçek nedenleriyle sözde nedenlerini her zaman kolaylıkla ayırdedemediğimiz savaşın bir «araç» mı, yoksa bir «amaç» mı olduğunu kestirmek gerçekten güçtür. Söylenebilecek şey, uygarlıkta ileri giden ulusların, savaşmak eylemini barış uğrunda yapan ya da gösteren tutumlariyle seçildikleridir. Ne var ki, dün olduğu gibi bugün de, bireysel düzeyde olduğu gibi toplumsal düzeyde de savaşmak, varlığımızın vazgeçilmez bir tözü olmuştur.

Savaşların en haklısının, yurdunu ve onurunu korumak için «müstevli» lere karşı sürdürülen **kurtuluş savaşları** olduğu kuşkusuzdur. İnsanoğlu, dilin olanaklarından da yararlanarak, savaşla bağdaş-

maz görünen sözcükleri savaşla yan yana getirmek suretiyle yeni bireşimlere ulaşmasını bilmiştir. «Barış savaşı» bunların en belirgini ve yaygını olsa gerektir. Anadolu'da giriştiğimiz Kurtuluş Savaşı'nın İsviçre'deki bir uzantısı olan Lozan Barış Savaşı bu açıdan çok anlamlıdır. 1943 yıllarının «Başvekil» i «Millî Kurtuluş tarihi üç askerî, bir de siyasî zafer üstüne kurulmuştur» derken, İnönü - Sakarya - Dumlupınar çizgisinden geçen «Lozan Muahedesi» ni zincirin son halkası olarak sayıyordu.

Lozan Barış Savaşı, sözcüğün gerçek anlamında da barış için bir savaş olmuştur. Antlaşmanın imzasından sonra 1924'te dilimize çevrilen konferans tutanaklarını 1933'te C. Bilsel'in **«Lozan»** adlı iki ciltlik yapıtı ve 1943'te de A. N. Karacan'ın **«Lozan Konferansı ve İsmet Paşa»** adlı kitabının izlediği görülür. Konuyla doğrudan ilgili yayınların, olayın önemiyle orantılı olmadığı kesinlikle söylenebilir. Bereket versin ki, Lozan Antlaşmasının 50. yılında Cumhuriyet'imize dayanak olan bu tarihsel olay, Prof Seha L. Meray'ın 1973 yılında tamamlanan değerli çevirisiyle, «Ellinci Yıl» a sunulan anlamlı bir armağan olmuştur.

Sayın Seha L. Meray'ın dilimize yeniden çevirdiği **«Lozan Barış Konferansı. Tutanaklar Belgeler»** 8 kitap halinde 1969 1973 yıllarında yayınlanmış-

tır. (45) Kitaba yazdığı «Önsöz» de İsmet İnönü'nün belirttiği gibi, «Birinci Cihan Harbinden kalan muahedelerin hiç birisi yaşamaz. Yalnız Lozan Muahedesi ayaktadır... Lozan Muahedesi Türkiye için esaslı değerini ve uluslararası münasebetlerde kılavuz olacak ilkeleri taşımakta devam etmektedir.»

Prof. Seha L. Meray'ın açık anlatımı ve duru diliyle bize yeniden kazandırdığı Tutanaklar ve Belgeler, bu tarihsel olayın resmî belgelerle ortaya konulan bir öyküsüdür. Büyük emek ve sabırlarla gerçekleştirilen bu başarılı çeviriden ötürü sayın Meray'ı ve eserin basımını gerçekleştiren Siyasal Bilgiler Fakültesini yürekten kutlamalıyız. Genç kuşaklar kadar olgunlar da bir «barış savaşı» nı adım adım izlemek olanağını hazırlayan bu çeviriden yararlanacaklardır.

Olayın resmî nitelikteki öyküsünü, Ali Naci Karacan'ın 1971 yılında ikinci baskısı yapılan **«Lozan»** adlı kitabı, heyecanlı bir röportaj havasında, tamamlamaktadır. (46) «Bir çeşit hikâye, bir çeşit

---

45 Sekiz kitaptan oluşan Seha L. Meray çevirisinin dökümü şöyledir: Takım I, C. 1, Kitap 1; C. 1, Kitap 2; C. 2; C. 3; C. 4. Takım II, C. 1, Kitap 1; C. 1, Kitap 2; C. 2.(Ankara 1969 - 1973, SBF Yayını).

46 İstanbul 1971, 2. b., 672 s. (Milliyet Yayını).

yazılı film» biçiminde sunulan kitapta, olayımızda yer alan kişilerin başarılı portrelerini, Konferansın «hava» sını ve tutanakların arkasında kalan «mutfak» ın düşündürücü, gülünç ve acıklı örgülerini buluyoruz. Bu özellikleriyle, Karacan'ın kitabı, Meray'ın çevirisini bir anlamda tamamlıyor, bir başka anlamda da özetliyor sayılabilir.

Karacan'ın kitabı hakkında en doğru yargıları, yeni baskıya İsmet İnönü'nün yazdığı önsözde bulabiliriz: «...Karacan'ın eseri Lozan Konferansı hayatının resmî yanı dışında milletlerarası geniş bir âlemin renkli yaşantısını da verir... Karacan, ciddî bir görev adamı vasfıyla Lozan müzakeratını değerlendirmiştir.»

Öyle görünüyor ki, her savaş gibi, söz konusu ettiğimiz «barış savaşı» nın da bir iç cephesi ve iç sorunları vardı. Bunların neler olduğunu, ilkel bir düzeyde anlatılmış olarak, Dr. Rıza Nur'un **«Hayat ve Hatıratım»** adı kitabının «Lozan Konferansı» başlıklı bölümünde (C. III, s. 959 - 1250) okuyoruz. Bir ruh hastasının açısından olayların nasıl değerlendirildiğini anlamak için şu kadarını hatırlatmak yeter: «Her akşam ertesi günkü içtimaların saat ve müzakere mevzuları umumî kâtiplik tarafından her hey'et-i murahhasaya tebliğ ediliyor. Buna göre, İsmet Paşa'nın komisyonda söyleyeceği şeyleri mü-

şavirler ile müzakere ediyoruz. Birkaç saat içinde mes'ele tenevvür ediyor. Bir kâtibe «Yaz» diyorum. Söylüyorum, yazıyor. Sonra bir defa da okutuyorum. İlâve ve tashihe ihtiyaç varsa yapıyorum. Hikmet Bey'e veriyorum. O da Fransızca yazıp daktiloya veriyor, makinayla yazdırıyor. Bu, İsmet'e veriliyor. İsmet bunu umumî celsede okuyor. İşte kendi nutuklarını İsmet kendisi hazırlayacak yerde, onları da ben hazırlıyorum. Bu suretle zabıtnamelerde mevcut İsmet'in söylediği nutukları hep ben yazmışımdır.»

Lord Curzon'un öncülüğünü ve sözcülüğünü yaptığı bir husumet dünyasına karşı çetin bir savaşı yürüten İsmet İnönü, öyle görünüyor ki, kendi iç cephesiyle de uyumlu bir çalışma içinde değildir. Barış savaşının da çıkarcıları, işbirlikçileri, dönekleri ve kaytarıcıları vardır. İnsan olayların özüne inince, bir avuç ülkücünün hangi hoşullar altında bir savaşı yürüttüğünü üzüntüyle izliyor ve kazanılan her şey gözünde biraz daha yüceliyor. Kurtuluş Savaşı'ndan Lozan Barış Konferansı'na kadar!

ATATÜRK'ÜN DEVRİM ANLAYIŞI VE TÜRK DEVRİMİ

Gazi Mustafa Kemal Paşa 5 Kasım 1925 günü «Cumhuriyetin merkezi idaresinde bir Hukuk Mektebi açmak vesilesi» ile yapılan toplantıda konuyu açıkça ortaya koymuştur: **«Türk İnkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilâl mânasından başka, ondan daha vâsi bir tahavvülü ifade etmektedir».** (47) Bir başka konuşmasında da «inkılâbatımız» dan söz etmektedir: «Yaptığımız ve yapmakta olduğumuz inkılâpların gayesi, Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asri ve bütün mâna ve eşkâliyle medeni bir heyet-i içtimaiye haline isâl etmektir. İnkılâbatımızın umde-i asliyesi budur. Bu hakikati kabul edemeyen zihniyetleri târumar etmek zaruridir». (48) Ona göre Türk İnkılâbı, «yalnız Türkiye'de değil bütün cihanda nazar-ı ehemmiyete alınmaya lâyık bir teceddüttür». 8

47 Bk. **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II. (1906-1938),** Ankara 1959,2. baskı, s. 237

48 Bk. **Atatürk'ten Düşünceler,** Ankara (ts.), 2. baskı, s. 41, (Derleyen: Prof. E. Z. Karal).

Mart 1928 günlü «Hâkimiyet-i Milliye» gazetesinde yer alan Fransız İhtilâline ilişkin görüşleri konumuza yeni bir ışık getirmektedir: «Fransa ihtilâli bütün cihana hürriyet fikrini nefh eylemiştir. Ve bu fikrin hâlen esas menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa ihtilâlinin açtığı yolu takip etmiş, lâkin kendisine has vasf-ı mümeyyizi ile inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılâbını içtimai muhitinin tazyikatı ve ihtiyacına tâbi olan hal ve vaziyetine ve bu ihtilâl ve inkılâbın zaman-ı vukuuna göre yapar». (49)

Sadece yukardaki örneklere dayanarak Atatürk'ün «devrim» anlayışının geniş kapsamlı ve köklü bir «tahavvül» ü, bir «teceddüt» ü ifade ettiğini, toplumsal çevrenin basıncı ve gereksinmeleri doğrultusundaki kendine özgü nitelikleriyle bir «inkişaf» ı ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Bazen «ihtilâl» ve «inkılâp» sözcüklerini eşanlamlı gibi kullansa da, «inkılâp» kelimesini «ihtilâl» i de içeren genişlikte bir anlamla ele aldığına kuşku yoktur. Düşüncesini anlatırken seçtiği kelimeler ve bunlara eklediği sıfatlar günümüzün Türkçesindeki «devrim» sözcüğüne uygun düşmektedir. Hepimizin bazen yaptığı gibi çoğul kullanma yanlışı bir yana

49) Adı geçen kitap, s. 44.

bırakılırsa, gerçekte ortada «Türk Devrimi» vardır. Öyle görünüyor ki çoğul yanlışı, tek olan «Türk Devrimi» ile bunun dayandığı ilkelerin ve bir bütün olan «Türk Devrimi» ni oluşturan köklü reformların birbirleriyle karıştırılmasından doğmaktadır. «Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti» tarafından hazırlanarak 1931 yılında yayımlanan ve Atatürk tarafından da önceden görüldüğüne şüphe etmediğimiz «Tarih» kitabında, «...Yabancı müelliflerin.. **(Kemalism»** dedikleri **Türk İnkılâp hareketinin temel prensipleri..»** yani 6 ok sözkonusu edilmiştir. (50) Görüldüğü gibi, bir yandan Kemalizm = Türk İnkılâbı olmakta, bir yandan da bu devrim hareketinin çoğul olan temel ilkeleri işaret edilmektedir.

Tekin Alp'ın Atatürk'ün sağlığında yayımlanan **«Kemalizm»** adlı kitabı da, Atatürk'ün 1928 yılındaki yorumuna ve anlayışına uygun bir açıklama getirmektedir. «Parti programında yazılı olan inkılâb kelimesinin daima (révolution) tabirile tercüme edildiği doğrudur. Üniversitede inkılâb dersleri veren dört profesör de, bu kelimeyi (révolution) mukabili ile tercüme etmişler ve bu hususta uzun tarifler yapmışlar, pek çok izahat vermişlerdir. Fakat, kelimelerin her zaman sabit ve değiş-

50 **Tarih IV. Türkiye Cumhuriyeti,** İstanbul 1931, s. 187.

mez bir mana taşımadığını unutmamalıdır. Kelimelerin manası da zamanla değişir, tekâmül eder» diyen Tekin Alp (51) fikrini şöyle geliştirmektedir: «Yabancı bir dilde, inkılâb kelimesinin yeni manasını bir dereceye kadar ifade edebilen bir formülün mutlaka bulunması icab ediyorsa, bunu belki radikalizm tabirile göstermek kabil olur... Türk radikalizminin manası şudur: (Kabil olduğu kadar süratle, yolda durmıyarak, ve zamanı dev adımlarıyle aşarak hareket etmek)... Hulâsa etmek için diyeceğiz ki. Parti proğramında daima görülen inkılâb remzi, fiilden ziyade, zihniyete, ruha, metoda taallûk eder». (52) Tekin Alp'ın, ortaya atıldığı zaman «basbayağı ihtilâl manasını» taşıdığını söylediği inkılâp kelimesini günümüzde «devrim» sözcüğüyle karşılayabiliriz.

Değişik açılardan. konuyu başka türlü değerlendirenler de olmuştur. Sadece üç örnek üzerinde duracak olursak, ilk sırayı, 1922 yılında **«Hâkimiyet-i Milliye»**de yayımladığı bir yazı dizisindeki görüşler nedeniyle Ahmet Ağaoğlu'ya vermemiz gerekir. Yazar, kendi kendisine sorup cevaplandırıyor: «İhtilâl mi yapıyoruz? İnkılâp mı?

---

51 Tekin Alp, **Kemalizm,** Istanbul 1936, s. 336-337.
52 Adı geçen kitap, s. 338-340.

Bizce yapılan hareket ne ihtilâldir, ne inkılâptır. Fakat ikisini de şamil, gayet vasî ve derin bir hâdisedir ki, Türkiye'nin Şarkdaki vaziyeti maneviyesi nazarı dikkate alınınca, yalnız bizim değil, bütün Garbî ve Orta Asya'nın da tarih ve mukadderatına yeni bir istikamet tayin etmeğe namzettir.» (53) Ne olmadığını belirledikten sonra Ağaoğlu, bu defa da ne olduğunu anlatır:

«O halde yaptığımız nedir?

Yaptığımız, milletin de gayet doğru olarak tarif ettiği vechile, harekâtı milliyedir. Öyle bir harekâtı milliye ki, hem ihtilâli ve hem inkılâbı şamil ve aynı zamanda da bunların her ikisinin fevkinde, her ikisinden daha şümullü, daha derin ve daha vasîdir.» (54) İfadelerinde «zahirî bir tezat» olduğunu kabul eden Ahmet Ağaoğlu, sorularına açıklık getirmekten uzaktır.

1936 yılında Berlin Üniversitesinde verilecek bir konferans için hazırlanmış olan metinde E.T. Eliçin, sonraki yıllarda başkalarınca da geliştirilecek bir ilişkiyi ortaya koymaktadır: **«Türk reformu Atatürk gelmediği için bir asır sürmüş değildi, bir asır sürdüğü için Atatürk gelmişti.** Onu ne Mus-

53 Ahmet Ağaoğlu, **İhtilâl mi, İnkılâp mı?,** Ankara 1942, 18.

54 Aynı kitap, s. 19.

tafa Reşit Paşa'nın, ne de Mahmut Şevket Paşa'nın yerinde tasavvur etmek mümkün değildir». (55) Kitabını **«Türk İnkılâbı»** olarak adlandıran yazarın yaptığımız alıntıda «Türk reformu»ndan sözetmesi ve «Kemalizm»i «(Her türlü tâbilikten kurtulmak) formülile dışarı doğru ne kadar açık ve tek manalı ise içeri doğru da o kadar karışık ve güldürecek kadar çok manalı» bulması dikkatten kaçmamaktadır. E.T. Eliçin'e göre, «Kadro»cu anlamda «Kemalist» olmayan Türk İnkılâbı,.. «gerek teori gerek pratik bakımdan tipik bir millî burjuva rejimi olarak doğmuş ve bu güne kadar, esas itibarile, şahsî sermayedarlık çizgisi üzerinde inkişaf etmiştir.» (56).

Üçüncü değerlendirme, 1972 yılında yayımlanan bir kitapta yer alan Prof. Dr. H. N. Kubalı'nın düşüncesidir. Kubalı'ya göre, Atatürk Devrimleri konusunda 2 görüş vardır: «1. Radikal ve inhisarcı, tabiri caizse ortodoks ve hatta, bir dereceye kadar, resmî olan görüştür. Buna göre Atatürk devrimleri (orijinal) bir mahiyet taşır.

İkinci görüş ise mutedil karakterdeki tarihî devamlılık ve sosyolojik determinizm görüşüdür. Bu-

55 E. T. Eliçin. **Türk İnkılâbı Yahut Şark ve Garp,** Istanbul 1940, 30.
56 Aynı kitap, 63.

na göre ise eski reformlarla Atatürk devrimleri arasında zarurî bir sebep ve netice bağlantısı vardır.» (57) İkinci görüşten yana olan Kubalı düşüncesini şöyle dile getirmektedir: «Bu konuda şahsî kanaatim Atatürk devrimleri ile eski reformlar arasında böyle bir bağlantının bulunduğu ve bu hususun üzerinde tereddüde imkân vermiyen bir ilmî gerçek olduğudur Atatürk devrimleri,.. bir tekâmül zincirinin çok önemli bir halkasıdır».

Tarih süreci içinde Atatürk Devriminin ülkemizde girişilen reformların önemli bir halkası olduğu görüşüne biz de katılıyoruz. Ne var ki, sebep-netice bağlantısı üzerinde durulurken Atatürk Devrimini eski reformlardan ayıran temel özellikler gözden uzak tutulmamalıdır. Bize kalırsa bu özellikler, Prof. Dr. T. Z. Tunaya'nın bir yazısında başarıyle özetlenmiştir: «Türk devriminin bir sosyal değişme anlamını da taşıdığı açıktır. Bu değişim aynı zamanda bir kültür (medeniyet) alanından, bir başkasına geçmeyi ifade edecek derecede geniş ve önemlidir». Buna ek olarak: «(Millî Rönesans) formülü Türk Devriminin ana tezi'dir:

a) Kültür ve medeniyet kavramları arasındaki

57 Bk. **Atatürk Önderliğinde Kültür Devrimi**, Ankara 1972, s. 119-120.

karşıtlığın silinebileceği tezine sonuç olarak varılmıştır.

b) Batı'ya rağmen, Batılılaşmak yoluna gidilmiştir». (58)

Bu açıklamadan da anlaşılacağı gibi Atatürk Devrimi, eski reformlara kıyasla bir «devam»ı değil, bir «aşama»yı ortaya koymaktadır. Kanaatimizce, taşıdığı orijinallik de, Tunaya'nın niteliklerine değindiği Ulusal Rönesans'ın yanı sıra Türk Aydınlanması oluşundan gelmektedir. Sosyolojik bir yaklaşımla konunun **«Türk Devrimi»** olarak adlandırılması daha doğru olur. İngiliz, Fransız,* Rus.. Devrimi gibi bir de Türk Devrimi vardır.

Soyut bir yaklaşımla da «İhtilâl=Devrim» konusunun incelenmesi mümkündür. Ünlü sosyolog Pitirim A. Sorokin 1925 yılında ABD'nde yayımlanan **«The Sociology of Revolution»** adlı eserinde (XII+428 s.), bir yandan Rus Devrimiyle ilgili gözlemlerini de değerlendirerek, konuyu derinlemesine ele almaktadır. P A. Sorokin'in üzerinde durduğu 4 ölçüye göre «devrim»i şöyle anlamak gerekir:

---

58 Adı geçen kitap, 87 ve 89.

(*) Atatürk'ün bu devrimle ilgisi için bk. Mustafa Baydar, Atatürk ve Fransız Devrimi, **Türk Dili**, s. 254. 196-204. (Kasım 1972).

«İlk olarak, devrim, bir yandan halkın davranışlarında, bir yandan da onun psikolojisinde, ideolojisinde, inançlarında ve değerlendirmesinde bir değişmedir.

İkinci olarak, devrim, halkın biyolojik bileşiminde ve onun ortalama olarak yaratıcı ve seçici süreçlerinde bir değişmeyi ifade eder.

Üçüncü olarak, devrim, topluluğun sosyal yapısının biçimini bozmayı betimler.

Son olarak da, devrim, temel sosyal süreçlerin bir değişimi anlamını taşır». (59) Sorokin'in önerdiği ölçülerin Türk Devrimine uygulanması, konunun anlaşılmasına herhalde yeni bir boyut getirebilir.

Türk Devrimi içinde Mustafa Kemal Atatürk'ün önemli yeri yadsınamaz ve küçümsenemez. Türk Devrimine «bilimsel sosyalizmin yöntem ve teorilerinden yararlanarak» yaklaşan bilimsel bir çalışmada 1919-1946 dönemindeki kültürel kopukluklar ve yabancılaşmalarda «suçlu» aranırken şu sonuca varılıyor: «Peki, suçlu kimdi? Elbette Atatürk değildi.Bize olağanüstü koşullarda, olağanüstü bir kabiliyet ve enerjiyle bir Kurtuluş Savaşı ve bir Vatan kazandıran Atatürk'e sadece sevgi, saygı ve

59 P A. Sorokin, **The Sociology of Revolution**, Philadelphia 1925, s. 11.

minnettarlık borçluyuz. Üstelik taklitçiliğin çıkar yol olmadığını en gerçekçi bir şekilde söyliyen de yine bizzat Atatürk'tür... Bazılarının sandığı gibi, suçlu olan (Atatürk'ün çevresi) de değildi; daha doğrusu suçlu yoktu! Söz konusu olan, Anadolu insanı için, şanslı bir tarihi rastlantı; fakat şanssız bir tarihi zorunluluk idi. Atatürk'ün ve bir sürü isimli ve isimsiz kahramanın mevcudiyeti şanslı bir tarihi rastlantı idi. Bunlardan, başta Atatürk olmak üzere bir kısmının olmayışı tarihin akışına bambaşka bir seyir verebilirdi». (60)

Atatürk'ün Türk Devrimi içindeki yerini ve kişiliğinin özelliklerini yetesiye belirleyebilmek için, Mahatma Gandi ile arasında yapılan bir karşılaştırma ilginç noktaların gün ışığına çıkmasını kolaylaştırmaktadır:.. «Biri ülkesinin bağımsızlık savaşında kılıçla, öbürü kılıçsız savaştı. Biri Batıcı, öteki Doğucu idi. Biri köklü ve devrimci değişikliklere inanan bir toplum reformcusu, öbürü ağır ağır değişikliğin, gelişmenin savunucusuydu. Biri ünlü bir general, öbürü bir Mahatma (Aziz) idi. Biri daima Batılı kıyafetlerle bir Batılı olarak görünür, öbürü yarı çıplak, yoksul görünüşüyle tipik bir Doğuluydu. Biri mükemmel bir gerçekçi,

60 Taner Timur. **Türk Devrimi ve Sonrası. 1919-1946,** Ankara 1971, s. 290-291.

öbürü seçkin bir ülkücüydü. Biri devrimci hareketleriyle ve ihtilâlci tutumuyle bize Martin Lutlıer'in, VIII. Henry'nin, Washington'un, Garibaldi'nin ve Bismarck'ın hayatını ve davranışlarını hatırlatıyordu. Öbürü ünlü sadeliği ve kendini şiddetten sakınmaya ve gerçeğe adayışıyle Budist Asoka, Halife Ömer, St. Paul, St. Francis ve William Penn'i hatırlatıyordu. Fakat bütün bunlara rağmen, bu Asya'nın iki çağdaş Atatürk'ü arasında, kadın hakları, eğitim, layiklik, insan hakları, milliyetçilik, insan sevgisi, dünya barışı, ekonomik gelişme ve din gibi pek çok konuda büyük benzerlikler göze çarpmaktadır». (61)

1973 Türkiye'sinde Atatürk'ten bir «aziz», bir «evliya» yaratmak gibisine ters yorum ve tutumlar kadar, hem Türk Devrimine, hem de Atatürk'e zararlı bir yol düşünülemez. Değişik sözcüklerle de olsa devrimin sürekliliği anlayışını öne süren Mustafa Kemal Atatürk'e uzak düşmemenin kaçınılmaz gereği, Türk Devriminin değişmez simgesi olan Atatürk'ü «anlamak» ve «tamamlamak» konularında yapıcı ve yaratıcı olmaktır.

---

61 Dr. R. K. Sinha, **Kurtuluş Savaşı, Devrimler, Mustafa Kemal ve Mahatma Gandi. (1919-1928),** Istanbul 1972, s. 261.

YENİ DEVLET'İN TEMELİ

Tarihle yaşıt olan savaşlar, çoğu kez, dünyanın siyasal haritasını değiştirmiş, yeni devletlerin tarih sahnesine çıkışı ya da eskilerin haritadan silinmesi zaferlere ve yenilgilere bağlı olmuştur. Büyük İmparatorlukların kuruluşu ve batışı, sömürgeleşme ve bağımsızlığını kazanma olayları savaşların sonucuna sıkıca bağlıdır. Yeni devletlerin kuruluşu, büyük devletlerin parçalanması ve ufalanması, küçük devletlerin genişlemesi ve büyümesi, uluslaların bütün güçlerinin bileşkesi sayılan savaşın sonucuna göre biçim kazanan gelişmelerdir. Bu genel çerçeveyi yakın tarihimize uygulayacak olursak uçleyliğinden imparatorluğa kadar uzanan Osmanlı serüvenini, genişleme ve büyüme evresinden sonra da gerileme, parçalanma ve ufalanma evresine yol açan bir dizi savaşları görürüz. Etkinlik dönemlerinin «fetih» savaşları, edilginlik dönemlerinde «savunma» savaşlarına dönüşmüş, Birinci Dünya Savaşından yenilgiyle çıkan Osmanlı İmparatorluğu, kendisine reva görülen ölüm fermanına

boyun eğmeyince de tarihinin onurlu savaşlarından birini daha vermek zorunda kalmıştır.

Batı emperyalizmine ve kapitalizmine karşı Anadolu bozkırında verilen ve yeni bir devletin, «T.C.» simgesiyle gösterilen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna temel olan «İstiklâl Harbi» İnönü Sakarya Dumlupınar «muharebe»lerinin ürünü olan «büyük zafer»le sonuçlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın «Başkumandanlık Meydan Muharebesi»nin ikinci yıldönümünde (30 Ağustos 1924) Dumlupınar'da yaptığı konuşmada bir «başkomutan»ın yanısıra bir «devlet kurucusu»nun da ilginç işaretlerini buluyoruz. Prof. Bedrettin Tuncel'in «kolaylıkla okunup anlaşılabilmesi için» bugünkü dille verdiği konuşmada özelikle şu tümceler dikkati çekiyor:

☐ «Efendiler, tıpkı bugün gibi, otuz sekiz yılı ağustosunun otuzuncu günü, saat ikide, şimdi hep birlikte bulunduğumuz bu noktaya gelmiştim. Bu üzerinde bulunduğumuz sırtlarda kahraman 11. tümenimiz, şu karşıki tepelerde savaşma zorunda bırakılan düşmanın asıl kuvvetlerine taarruz için yayılarak ilerlemekte bulunuyordu. Şu gördüğümüz Çal köyü, alevler ve dumanlar içinde yanıyordu.»

☐ «Güneş batıya yaklaştıkça, ateşli, kanlı ve ölümlü bir kıyametin kopmak üzere olduğu bütün

ruhlarda seziliyordu. Bir an sonra cihanda büyük bir çökme olacaktı. Ve beklediğimiz kurtuluş güneşinin doğabilmesi için bu çökme gerekliydi. Karanlıklar içinde bu çöküş gerçekleşmeli idi. Gerçekten, gökyüzünün karardığı bir dakikada, Türk süngüleri düşman dolu o sırtlara saldırdılar. Artık karşımda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı».

☐ «Efendiler, savaş, savaşına, sonunda meydan savaşı, yalnız karşı karşıya gelen iki ordunun çarpışması değildir; milletlerin çarpışmasıdır. Meydan savaşı, milletlerin bütün varlıkları ile, bilim ve teknik alanındaki seviyeleri ile, ahlâkları ile, kültürleri ile, kısacası, bütün madde ve ruh gücü ve faziletleri ile ve her türlü araçları ile çarpıştığı bir imtihan alanıdır».

☐ «.. 30 Ağustos Savaşı, Türk tarihinin en önemli bir dönüm noktasıdır. Millî tarihimiz çok büyük ve çok parlak zaferlerle doludur. Ama Türk milletinin burada elde ettiği zafer kadar kesin sonuçlu ve bütün tarihe, yalnız bizim tarihimize değil, dünya tarihine yeni cereyan vermekte etkisi kesin bir meydan savaşı hatırlamıyorum.»

☐ «Hiç şüphe etmemelidir ki, yeni Türk Devleti'nin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli burada sağlamlaştırıldı, ölümsüz hayatı burada şeref tacını giydi. Bu meydanda akan Türk kanları, bu gökyü-

zünde uçuşan şehit ruhları, Devlet ve Cumhuriyet'imizin ölmez koruyucularıdır.»

□ «Milletimizin hedefi, milletimizin ülküsü, bütün dünyada tam anlamı ile uygar insan topluluğu olmaktır... Uygarlık yolunda yürümek ve başarı kazanmak hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde duraklayanlar veya bu yol üzerinde ileriye değil, geriye bakmak bilgisizliğini ve dalgınlığını gösterenler, genel uygarlığın coşkun seli altında günün birinde boğulurlar.

— Efendiler; uygarlık yolunda, başarı, yeniliğe bağlıdır. Toplum hayatında, ekonomi hayatında, bilim ve teknik alanda başarı kazanmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur.»

□ «Efendiler; milletimiz burada elde ettiğimiz büyük zaferden daha önemli bir vazife peşindedir. O zaferin bilincine erişmek, milletimizin ekonomi alanındaki başarıları ile gerçekleşecektir... Çağımız savaşında milletimizi başarıya götürecek bir ekonomi hayatı sağlanmasını amaç edinen genel kültür ve eğitim sistemlerimiz her gün daha çok özleşecek ve elbette başarı kazanacaktır.» (62)

50. yılını kutlamaya hazırlandığımız Türkiye

62 Bk. Prof. Bedrettin Tuncel, **Atatürk ve 30 Ağustos Zaferinin İlk Kutlanışı,** Ankara 1972, s. 54-72. (Türk Tarih Kurumu Yayını).

Cumhuriyetinin kökeninde, Atatürk'ün de haklı olarak belirttiği gibi, 30 Ağustos Zaferi vardır. Savaş alanlarından gelen «Devlet Kurucumuz» ulusumuza «büyük zaferden daha önemli» saydığı görevleri işaret etmektedir. Gazi Mustafa Kemal Paşaya göre, «O zaferin bilincine erişmek, milletimizin ekonomi alanındaki başarıları ile gerçekleşecektir». Atatürk'ün 1928 yılında söyledikleri, 1924 Dumlupınar konuşmasının bir yorumu sayılabilir: «Dünyada fütuhatın iki vasıtası vardır. Biri kılıç, diğeri sapan... Zaferinin vasıtası yalnız kılıçtan ibaret kalan bir millet bir gün girdiği yerden kovulur, terzil edilir, sefil ve perişan olur Onun için hakiki fütuhat yalnız kılıçla değil, sapanla yapılandır... Sapan kılıç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılıç kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde sapanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur. Kılıç ve sapan: Bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlûp oldu.» (63)

Kılıca dayanan zafer bir fetih aracıdır; yeni bir devletin kuruluşuna da temel olabilir. Ne var ki, önemli olan zaferi kazanmak değil, sürdürmektir. Bunun aracı ise, gerçek zaferin simgesi olan

63 **Atatürk'ten Düşünceler** Ankara (ts.), 2 baskı, s. 103. (Derleyen: Prof. E. Z. Karal).

sapandır, tarımdır, üretimdir, ekonomik alandaki başarılardır. Sapanın başarıları kılıcın teslim ettirdiği boyun eğişi tamamlamazsa «kılıç» ı tutan el dayanağından yoksun kalır ve gevşer. Atatürk'ün somut bir örnek etrafında geliştirdiği ve «bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima yenildi» diyerek ortaya koyduğu durum budur. Öte yandan, söz konusu benzetme, kılıç ile sapan karşı karşıya geldiği zaman da geçerlidir ve zaferin, eninde sonunda, sapan tarafında olduğunu ifade eder.

Başkomutanın 1924 konuşmasında «milletimizi başarıya götürecek bir ekonomi hayatı sağlanmasını amaç edinen genel kültür ve eğitim sistemlerimiz» için diledikleri de «çağımız savaşı» nı derinden anlayan büyük bir «Devlet Adamı» nı haber vermektedir. Çağımızın savaşları, bir anlamda da, genel kültür ve eğitim sistemleri arasındaki bir savaştır. Bu savaşın başlıca özelliğinin, süreklilik ve yaygınlık olduğunu söyleyebiliriz. Hayatımızın her alanında tanığı olduğumuz bu savaş türünün belirgin son bir örneği, ne garip bir tecellidir ki, «Zafer Haftası» vesilesiyle 26 Ağustos 1973 akşamı Türkiye TV'sinde gösterilen «Müthiş Türk» adlı belgesel film olmuştur. CBS tarafından hazırlanan filmin hangi yararlara hizmet ettiği, seyredenler-

den birçokları tarafından «değerlendirilmiş» olmalıdır.

Zaferleri komutanlar kazansa da ulusları o zaferin bilincine erdirenler ozanlardır. Bu yargının «Büyük Zafer» için de geçerli olduğu görülür. Afyonkarahisar'da «Büyük Zafer» in anısına dikilen anıtı sözcüklerle yeniden kuran Faızıl Hüsnü Dağlarca, Atatürk'ün sırtını yere getirdiği «düşman»ı konu alan anıt için şunları söyler:

«Anıt mıdır, dinelmek midir, artık ölmemek midir,
Çiçeği açılır özgürlüğün yürekten dışarı
Tarihlerden arda kalmış —
Bir başlangıç, sonda
Yeniden başlar yaşamak Afyon'da».

Bu dizelerle söze başlayan Dağlarca için,

«Sırtı yere serilen karanlığıdır yüzlerce yılın
Bağnazlıktır, sömürüdür, uykudur». (64)

Afyon'da sadece «Yunan» ı yendiğimizi sananlar «Büyük Zafer» in bilincine henüz erememiş olanlardır. Bu görevi ozanlarımız yüklenmişlerdir.

64 Şiirin bütünü için bk. **Türk Dili**, S. 262, s. 221 (1 Temmuz 1973).

CUMHURİYET TÜRKİYE'SİNDE MİLLÎ EĞİTİM

Türkiye Cumhuriyetinin ilk 50 yılında Millî Eğitim alanındaki girişimler ve çalışmalar topluca ele alınacak olursa ilgi çekici atılımların ve denemelerin yanı sıra, toplumun gereksinmelerine ayak uyduramayan bir merkez örgütünün varlığı ortaya çıkar. Millî Eğitim alanında devlet eliyle yapılması gerekenler toplumun gereksinmelerinin gerisinde kalır ve en önemlisi, Cumhuriyet öğretmenine inan ve güvenle büyüyen Cumhuriyet yılları, sonunda öğretmen çoğunluğu ile temel sorunlarda anlaşmazlığa düşen «resmî» görüş ve tutumlara ulaşır. İlgi çekici atılımların zamanla tavsaması ve saptırılması, zaman içinde kaydedilen sayıca gelişmeleri ve işbölümüne ayak uydurma çabalarını gölgelemekten geri kalmaz.

1923 yılından günümüze doğru Millî Eğitim alanında Cumhuriyet Türkiye'sinde olup bitenleri göze çarpan yükselti noktalarından izleyecek olursak karşımıza çıkan ilk olgu, 3 Mart 1924 tarihinde TBMM'nde kabul edilen «Öğretim Birliği Yasa-

[illegible] Tevhid-i Tedrisat ikiliğinin Millî Eğitim alanındaki kalıntısına son veren bu yasa bütün okulların Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmasını amaçlıyordu. Dolaylı olarak «medrese» ler bu yasa gereği kapatılırken, 4. madde uyarınca da «yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere» İlâhiyat Fakültesinin ve «imamet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de» İmam-Hatip Mekteplerinin açılması görevi Millî Eğitim Bakanlığına veriliyordu. Önemli bir adım olan «Öğretim Birliği Yasası» eğitimde layikleşme ilkesi doğrultusunda kaydettiği mesafeyi, çok partili hayata yeniden dönüşün başlangıcı olan 1946 seçimlerinden bu yana adım adım yitirerek «özel» veya «gizli», yasa içi veya yasa dışı kurumlarla aldığı yaralarla günümüze gelmektedir. Toplumumuzda açtığı derin yara neden sonra anlaşılarak kapatılan ya da devletleştirilen Yüksek Özel Okulların yanı sıra «medrese» leri akla getiren «kurs» lar bugün de «görev» yolundadır.

«MİLLET MEKTEPLERİ»

1 Kasım 1928'de Türk harflerinin bir yasayla kabul edilişi ve 1 Ocak 1929 tarihinde de bütün olarak uygulanmaya başlanması Millî Eğitimi ya-

kından etkilemiştir. Harf devrimi ile okumasız-yazmasız kalmış olan olgun kuşaklara yeni harflerle okumanın ve yazmanın öğretilmesi «Millet Mektepleri» adı verilen atılıma yol açmıştır. Kurs niteliğindeki bu çalışmalarla 1936 yılına değin 2,5 milyon yurttaşımızın okuma-yazma öğrendiğini hatırlamak atılımın genişliği konusunda bir fikir verebilir. Ne var ki, yeni harflerin kabulüne bağlanan umut Cumhuriyetin 50. yılında da gerçekleşmiş olmaktan çok uzaktır. Atatürk'ün, «Bundan insan olanlar utanmak lâzımdır» diyerek dikkati çektiği düşük okuma-yazma bilenler oranı, henüz uygar uluslar düzeyine varamamıştır. «Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir» diyen Atatürk'ün umudunun gerçekleşmesi yeni atılımları zorunlu kılmaktadır.

Millî Eğitim piramidi, okur-yazarlık ve onunla ikiz olan ilk öğretim temeli üzerinde yükselir. Fırsat eşitliğinin de başlangıç noktası sayabileceğimiz bütün çocuklarımızın ilk öğretimden geçirilmesi zorunluluğu, Cumhuriyet boyunca kazandığı alan genişlemesi ve sayı artışına karşın, bizi bu-

gün de iki durumla karşı karşıya bırakmaktadır:

1) 25 Ekim 1970 genel nüfus sayımının örnekleme yöntemiyle saptanan sonuçlarına göre, 6 ve daha yukarı yaşlardaki 29.494.848 kişilik nüfusumuzun 13.346.317 kişilik bölümü okuma-yazma bilmemektedir. Bu sayının 8.725.821'inin kadın nüfusa ilişkin olduğunu söylersek, çözüm bekleyen sorunun ikiz niteliği ortaya çıkar.

2) Belirtilmesi gereken ikinci durum, 1971 yılında ilk öğretimde ulaşılabilen «okullaşma oranı»nın % 83.5 dolaylarında gerçekleşebilmiş olmasıdır. Bunun açık anlamı, ilk öğretimden yararlanması bir Anayasa hükmü de olan «çağ nüfusu»nun % 16.5 oranında bir eksilme ile gerçekleşebilmesidir. Böylece, okuma yazma bilmeyenler stoku azalacağına, artma eğilimi göstermektedir.

Bir sonuç olarak, 1970 yılında yaklaşık olarak, 6 ve daha yukarı yaşlardaki nüfusumuzun % 45'inin okuma-yazma bilmediğini, öte yandan, yeni harflerle başlatılan soldan sağa yazının, din eğitimi görünüşü altında geliştirilen sağdan sola yazı karşısında savaş verdiğini söyleyebiliriz.

1 Ağustos 1933 tarihi «Üniversite Reformu» diye bilinen Darülfünun'dan Üniversiteye geçişi noktalamaktadır. Ankara'da çeşitli tarihlerde temeli atılan yüksek öğretim kurumları «Ankara Üniver-

sitesi» ni oluştururken, «İstanbul Üniversitesi» nin yeniden kuruluşu, «Yüksek Mühendis Mektebi» nin «İstanbul Teknik Üniversitesi» ne dönüşümü, giderek Ankara ve İstanbul dışında da Üniversitelerin kurulup gelişmesi, kendine has özellikler taşıyan Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesinin öncekilere katılması Cumhuriyet döneminin üniversite planındaki verimlerini ortaya koymaktadır. Üniversite Reformu olarak nitelenen 1750 sayılı «Üniversiteler Kanunu» na (1973) karşı çeşitli üniversitelerimizin Anayasa Mahkemesine yaptıkları başvurmalar Devlet Üniversite ilişkilerinin henüz gerginlikten kurtarılamadığını belli etmektedir Herhalde, Cumhuriyetin ilk yıllarına kıyasla azımsanmıyacak bir gelişme, bilimsel araştırma ve yayın, bilimin yurt gerçeklerine yönelmesi açılarından sözkonusudur ve tartışılan bazı noktaları çözüme kavuşunca üniversiteler, kendilerine düşen görevleri yeterince yapmak olanaklarına kavuşacaklardır.

KÖY ENSTİTÜLERİ

Öğretimin halkçı, gerçekçi bir nitelik kazanması ve kırsal alanlara yönelmesi demek olan Köy Enstitülerin yasal doğuşu 17 Nisan 1940 tarihine

rastlamaktadır. Eğitmen Kursları denemesinden ulaşılan Köy Enstitüleri İnönü Yücel Tonguç adlarını akla getirmektedir. Cumhuriyet döneminin bu özgün eğitim ve öğretim atılımı, yalnız Millî Eğitim çerçevesinde değil, fikir ve sanat alanlarında da güçlü ürünler ortaya koymuş, bu yüzden de geniş kapsamlı tartışmaları davet etmiştir. Köy Enstitüsüne emek ve gönül verenlerden Sabahattin Eyuboğlu, Köy Enstitüsünün getirdiği düşünceleri şöyle anlatır:

«Bu düşüncelerden biri, öğretimle eğitimin ayrılmazlığı ilkesiydi. Bu demek ki, okul insanı bir bütün olarak ele alacak, ahlâkını bilgisinden, kafasını gönlünden ayrı düşünmiyecek, ders öğütün, öğüt dersin içine girecek, daha doğrusu biri ötekinin tâ kendisi olacaktı... Köy Enstitüleri öğretmenin eğitmen olmasını, Cumhuriyet imamlığı yapmasını istiyordu.

Buna bağlı ikinci bir düşünce, öğretim ve eğitimin işle birleştirilmesi, bilginin hayat savaşı içinde kazandırılması düşüncesiydi. Ders, ev yapmanın, ağaç dikmenin, hastalıklarla savaşmanın, toprağını tanımanın, hayvanı. makinayı kullanmanın, kooperatifi yönetmenin tâ kendisi olacak, hayat ve kültür bir arada kazanılacaktı... Köy Enstitüleri, işi sadece bir öğretim yolu değil, bir ahlâk kaynağı

da sayıyordu. Ezberci öğretim kadar, öğütçü ahlâk da eski okulu hayattan ayırmış, sözle işin, kafa ile yüreğin arasını açmıştı.

Köy Enstitüsü kurucularının bir başka ilkesi, her türlü eğitim ve öğretim işine, çevresinin en kötü şartları içinde başlamaktı. Sulak, uğrak, yumuşak yerlerden mahsus kaçıp Enstitüleri en olmayacak sayılan yerlerde kuruyorlardı. Böylece iş ve masraf artıyor, zaman kaybediliyor ama, öğrencinin gideceği yeri yadırgamaması, her çeşit zorluğu yenmeğe alışması gibi baha biçilmez bir insan değeri, bir öncülük gücü kazanılmış oluyordu. Üstelik okul, hazıra konan, verilenle yetinen bir kurum olmaktan çıkıp yaratıcı, yeşertici bir çehre kazanıyordu...

Köy Enstitülerinin kuruluşunda etkisi olan bir başka düşünce, büyük değerlerin büyük çoğunluktan, niteliğin nicelikten çıkacağı düşüncesiydi. Okulun amacı seçkin bir azınlık değil, içinden seçkin azınlığın kendiliğinden çıkacağı aydın bir çoğunluk yetiştirmek olacaktı... Köy Enstitüleri turfanda büyük aydın yetiştirme işini başka okullara bırakıp göreceği işin ehli kültür işçilerini, kırk bin köyün beklediği Cumhuriyet öncülerini yetiştirme amacını seçmişlerdi. Asıl mesele bu öncülere kendi kendini aşma, karanlık dünyalarını aydınlatma kaygu-

sunu vermekti. Bu kayguysa Köy Enstitüsü öğrencilerinin ilk göze çarpan ortak nitelikleriydi...

Bütün bu düşüncelerin ortak özelliği kitaptan çıkma, yeniliğe özenme olmaktan çok yerli koşullar ve denemeler içinden, kendi gerçeğimizden doğmalarıydı. Hepsinin kaynağı olan çetin mesele, ilkokul öğretmenini bir inkılâp öncüsü olarak köye yerleştirmek, hiç değilse imamın kadar köy hayatına etkisi olan bir kuvvet olarak yaşamasını sağlamaktı.» (**Mavi ve Kara,** İstanbul 1973, 2. baskı, s. 244 248).

Sabahattin Eyuboğlu'nun temel ilkelerini belirttiği Köy Enstitüleri, hem de bu kurumları «Cumhuriyetin en değerli eserleri arasında» sayan bir Devlet Başkanının zamanında yozlaştırılmaya başlanmış, millî eğitimde yeni bir dengenin kuruluşunun «İmam Hatip Okulları» ile sağlanabileceği sanılmıştı. Böylece «Öğretim Birliği Yasası» nın çizdiği sınırları aşan Yüksek İslâm Enstitülerinin yanı sıra, «lise» nin yerini almaya çabalayan çok sayıda İmam Hatip Okulu ortaya çıkarılmış oldu. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planında yer alan şu satırlar durumu — yorum gerektirmeyecek biçimde — ortaya koymaktadır: «İmam Hatip Okullarının II. döneminde kayıt artışları çok yüksek düzeylere ulaşmış, 1963-1964 ile 1971-1972 dönemleri

arasında öğrenci artışı yüzde 611.5 olmuştur.» **(Yeni Strateji ve Kalkınma Planı, Üçüncü Beş Yıl. 1973-1977.** Ankara 1973, s. 86).

İsmail Hakkı Tonguç'un kişiliğine ve çalışmalarına bağlı olarak millî eğitimimizde yer alan Köy Enstitüsü denemesi, yine bir ülkü eri olan Rüştü Uzel'in çabalariyle gelişen meslekî ve teknik öğretim alanındaki başarıları akla getirmektedir. Gerçi bu alandaki gelişmelerde duraksamalar olmuş, 1960-1970 yılları arasında planların öngördüğü amaçlara ulaşılamamıştır. 1960 yılında toplam çağ nüfusunun % 9'unu kapsayan lise düzeyindeki okullarda meslekî eğitim % 2.1 ve teknik eğitim % 1.1 oranında yer alırken, toplam çağ nüfusunun % 17.7 sini kapsayan 1970 yılında bu oranlar sırasiyle % 4.6 ve % 2.1 olmuştur. Bu sayılara bakarak, millî eğitim cihazının Türkiye'nin iktisadî kalkınmasına ne ölçüde destek olduğu tartışılabilir.

VE İKİ BAKAN

Dr. Rıza Nur'dan Orhan Dengiz'e kadar uzanan Cumhuriyet döneminde Millî Eğitim Bakanları arasında özellikle ikisi, Mustafa Necati ve Hasan Âli Yücel üzerinde durulması gerekir. 20 Aralık 1925 1 Ocak 1929 tarihleri arasında görev başın-

da bulunan Mustafa Necati'nin adı, Türk öğretmenine güven, sevgi ve saygı fikrine sıkıca bağlıdır. Genç Cumhuriyetin önderlerine destek olmak, onları yüreklendirmek ve ülkücü bir gerilimde tutmak, adı gönüllerde yaşayan Mustafa Necati'nin baş kaygısı olmuştur. Görev süresinin uzunluğu ile Cumhuriyet'in ilk elli yılında dikkati çeken Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel (28 Aralık 1938 5 Ağustos 1946) dönemi, Türk aydınlanmasının millî eğitim alanındaki çeşitli çalışmalarını ve atılımlarını kapsamaktadır. Daha önce adlarını andığımız Tonguç ve Uzel, kendilerine gönül vermiş arkadaşlariyle birlikte en önemli başarılarını Yücel'in Millî Eğitim Bakanlığı yıllarında kaydetmişlerdir. Kültür ve sanat, çeviri, yayın alanlarındaki çatışmaların yanı sıra özellikle ilk öğretimde ulaşılan hedefler, Yücel dönemini Cumhuriyet millî eğitiminin parlak bir aşaması haline getirmiştir. 50. Cumhuriyet yılının başarılı Millî Eğitim Bakanları arasında Reşit Galip ve Saffet Arıkan adlarını da saymak hakseverlik olur.

Millî Eğitimimizin «altın çağ» ı olan Yücel döneminden sonra, özellikle de 1950'lerden 1960'lara doğru bir yaz-boz karakteri, bocalama döneminin ana çizgisi olmuştur. 18 Temmuz 1959'da Bakanlığa sunulduğu halde 27 Mayıs sonrasının ilk Millî Eği-

tim Bakanı Prof. Fehmi Yavuz'un önsözüyle yayımlanabilen **«Türkiye Eğitim Millî Komisyonu Raporu»** nda (1960) yer alan eleştiri ve öneriler, bugünü değerlendirmemize de yardımcı olabilir:

☐ «Her ne kadar bütün yurttaşlara Anayasa hükümleri gereğince asgarî beş yıllık bir tahsil verilmesi derpiş edilmiş ise de, aradan 36 yıl geçmiş olmasına rağmen, bu esas henüz gerçekleştirilebilmiş değildir.

☐ Eğitim durumları tetkik edilen memleketlerde bugünkü kültürel, teknik, sosyal ve ekonomik seviyenin icabı olarak orta öğretimden bütün çocukların geçirildiği dikkate alınırsa memleketimizde orta ve teknik öğretimin bu manada daha çok geliştirilmesi gerektiği neticesine varılır.

☐ Memleketimizdeki yüksek öğretim durumuna gelince, orta öğretim müesseselerinde yüksek tahsile hazırlanmakta olan gençlerin sayısı ve memleket nüfusu dikkate alınınca, mevcut üniversite ve yüksek okulların ihtiyaca kâfi gelmediği görülüyor. Ayrıca bu müesseselerin memleket meseleleriyle daha yakından ilgilenmeleri, bir yandan öğrencileri yetiştirirken bir yandan da toplumun gelişmesine hizmet edici faaliyetlerde bulunmaları hususu üzerinde dikkatle durulmalıdır.

☐ Türkiye'de bölge şartları, ihtiyaçları, şehir

ve kasabalar ile köylerin ve buralarda yaşıyan çocukların ve gençlerin hususiyetleri düşünülmeden tek tip okullarda aynı öğretim programları tatbik ediliyor.

☐ Ziyaret ettiğimiz memleketlerde eğitim çalışmalarının, üniversiteler ve ilmî araştırma merkezleri tarafından yapılan tetkiklerin neticelerine dayandığı müşahede edilmiştir. Memleketimizde buna daha çok ve şiddetle ihtiyaç bulunmasına rağmen, bu hususa gereken önemin verilmediğini söylemeliyiz.

☐ Modern eğitimde çocuklara yalnız kuru ve hafızaya dayanan bilgiler vermek yerine, onların bedenî, zihnî, hissî, iradî ve ahlâkî bakımlardan olgunlaşıp gelişmeleri esas tutuluyor ve öğretim bunu gerçekleştirmede bir vasıta olarak kullanılıyor. Halbuki okullarımızda bilginin esas olarak alındığı, çocukların ve gençlerin umumî gelişmeleriyle şahsiyet ve karakterlerinin teşekkülüne kâfi derecede önem verilmediği ve kısaca öğretimin hafızaya dayanan bilgiyi hedef tuttuğu görülüyor.

☐ Eğitim sistemlerini incelediğimiz memleketlerde eğitimin ve her dereceli okulun hayatî ve fonksiyonel olmasına, dolayısiyle çocukları ve gençleri hayata intibaklı, iş sahibi ve müstahsil hale getirmesine ve bu gayeye hizmet edecek surette or-

ganize edilmiş olmasına mukabil, memleketimizde okulların çocukları ve gençleri hayata kifayetli şekilde hazırlayamadıkları, yani eğitimin bilhassa sosyal, kültürel ve ekonomik manada toplumun gelişmesi bakımından fonksiyonel olmadığı bir gerçektir.» (Adı geçen rapor, İstanbul 1960, s. 17-22).

27 MAYIS SONRASI

27 Mayıs 1960 sonrasının genişlik kazandırdığı ve örgütlendirdiği planlama döneminde bir yandan bilimsel yöntemlerle gerçeklere yaklaşılırken, bir yandan da olanaklarımızı en verimli biçimde kullanmanın yolları araştırılmıştır. **«Millî Eğitim Planının Hazırlığı İle Görevli Komisyonun Raporu»** konumuz açısından bugün de uyarıcı niteliğini koruyan aşağıdaki ilkeleri getiriyordu:

«a) Her türlü **iş eğitimi** ile ilgili faaliyetler her dereceden okullarımızın plan ve programlarına **hâkim** olmalıdır. Hattâ ana babalar vasıtasiyle bu anlayış aile çevrelerine de sokulmalıdır. Beklediğimiz çalışkan, işini sever, işinin zevki ile yaşıyan nesiller yetiştirmede, güvenilir yollardan biri budur...

b) Eğitim amaçlarımız arasında üzerinde durulacak en önemli noktalardan biri de ilkokullardan

itibaren çocuklarımızı **rasyonel, müspet düşünme** tarzına alıştırmaktır. Toplum olarak, dün ve bugün karşımıza çıkan en önemli bir mesele de budur. Çocuklarımızı hurafelerden korumalı, kurtarmalıyız. **Onlara, karşılarına çıkan veya dünyada olup biten olayları akıl süzgecinden geçirerek bir anlayışa ve bir davranışa varma alışkanlığını mutlaka kazandırmalıyız.** Eğitim sistemimiz, ilkokulu bitirdikten, lise ve yüksek öğrenim yaptıktan sonra meczuplara, şeyhlere mürit olabilecek kimseler, az sayıda da olsa, yetiştirmemelidir.

c) Türkiye'nin medenî ve millî yürüyüşünü tayin eden **Atatürk Devrimleri arasında layikliği ana temel olarak görmekteyiz.** Uzak ve yakın mazimizde milletçe ilerlememize, Batı uygarlığındaki yerimize geçmemize engel olan güçlüklerin ancak ve ancak layiklikle yenilebileceğine kuvvetle inanıyoruz.

ç) Yurttaşlarımızda küçük yaştan itibaren, okul içinde ve okul dışında, güzelliğe karşı ilgi ve sevgi yaratmak, onları güzel sanatları anlayacak, sevecek bir hale getirmek, bu alandaki noksanlarımızın büyüklüğünden dolayı başka toplumlardan farklı olarak, ısrarla üzerinde durmamız gereken bir ülkedir. Bu yolla nesillere yaşama zevkini daha kolaylıkla aşılayabiliriz.

d) Beden eğitiminin ferdî ve millî karakteri olgunlaştırmak bakımlarından eğitim hayatımızdaki özel önemine inanmaktayız. Bu sebeple bütün eğitim kademelerinde öğrencilerin yaşlarına uygun spor ve izcilik faaliyetleri gereken şekilde teşkilâtlandırılmalıdır.

Sözün kısası, toplumumuz için hayatî bir önem taşıyan layiklik anlayışının gerçekleştirmeyi amaç edindiği dinamik Türk cemiyetinde hür ve müspet düşünceli, yapıcı ve yaratıcı Türk insanını vücuda getirmek başlıca görevimizdir». (Adı geçen Komisyon raporu, Ankara 1960, s. 14 15).

11'LER RAPORU

Ord. Prof. Dr. Ratip Berker'in başkanlığında, aralarında bizim de bulunduğumuz Millî Eğitim çevrelerinde «11'ler Raporu» diye adlandırılan metnin sorumlu ve yetkili çevreleri ne ölçüde etkilediği ve aydınlattığı sorulabilir. Millî Eğitim serüvenimizi günümüze kadar izleyenler, herhalde bu soruya olumlu bir cevap bulamayacaklardır. Önce, alttan alta, sonra «aşikâre» bir karşı-devrim doğrultusu izlediği görüntüsünü veren merkez örgütü, özellikle «güçlüklerin ancak ve ancak layiklikle yenilebileceğine» inanmamış görünmektedir. Beş yıl-

lık kalkınma planlarında millî eğitimimizin iç açıcı olmaktan uzak durumu objektiflikle sergilenmektedir.

Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk genel nüfus sayımı olan 1927 yılında nüfusumuz 13.647.270 olarak saptanmıştı. Cumhuriyetimizin ilk 50 yılının son genel nüfus payını olan 25 Ekim 1970 tarihinde ise nüfusumuz 36.605.176'ya ulaşmıştır. Eğer bu verileri 1923'e ve 1973'e doğru ilerletecek olursak, Cumhuriyetin ilk 50 yılında nüfusumuzun 12 milyondan 38,5 milyona vardığı sanılabilir. Nüfus artışının yanı sıra genç kuşakları kavrayan yaş dilimlerinin genel nüfus sayımı olan 25 Ekim 1970 tarihinde ise alanındaki sorunlara sayıca ağırlık kazandırırken, toplumun yeni gereksinmeleri de nitelik bakımından bir basınç yaratmaktan geri kalmamıştır. Bu durumda, herhangi bir konuda 50 yılda meydana gelen artışların çizelgelerde gösterilmesinin yanıltıcı bir yanının da bulunacağı kuşkusuzdur. Bunun içindir ki, okuyucuları sayılarla yormak yerine, sözü Üçüncü 5 Yıllık Kalkınma Planına bırakmayı yeğ tutuyoruz:

«Genel olarak planlı dönemde okul, öğrenci ve öğretmen sayıları önemli ölçüde artmış olmakla birlikte, eğitim sisteminde planlı dönemin başından bu yana ekonomik ve sosyal yapıya ve

Plan hedeflerine tam olarak uyan bir gelişme gerçekleştirilememiştir. Özellikle genel eğitimden mesleki ve teknik eğitime kaydırmada başarı sağlanamamıştır. Eğitime duyulan sosyal talebin baskısı, ekonominin talep etmediği eğitim dallarında gereksiz kapasite artışlarına yol açmıştır.

☐ İlk öğretimde mezunların yarısına yakın bir oranı orta öğretime devam etmektedir. Orta öğretimin ilk kademesi Planlı dönemde hızlı bir gelişme göstermiştir. Ancak buna dayalı genel lise, mesleki ve teknik okullardaki gelişmeler Planların öngördüğü yönde olmamış, genel liselerde gereksiz yığılmalar ortaya çıkarken, mesleki ve özellikle teknik okullarda ekonomik talebe uygun gelişmeler sağlanamamıştır.

☐ Orta öğretimdeki bu gelişmelere bağlı olarak, yüksek öğretim kurumları plan hedeflerine ve insan gücü ihtiyaçlarına uymayan bir biçimde gelişmiştir. Teknik alanlarda ücret düzeyi, sosyal statü ve değer yargılarına göre oluşan aşırı talebi özel yüksek okullar karşılamaya çalışmıştır.

☐ Çeşitli eğitim kademelerinden işgücü piyasasına geçecek insan gücünün üretim sürecinde gerekli yeri almasını sağlayan yaygın eğitim, eğitim sistemi içindeki yerini alamamıştır. Yaygın eğitim çalışmaları daha çok okuma yazma ve kültür

programlarından ibaret kalmıştır. Bununla beraber, planlı dönemin son yıllarında sisteme giren pratik sanat okulları yaygın eğitim alanında önemli bir gelişme olarak belirmektedir». (Adı geçen kaynak, s. 85, paragraf 106 109).

ÖĞRETMEN KIYIMI

Panoramik bir görüşle «eğitim sistemindeki gelişmeler» i izledikten sonra, derinlere inen kökleri ve yaşantımızın her alanında uzanan dallariye heybetli bir çınar görünüşünde olan «millî eğitim ağacı» na dönebiliriz. Ağacın canlılığı ve gelişmesi için özsuyu ne ise, «millî eğitim ağacı» için de **öğretmen** odur. «Öğretmen kıyımı» adı verilen ve «özsuyu» horlayan bir tutumun belgelerini ve yankılarını «TÖB-DER» bültenlerinde izlemek mümkündür. Öğretmene toplumdaki onurlu yeri geri verilmez ve millî eğitimin vazgeçilmez öğesi olduğu inancı kökleştirilmezse, yeni atılımlar bir yana, bugünkü ağır aksak gidişi bile sürdürmek mümkün olamaz. Bu nedenle, yüksek kademelerde «baş» ve «zihniyet» değişikliğine şiddetle ihtiyaç vardır.

Cumhuriyetimizin ilk 50 yılının, eğitim ve öğretimin verileri, toplum yapımızı etkilemesi, iktisadî kalkınmamıza destek olması gibi bakımlardan

millî eğitimimiz için başarılı bir sınav olduğu söylenemez. Konu Atatürkçü ilkeler açısından ele alındığında ise durum şöyle özetlenebilir: «Gerçekçi ve ülkücü atılımlar giderek yerini umursamazlığa, bir yozlaşmaya bırakmış, Atatürkçü özlemlerin karşıtları serpilme olanağı bulmuştur. Bunu, toplumumuzun eğitim ve öğretim kesiminde, güncel olaylar içinde bol bol buluyor ve görüyoruz. Böyle bir ortamda yapılacak şey, herhalde kaynağına dönerek güç tazelemek ve Atatürk'ün yaptıkları, söyledikleri dışında Atatürkçü öğretiye kaynak tanımamaktır». (Bk. Tütengil, Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri, **Türk Dili**, S. 254, s. 188, Kasım 1972).

«Bu büyük millet bayramı» nın 50. yılını, okumasız yazmasız ve Türkçesiz yurttaşlarımızla birlikte kutlamanın hüznünü duymamalıydık. Tek başına bu başarısızlık bile Cumhuriyet'in ilk elli yılında tümüyle «ulusal» olamayan «millî eğitim» imizin «bütünleme» ye kaldığına tanıklık etmeye yeter.

50. YILINDA CUMHURİYET'İN İLK GÜNÜNE BAKIŞ

Atatürk'ün «büyük millet bayramı» olarak nitelediği Cumhuriyet'in 50. yıldönümü, insan ömrü ölçüsüyle yolun yarısından ötesi, tarihin ölçüsüyle kısa sayılacak bir zaman parçasıdır. Ne var ki, toplumsal değişmelerin hız kazandığı bu 50 yıllık dönem Türk toplumunu çatıdan temele etkileyen köklü oluşumları birlikte getirmiş, yaşayışta ve düşünüşte, dünya görüşünde ve hayat anlayışında yer alan keskin dönemeçler «Türkiye Cumhuriyeti» ni yeni bir «mission» la tarih sahnesine çıkarmıştır. Bu yeni «görev» bağımsızlığını kazanmak yolunda «mazlum milletler» e umut ışığı olmaktır.

Gazi Mustafa Kemal Paşa düşmanı denize döküp ayağının tozuyle Ankara'ya dönünce, Külebi'nin dediği gibi «Atının teri kurumadan» yeni bir Türk Devletini Anadolu bozkırında oluşturmak için «yeni yeni savaşların peşinde» yüklendiği görevi amacına götürecektir. Cumhuriyet'in ilânı, Devlet'-

in niteliğini gösteren önemli aşamalardan biri olmuştur.

«Nutuk» ta bu önemli doğuşun öyküsüne geniş bir yer verilmiştir. 28 Ekim günü akşam yemeğinde Çankaya'da bir araya gelen «paşa» lara ve «mebus arkadaşlar» ına söylediklerini şöyle anlatır:

«Yemek esnasında; **yarın Cumhuriyeti ilân edeceğiz!** dedim. Hazır bulunan arkadaşlar, derhal fikrime iştirak ettiler. Yemeği terkettik. O dakikadan itibaren, sureti hareket hakkında, kısa bir program tespit ve arkadaşları tavzif ettim».

Öykünün gelişmesi önce bir hazırlık çalışmasından geçer:

«O gece birlikte bulunduğumuz arkadaşlar, erkenden beni terkettiler. Yalnız İsmet Paşa, Çankaya'da misafir idi. Onunla yalnız kaldıktan sonra bir kanun lâyihası müsveddesi hazırladık».

1921 tarihli Anayasa'nın bazı maddelerini değiştirmek suretiyle Cumhuriyet'in ilânını düşünüp kararlaştıran Kemal Paşa, ertesi gün, yani «29 Teşrinievvel 1923 Pazartesi» öğleden önce saat 10'da «Halk Fırkası» nın Grup Yönetim Kurulununda ele alınan «Heyet-i Vekile intihabı» sorununun çıkmaza girmesi üzerine kendisine başvurulunca 28/29 Ekim gecesi hazırladığı kanun taslağını önerir. Uzun tartışmalardan sonra önerinin kabul edilmesi

üzerine de konu Meclis'e gelir. Teklifin kanunlaşması üzerine alkışlarla «Yaşasın Cumhuriyet!» sadaları birbirine karışır.

«**Nutuk**» ta «tarihî an» kısaca anlatılmıştır:

«Efendiler, Meclisçe Cumhuriyet kararı 29/30 Teşrinievvel 1923 gecesi saat 8.30'da verildi. On beş dakika sonra, yani 8.45'te Reisiscumhur intihap olundu. Keyfiyet aynı gece bütün memlekete tebliğ ve her tarafta gece yarısından sonra, yüz bin pare top endaht edilerek ilân olundu.»

158 üyenin oybirliği ile «Ankara Meb'usu Gazi Mustafa Kemal Paşa» nın Cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra yaptığı kısa konuşmada yer alan şu sözleri bugün de hatırlanmaya değer:

«Daima, muhterem arkadaşlarımın ellerine çok samimî ve sıkı bir surette yapışarak onların şahıslarından kendimi bir an bile müstağni görmiyerek çalışacağım. Milletin teveccühünü daima noktai istinat telâkki ederek hep beraber ileriye gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti mes'ut, muvaffak ve muzaffer olacaktır».

Cumhuriyet'in ilânını izleyen yıllar yeni atılımların yöneticileri ve aydınları sardığı yıllar olur. Devrimler birbirini izler. Devrimin ideolojisini yapmak için bir araya gelen aydınların oluşturduğu «Kadro» hareketinin 1932 yılında başlayabilmesi

kadar, «İlkkânun Sonkânun 1934 1935» işaretini taşıyan 35-36. sayı ile sona ermesi de Türk Devrimi açısından onulmaz bir kayıp olmuştur. Derginin 1. sayısında yer alan imzasız başyazıda söylenenler düşündürücü bir tanık sayılabilir:

«Türkiye, bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp durmadı.

Bu güne kadar geçirdiğimiz hareketler, şahit olduğumuz muazzam kıyam manzaraları, onun yalnız bir safhasıdır. Bir ihtilâl geçirdik. İhtilâl, inkılâbın gayesi değil, vasıtasıdır.

Bu ihtilâl safhasında dursaydık inkılâbımız akim kalırdı. Halbuki o, genişliyor, derinleşiyor. O henüz son sözünü söylemiş, son eserini vermiş değildir. Tesviye edilmiş bir zemin üstünde yarınki Türk cemiyetinin, kendine has ve kendine uygun binası kurulabilmek için, inkılâbımız, derinleşme ve genişleme istikametindedir».

Biz, yine Cumhuriyet'e dönelim.

Kuruluşunun 10. yılında Atatürk'ün Ankara'da yapılan büyük törende söylediği ve tarihe «Onuncu Yıl Söylevi» olarak geçen konuşmada, Cumhuriyet'in 50. yılında da düşünülmeğe değer ışıklı tümceler yer almaktadır:

«Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, temeli, Türk kahramanlığı ve

yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir».

«Yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz».

«Yurdumuzu dünyanın en mâmur ve en medenî memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız».

«Geçen zamana nisbetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız».

«Türk Milleti,

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamanı gönülden dilerim».

Atatürk'ün büyük **«Nutuk»**u sona erdirirken 20 Ekim 1927 günü söyledikleri «Cumhuriyet» ve «Gençlik» kavramlarını birbirine bağlamaktadır:

«Bugün vâsıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen millî musibetlerin intibahı ve bu aziz vatanın, her köşesini sulayan kanların bedelidir.

Bu neticeyi, Türk gençliğine emanet ediyorum. Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istik-

lâlini, Türk cumhuriyetini, ilelebet, muhafaza ve müdafaa etmektir.»

Zihinlere yer eden bir uğursuz tabloyu çizdikten sonra da sözlerini şöyle bağlayacaktır:

«Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte; bu ahval ve şerait içinde dahi, vazifen; Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır».

Cumhuriyet'imiz ikinci 50 yılına başlarken, «yaşta» ve «başta» genç «cumhuriyetçi»ler olarak **görevimizi bilelim.***

---

* Bu yazıdaki alıntılar **«Nutuk,** C. II, s. **268-277, 336-337,** (Istanbul 1934); **Kadro,** S. 1, s. 1, (Ankara 1932); **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II,** s. **271-272,** (Ankara 1952)» adlı yayınlardan yapılmıştır.

TÜRKİYE: GEÇİŞ TOPLUMU

Cumhuriyet'in ilk 50 yılı, ülkemizde meydana gelen toplumsal değişmeler açısından belli bir doğrultuyu izlemektedir. Böylece, çıkış noktası ile ulaşılmak istenilen amaç arasında, hızı ve yaygınlık alanı tartışma konusu olsa bile, sürekli bir değişmeler dizisi söz konusudur. İlk bakışta değişik kökenli, fakat, kendi aralarında bağlantılı olan toplumsal değişmeler, hayatımızın bütün alanlarını kapsayan bir «geçiş»i biçimlendirmektedir. Buna dayanılarak, Cumhuriyet Türkiye'sinin bir «geçiş toplumu» olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Toplumsal hayatımızdaki değişme olayını çevreleyen 50 yıl, Türkiye'de yaklaşık olarak bir insan ömrü, gelişmiş ülkelerde ise ömrün üçte ikisidir. Bireyler için oldukça uzun sayılan 50 yıl, toplumlar için kısa bir zaman aralığıdır. Ne var ki, son 50 yıl, toplumumuz için, durukluktan dinamizme yönelmeye başlatan önemli itici güçlerin tarih sahnesine çıkışına rastlamaktadır. Bunların ilki, Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na dayanan Türk Devrimi, ikin-

cisi, yüzyıllardır özlemle beklenen uzun barış yılları, üçüncüsü de Anadolu'nun bugüne değin tanık olmadığı bir nüfus artışıdır.

Toplumsal olanla iktisadî olanın, bir kumaşın iki yüzü gibi, birbirinden ayrılmadığını ve karşılıklı bir etkileşim içinde bulunduğunu gözeterek, iktisadî gelişme için öne sürülen bir aşamalar dizisinin, toplumsal hayat için de geçerli olduğunu öne sürebiliriz. Bu takdirde, ünlü iktisat tarihi profesörü W W Rostow'un iktisadî bakımdan bütün toplumları içine yerleştirdiği beş kategori, toplumumuzun aşamalarını da açıklamamıza olanak hazırlayan şu beş aşamaya dönüşecektir: Geleneksel toplum— Hazırlık aşamasındaki toplum — Harekete geçme aşamasındaki toplum — Toplumsal olgunlaşma yolundaki toplum — Kitle tüketimi çağındaki toplum.

Bu şemadan yola çıkılarak, 1937'lerde harekete geçme aşamasına varan Türkiye'nin 1973'lerde olgunlaşma yolunda ilerlediği söylenebilir. Elbette, bir aşamadan başka bir aşamaya geçiş, toplumların bütün kesimleri için geçerli olmamaktadır. Toplum yapısı ve dokusu, bazı kesimlerinde değişmeye ve yenileşmeye daha yatkın, bazı kesimlerinde ise, yeterince hazırlıklı değildir. Bunun bir sonucu olarak, 1973'lerin Türk toplumu, oranları de-

ğişik dört bölümlü bir toplum görüntüsü vermektedir: Önemi gittikçe azalan «geleneksel toplum», henüz «hazırlık aşamasında» bulunan bir toplum bölümü, «harekete geçme aşamasında» gördüğümüz önemli bir bölüm ve büyük kentleri çevreleyen bir ada görünüşünde de olsa «olgunlaşma yolunda toplum». Hemen belirtelim ki, Cumhuriyetin 50. yılında toplumumuzun göze çarpan belirgin niteliği bir geçiş toplumu olmaktır. Geçiş çağı'nın temel özelliğini ise şöyle özetleyebiliriz: Tarım kesimine dayanan toplumun yerine sanayi, ulaştırma, ticaret ve hizmet kesimlerini egemen kılmak.

Genel doğrultusunu işaret ettiğimiz bu değişme, toplumsal hayatımızı dört bir yanından kuşatan şu «geçiş»leri ortaya çıkarmaktadır:

☐ Tarım toplumundan sanayi toplumuna,

☐ Kırsal yerleşmelerden kentsel yerleşmelere.

☐ Biçim kazanmamış, iki katlı sosyal yapıdan, çok katlı ve tabakalı sosyal sınıf yapısına,

☐ Teokratik bir toplumdan layik bir topluma.

☐ Tekçi (monist bir toplumdan çoğulcu (plüralist) bir topluma,

☐ Yasal eşitlikten ve özgürlükten, gerçek bir eşitliğe ve özgürlüğe,

☐ İçe dönük ve görece kapalı bir toplumdan, dışa dönük ve açık bir topluma,

☐ Ulaştırmasız habersiz örgütsüz ve birbirinden kopuk bir yaşantıdan, toplumsal bütünleşmeye ve örgütlenmiş bir topluma,

☐ Padişahların, kişilerin ve dar çıkar çevrelerinin buyruğundan, halkın hükümdarlığına, yani genel seçim mekanizmasına dayalı demokratik bir topluma.

☐ Kaderci, gelenekçi, «bir lokma, bir hırka» toplumundan, akılcı, yenilikçi ve sosyal özlemlerle dolu bir topluma.

On noktada topladığımız «geçiş»ler, bize kalırsa, Cumhuriyet'in ilk 50 yılında, yazımızın başında söz konusu ettiğimiz «itici güçler»in derin etkisiyle meydana gelen yapısal değişikliği dile getirmektedir. Olaya iktisadî bakımdan bir yaklaşım, kumaşın öteki yüzünde «kapitalistleşme süreci»nin bulunduğunu, İzmir'de 1923 yılında toplanan «Türkiye İktisat Kongresi»ne bağlanan umutlar boşa çıkınca devletin iktisadî hayat üzerindeki etkisinin arttığını, 1950'den bu yana da yapısal değişiklikleri hızlandıran, gittikçe plana bağlayarak yürüten bir «büyük burjuvazi»yi oluşturma ve güçlendirme çabalarını su yüzüne çıkarmaktadır.

1923 yılında nüfusu 10 milyon olan Türk toplumu, 1973 yılında 38 milyona varmıştır. Nüfusumuzun sayıca ve nitelikçe değişmesinin yanı sıra,

yukarıda sıraladığımız «geçiş»lerde «kişi» ya da toplumsal bir kurumun «üye»si olarak kazandığı özellikler, gereksinmeleri ve özlemleri gittikçe büyüyen bir toplumu da ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Ne var ki, geçiş döneminin en büyük özelliği olan ikili değerlendirme ve bakış açısı henüz çözüme ulaşmış olmaktan uzaktır. Bu nedenle, toplumumuzun her kesiminde karşılaştığımız iyimserlik / kötümserlik, huzursuzluk / mutluluk, eskiye bağlılık / yenileşmeye istek, düzeni tutma ve koruma /düzeni değiştirme çabaları, «geçiş olgusu» karşısında takınılan tavırların kişilere ve kurumlara yansıması olarak değerlendirilmek gerekir.

«Varılan Nokta»yı merak edenler, aradıkları cevabı, 1973 yılında yayımlanan **«Türkiye'de Toplumsal ve Ekonomik Gelişmenin 50 Yılı»** adlı kitabın 488. sayfasında bulacaklardır: «Türkiye Cumhuriyeti'nin 50 yıllık ömrünü geçirdiği zaman aralığı dünyanın ileri toplumları için büyük atılımların gerçekleştirildiği bir dönemdir... Türkiye'yi gelişmiş toplumlarla karşılaştırarak belli ölçüde karamsarlığa düşmek yerine elli yıllık kalkınmanın somut örnekleri üzerinde durmak daha gerçekçi olacaktır. Bugün Türk toplumu umutlarıyle, yaşama düzeyiyle ve özlemleriyle 1923'lerin toplumunu çok geride bırakmıştır. 1973'lerin Türk toplumu

sanayileşme sürecine girmiş, ekonomik ve sosyal ölçüleri büyümüş, hızlı gelişmenin ortaya çıkardığı toplumsal devinimin sorunlarını çözmeğe çalışan yepyeni bir toplumdur.»

1973 Türkiye'si, bir yandan 50 yılın somut verilerini objektiflikle değerlendirirken, bir yandan da, karamsarlığa düşme pahasına olsun, gelişmiş ülkelerle bir karşılaştırmayı gözden uzak tutmamalıdır ki, ikinci 50 yıl, gereken atılıma ve yönteme kavuşma umudunu canlı tutabilsin.

MUSTAFA KEMAL ÇİZGİSİ

Ulusal Kurtuluş Savaşımızın tarihe armağan ettiği Mustafa Kemal çizgisi aradan yıllar geçtikçe yeni boyutlar kazanıyor. Çığır açıcı yanı, başkaldırdıkça güzel ürünlerini veren ulus gülleri gibi, dünyamızın çeşitli kesimlerinde tarihe yeni sayfalar ekliyor. Böylece, dünyanın dört bir köşesinde tanık olduğumuz bağımsızlık savaşlarında Mustafa Kemal çizgisi belirginlik kazanmakta, başka bir deyişle, yirminci yüzyılın niteliğini ortaya koyan tarihsel parıltı bütün görkemiyle dünyamızı aydınlatmaktadır.

Aradan yıllar geçtikten sonra, soğukkanlılıkla olayımıza eğildiğimizde, Mustafa Kemal çizgisini oluşturan noktaları açık-seçik izleyebiliyoruz. Türkiye örneğinden yola çıktığımızda «çıkış noktası»nın Atatürk'ün **«Nutuk»**unda iki ölçek içinde dile getirildiği görülür. «Vaziyet ve manzara-i umumiye» adını taşıyan Türkiye ölçeği, 19 Mayıs 1919'da Samsun'dan ülkemizin görünüşüdür: «...Saltanat ve hilâfet mevkiini işgal eden Vahdettin, müstereddi, şahsını ve yalnız tahtını temin edebileceğini

tahayyül ettiği deni tedbirler araştırmakta. Damat Ferit Paşa'nın riyasetindeki kabine âciz, haysiyetsiz, cebin, yalnız padişahın iradesine tâbi ve onunla beraber şahıslarını vikaye edebilecek her hangi bir vaziyete razı.

Ordunun elinden esliha ve cephanesi alınmış ve alınmakta.. İtilâf Devletleri, mütareke ahkâmına riayete lüzum görmüyorlar. Birer vesile ile, itilâf donanmaları ve askerleri Istanbul'da. Adana vilâyeti Fransızlar; Urfa, Maraş, Ayıntap İngilizler tarafından işgal edilmiş. Antalya ve Konya'da İtalyan kıtaat-ı askeriyesi; Merzifon ve Samsun'da İngiliz askerleri bulunuyor. Her tarafta, ecnebi zabit ve memurları ve hususî adamları faaliyette. Nihayet, mebde-i kelâ'm kabul ettiğimiz tarihten dört gün evvel, 15 mayıs 335'te İtilâf Devletlerinin muvafakatiyle Yunan ordusu İzmir'e ihraç ediliyor». (65)

Onurdan yoksun yöneticiler, elinden silâh ve cephanesi alınmış bir ordu, düşman çizmeleri altındaki yurt köşeleri ve İzmir'e çıkan Yunan ordusu «Türkiye ölçeği» içindeki «Durum ve genel görünüş»tür. Atatürk, Büyük Söylevi'ini tamamlarken «çıkış noktası»nı bir kez de ileriye dönük bir görüntü planında ve «Dünya ölçeği»nde gözler önüne

65 Bk. **Nutuk**, Ankara 1927, **s.** 3.

serer: «... İstiklâl ve Cumhuriyetine kasdedecek düşmanlar bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zaptedilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elim ve daha vahim olmak üzere, memleketin dahilinde, iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hatta hiyanet içinde bulunabilirler. Hatta bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlilerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakru zaruret içinde harap ve bitap düşmüş olabilir». (66)

Görüldüğü gibi, Mustafa Kemal çizgisinin «çıkış noktası» koşullar ne denli ağır olursa olsun, en büyük güçlerin ve yengilerin temsilcisi düşmana, onun işbirlikçilerine karşı bağımsızlığı elde etmek için başkaldırmadır.

Mustafa Kemal çizgisinde bu «başkaldırma»nın yöneldiği «amaç» da önemli bir «nokta» olarak belirlenmiştir: Tam bağımsızlık (istiklâl-i tâm). Dikkate değer yan, amaçlanan tam bağımsızlığın ödün tanımazlığı, «durum ve genel görünüş»le bağlantısı-

66 Adı geçen yapıt, s. 543.

nın ancak inançla, umutla, alın teri ve kanla kurulmakta oluşudur. Bütün bağımsızlık savaşlarının pusulası olan «tam bağımsızlık» Mustafa Kemal çizgisinde, çekiçle demir döğer gibi, çevresine kıvılcımlar saçarak vurgulanmıştır: «İstiklâl-i tâm, bizim bugün, deruhte ettiğimiz vazifenin ruhu aslisidir. **Bu vazife bütün millete ve tarihe karşı deruhte edilmiştir**... Bizden evvelkilerin irtikâp ettikleri hatalar yüzünden, milletimiz, lafzan mevcud zannolunan istiklâlinde, mukayyed bulunuyordu. Şimdiye kadar Türkiye'yi cihanı medeniyette kusurlu gösteren neler mutasavver ise, hep bu hatadan ve hep bu hataya tebaiyyetten neşet etmektedir... Biz; yaşamak isteyen, haysiyet ve şerefiyle yaşamak isteyen bir milletiz. Bir hataya tebaiyyet yüzünden bu evsaftan mahrum kalmağa tahammül edemeyiz. Âlim, cahil bilâistisna, tekmil efradı milletimiz, belki içinde mündemic müşkülâtı tamamen idrak etmeksizin, bugün yalnız bir nokta etrafında toplanmış ve sonuna kadar kanını akıtmağa karar vermiştir. O nokta; istiklâl-i tâmmımızın temini ve idamesidir.

İstiklâl-i tâm denildiği zaman, bittabi, siyasî, malî, iktisadî, askerî, harsî ve ilâh., her hususta istiklâl-i tâm ve serbesti-i tâm demektir. **Bu saydıklarının herhangi birinde istiklâlden mahru-**

ıniyet, millet ve memleketin, manayı hakikîsiyle istiklâlinden ıahrumiyeti demektir». (67)

Altını çizdiğimiz tümcelerin de gösterdiği gibi, bütüncül bir bağımsızlık anlayışından yola çıkan Atatürk, yüklenilen görevin yalnız ulusa karşı değil tarihe karşı da yüklenildiğini söylerken Mustafa Kemal çizgisinin evrensele uzanan yanını da «nokta»lamaktadır. Bize kalırsa ulusal olandan evrensel olana uzanan ve Türkiye'nin öncülüğünün yarattığı umut halkalarını belirleyen bu «nokta» iki konuşmasında (1922 ve 1933) dile getirilmiştir:

□ «Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarfediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın dâvasıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir». (68)

□ «Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Şark milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak

---

67 Bk. **Atatürk'ten Düşünceler**, Ankara (ts.), 2. b., s. 7-8. (Derleyen: E. Z. Karal)

68 **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, Ankara 1952, C. II, s. 40.

olan çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki terakkiye ve refaha müteveccih vuku bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklere ve bütün mânilere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istikbale ulaşacaklardır.

Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır». (69)

Mustafa Kemal çizgisi, belirtmeğe çalıştığımız gibi, ulusal'dan evrensel'e doğru uzanan «nokta»-lardan oluşmaktadır. Yeni bir devletin Anadolu bozkırında kuruluşuna varan Ulusal Kurtuluş Savaşı, tarihe karşı da bir görev ve sorumluluk yüklendiğinin bilincindedir. Bu bilinç, canını dişine takarak savaşan bir ulusu, az gelişmiş ülkelerin, günümüzde yaygınlık kazanan deyimle Üçüncü Dünya'nın ön-siperlerine getirmektedir. Ne var ki, «mazlum milletler»e büyük bir umut ışığı, izlenmesi zorunlu bir kurtuluş yolu gibi görünen Mustafa Kemal çizgisinin, öğreti planında eksik kalan önemli bir yanı olmuştur. Bu eksik yan, Türkiye'nin, giderek Üçüncü Dünya ülkelerinde etkenliğinin azalmasına yol açtığı gibi, ülke içinde de bu-

69 Bk. E. Z. Karal'ın derlemesi, s. 17.

nalımlara sürüklenmesinin baş nedenlerinden biridir.

Öğretî planında eksik kalan yan, evrensel bir olgunun şahdamarı görünüşündeki Mustafa Kemal çizgisinin yüklendiği tarihsel «mission»un bir sisteme ulaştırılamamış olmasıdır. Fikir hayatımızda «Kadro hareketi» diye adlandırılan ilginç atılım, derginin ilk sayısında da açıklandığı gibi, Türkiye'deki oluşumu sistemleştirmeyi amaçlıyordu: «Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazarî ve fikrî unsurlara maliktir. Ancak bu nazarî ve fikrî unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. Gerek millî mahiyeti gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibarile, tarihin en manalı hareketlerinden biri olan inkılâbımızın, zatinde mündemiç bu ileri fikir ve prensip unsurlarını, şimdi inkılâbın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılâp münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şereflisidir.. İnkılâbın kendine has CİHAN TELÂKKİ TARZI böyle vücut bulacaktır». (70)

Atatürk'ün Cumhuriyet'in 10. yıldönümü ve-

70 Bk. **Kadro**, S. 1, 1. Ankara 1932.

silesiyle **Kadro** dergisinde yer alan sözleri (s. 22, s. 3, Ekim 1933) kendisinin de bu doğrultuda özlemler taşıdığına tanıklık etmektedir: «Hatırlıyorum ki, Kadro intişar ederken maksadının Türk milletine hâs meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muvaffakıyet temenni ederim». Atatürk'ün «şevk ve cesaret veren» sözlerine karşın Kadro'nun yaşamı üç yıl sonunda tamamlanmıştır. (S. 35-36, Aralık-Ocak, 1934-1935).

Kadro hareketi içinde yer alan düşünürlerden Şevket Süreyya'nın [Aydemir] önce bir kitapta (**İnkılâp ve Kadro**, Ankara 1932) üzerinde durduğu, sonra bir yazı dizisinde Kadro'da geliştirdiği «İnkılâbımızın İdeolojisi» (sayı 18-21) «muhtelif içtimaî hareketler içinde Millî Kurtuluş hareketimizin asliyetini ve eşsizliğini isbat ve teyide» çalışıyordu. Ne var ki, adı geçen kitabının «Son söz»ünde yer alan şu satırlar 1975 yılında da geçerliğini korumaktadır: «Bütün tarih devirlerinin en derin manalı hareketlerinden biri olan Türk İnkılâbının mana ve mahiyetini izah yolunda genç neslin, kendi üstüne düşen fikrî vazifeyi, bu inkılâbı başaranların eşsiz kahramanlıklarile mütenasip bir

enerji ile henüz kavramadığını burada işaret etmek lâzımdır». (s. 174).

Yarı-sömürgelikten ulusal kurtuluş hareketlerine geçişi simgeleyen Mustafa Kemal çizgisinin düşünürünü yeni kuşaklardan araması, belki de onun hem talihi, hem de talihsizliğidir.

ATATÜRK'ÇÜ KUŞAKLARI BEKLEYEN GÖREV

Kırmızı gülün alı var
Kolay kolay gelir miydi bir Mustafa Kemal
Bir Mustafa Kemal yetmedi bre şahin aman
Bir Mustafa Kemal daha

Bedri Rahmi Eyüboğlu

1975'ler Türkiye'si, sürüp gelen inanç bunalımı nedeniyle, kaçınılmaz iki soruyu gözler önüne sermektedir. Bu sorular şöyle biçimlendirilebilir: Atatürk nasıl tamamlanır? Kemalizm bir öğreti midir?

Birinci soruyu doğuran eylemdeki ve kuramdaki gedikler, öyle görünüyor ki, değişik çevrelerce de kabul edilmekte, fakat eksiklerin nasıl giderilebileceği konusunda bir görüş birliğine varılamamaktadır. Bunu doğal karşılamak gerekir. İki uç nokta olarak, eskiye dönüşü amaçlayan «restorasyon» özlemcileriyle Türkiye Cumhuriyeti'nin yörüngesini değiştirme heveslilerini bir yana bırakacak olursak karşımızda iki seçenek kalmaktadır: Atatürk'ün tamamlanmasını ikinci bir Atatürk'ten

bekleyenler; Atatürk'ten yola çıkarak ve Atatürk'ü anlayarak Atatürk'ü tamamlamayı düşünenler.

Çözüm yolunu ikinci bir Atatürk'te arayanlar benzer koşulların mı, genel seçim mekanizmasının mı, yoksa **«Kahramanlar»** yazarı Thomas Carlyle'ın düşlediği gökten zembille yeryüzüne inen «büyük adam» ın mı tarih sahnesine çıkacağını belirlemiş değildirler. Akla daha yakın görünen ikinci seçenek ise, bazı varsayımları birlikte getirmektedir:

a. Belli koşulların bir sonucu olan tarihsel olayın en belirgin niteliği «biricik» oluşu, bu nedenle de tekrarlanmasının sözkonusu olamayacağıdır.

b. Gerek eylemde (pratikte), gerek kuramda (teoride) saptanabilecek eksik gedikler tarihsel olaya özgürlük kazandıran niteliklerden yola çıkılarak tamamlanabilir.

c. Yeni koşullar ve gereksinmeler, yeni yorumları, açıklamaları ve uzantıları zorunlu kılmaktadır.

ç. Demokratik çözüm yolundan vazgeçilemeyeyeceğine göre, kültür ve bilinçlenme düzeyinin yükseltilmesi gerekmektedir.

d. «Yeni Atatürkçülük» diyebileceğimiz politika dizgesi toplumsal bir içerik kazandığı ölçüde halk kitlesinin onayını alabilir. İnsan Hakları Bildirgesi ve Anayasa ilkeleri bu dizgenin kaçınılmaz boyutlarıdır.

Atatürk'ten yola çıkarak Atatürk'ü tamamlamanın düşünce planında başlıca iki çıkış noktası vardır: 1. Atatürk'ü bütün eylem ve düşünceleriyle yakından tanımak. 2. Evrensel bir niteliği de olan Atatürk'ün tarih sahnesine çıkışı ve Türk Devrimi üzerine yapılan yayınları ve yorumları izlemek. Atatürk biyografyası, Atatürk'ün bütün söylev ve demeçleri, çevirileri, mektupları, anıları vb. birinci çıkış noktasının içeriğidir. İkinci çıkış noktası, yayımlandığı ölçüde birinci çıkış noktasını da kapsayan çalışmalardır. Bu çalışmaların «kronoloji» ve «bibliyografya» öbeklerinde toplandığı görülür.

Başlangıçlarında yabancı araştırıcıları bulduğumuz bu tür çalışmalar günümüzde sevindirici bir olgunluğa ulaşmıştır. Prof. Dr. Gotthard Jaeschke'nin 1939 ve 1941 yıllarında dilimize de çevrilen **«Türk İnkılâbı Tarihi Kronolojisi»** ni izleyen Sami N. Özerdim'in 1963 ve 1966'dan sonra «yeniden yazılmış 3. basım» ını 1974'te sunduğu **«Atatürk Devrimi Kronolojisi»**, Dr. Utkan Kocatürk'ün 1973'te yayımlanan **«Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi»** yararlı ve güvenilir kaynaklardır.

Prof. Dr. Herbert Melzig'in 1941'de başlattığı **«Atatürk Bibliyografyası»** çalışmaları, Muzaffer Gökman'ın sürekli çabalariyle günümüzde olgunlu-

ğa ve bütünlüğe kavuşturulmuştur. 1963 yılında yapılan birinci baskısını bir yana bırakacak olursak, **«Atatürk ve Devrimleri Tarihi Bibliyografyası»** nın 1968'de yayımlanan «ilâveli 2. bası» sı, 1974'te birinci cildi izleyen ikinci cildi (Ek: 1) yurt içinde ve dışında yapılan çeşitli yayınları izlememize olanak hazırlamış bulunmaktadır.

Öyle görünüyor ki, günümüze değin yurt içinde ve yurt dışında yapılmış olan çalışmalar, sözkonusu ettiğimiz varsayımlar doğrultusunda bir «tamamlama» işlemine girişebilmek için ortamı yeterince hazırlamış sayılabilir. Önemli olan, sürüp giden inanç bunalımından kurtulabilmek için Atatürk'ten yola çıkmak seçeneğinin yaygınlık ve olgunluk kazanmasıdır.

İkinci soru, konunun başka bir açıdan tartışılması sayılabilir. Kemalizm bir öğreti midir? sorusu karşısında, biraz da öğretinin tanımının geniş ya da dar tutulmasından kaynaklandığını sandığımız, iki karşıt görüş belirmiştir. 1936 yılında yayımlanan Tekin Alp'ın **«Kemalizm»** i, adının da gösterdiği gibi, Kemalizmin bir öğreti olduğu görüşündedir. 1933 yılında «Türk nasyonalizmi» nin uluslararası fikir akımları karşısındaki yerini belirleyen Şevket Süreyya, yazı dizisini şu özetle sona erdirir: «Millî kurtuluş hareketleri gerek tarihî

menşeleri, gerek ana prensipleri, gerek inkişaf istikametleri itibariyle asrımızın beynelmilel fikir ve cemiyet hareketlerinden faşizm ve ihtilâlci sosyalizmden tamamiyle ayrı bir keyfiyet arzetmektedir. Harice karşı kayıtsız ve şartsız istiklâl, siyaseten ve iktisaden cüzütam olmak davası, dahile karşı ileri teknikli, teşkilâtlı, şen, mütecanis ve yüksek kültürlü bir millet olmak davası millî kurtuluş hareketlerinin bilhassa Türk nasyonalizminde kemalini bulan objektif prensiplerdir». (**Kadro**, S. 21, s. 13). Yaptığı kıyaslamaya ve sıraladığı niteliklere bakılırsa 1933 yılının Şevket Süreyyası da, 1965 yılının Şevket Süreyya Aydemir'ine kıyasla, Tekin Alp'a daha yakındır.

«**Üçüncü Adam**» da «doktrin» in tanımını yaptıktan sonra Ş. S. Aydemir «hayır» diye yanıtladığı «Atatürk bir doktrin adamı mıydı?» sorusunu sorar. Ona göre, «Atatürk bir doktrin adamı değildi. Çünkü Atatürk, önceden sistemleştirilmiş ve tartışılabilse dahi fikir ve hareket prensipleri belli, sınırlı bir fikir sistemine kendini bağlamadı. Zaten fikrî hazırlığı, nazarî formasyonu da buna göre değildi». (Adı geçen yapıt, İstanbul 1965, C. III, s. 501).

Bizim burada değinmek istediğimiz bir çelişki değil, Kemalizm'in bir öğreti olarak dizgeleştirilme-

sinin Mustafa Kemal'den beklenemeyeceğidir. Birbiriyle bütünleşen düşünce ve eylemleri, öteki öğretilere karşı takındığı tavır ve dünya görüşü, kendine özgü yanları olan bir öğretinin malzemesini gözler önüne sermiştir. Cumhuriyet'in 15. yıldönümüne kadar kendi sağlığında, 1938'den bu yana da Atatürk'süz Türkiye Cumhuriyeti'nin karşılaştığı her güçlük ve atlattığı her «badire», esasında kemalist öğretinin geçirdiği bir sınama, verdiği bir sınavdır. Atatürkçü kuşakları bekleyen görev, düşünceyi ve gelişmeyi boğan kalıplarda sıkboğaz etmeden, Atatürkçü anlayış doğrultusunda ve yeni gereksinmelere yatkın bir düzenlemenin gerçekleştirilmesidir. Bedri Rahmi Eyuboğlu'nun dile getirdiği özlemi Mustafa Kemal'in yolunda yürüyen bir «ideolog» olarak tasarlamak, bize kalırsa, akla daha yakın olan bir yorum olur. Bu bekleyişin nasıl sona ereceğini «zaman» gösterecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

ATATÜRKÇÜLÜKLE İLGİLİ SORULAR VE YANITLARI

1961

S. — Üniversite'de Bir «Atatürk Enstitüsü» Kurulmalı mıdır?

C. — Bilindiği gibi «Enstitü» ler, özellikle üniversitelere bağlı olanlar, belirli bir konuda derinliğine çalışmalar ve araştırmalar yapılması için kurulmaktadır. «Atatürk Enstitüsü» adını alacak bir araştırma merkezi Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak yıllardır faaliyette bulunan «İnkılâp Tarihi Enstitüsü» nü akla getirmektedir. Çünkü, sözkonusu ettiğiniz enstitü, devrim konularını ilk planda ele almak lâzımdır. Ankara'daki enstitü, Türk Devriminin Tarihi konusunu ele alarak özellikle belgeleri toplamakla ilgilendiğine göre, ikinci bir enstitüden de aynı işi beklemek fazla olur. Öyleyse, «Atatürk Enstitüsü» daha farklı bir alanda çalışmalıdır. Bu alan, kanaatimce, Atatürk Devrimleri'nin sosyal yönü, oluş şartlarıyla bağlılığı ve cemiyete kazandırmağa çalıştığı yeni değerlerin yorumlanması ve anlatılmasıdır.

Bu maksadı gerçekleştirebilmek için özel bir kitaplığın teşkili, yerli ve yabancı araştırıcıları

belirli konuları işlemeğe teşvik, konferans ve seminerler tertipleyerek Atatürk konusunu «duygu» planından «düşünce» planına aktarma gibi çalışmalar böyle bir enstitünün kurulmasını gerektirmektedir. «Dogma» haline getirilen fikirlerle beslenen köstekleyici bir tutum ve işin kolayına kaçma, Atatürk ve eserleri için de en büyük tehlikedir.

Öyleyse bu konuyu aklın ışığında ve ilmin objektifliği ile ele almak Atatürk'ün isteğine uygun bir anlayış olacaktır. Atatürk konusunu ve devrimleri kendi çıkarlarına göre anlayıp bir paravan gibi kullananlara karşı koymanın en isabetli yolu budur.

1962

S. — Son yıllarda bir rejim buhranı içinde bocalayıp duruyoruz. Sizce yurt yönetimi işlerinin Atatürk ilkelerine ve yurt yararına uygun olarak en sarsıntısız bir şekilde yürütülebilmesi için nasıl bir yol tutulması gerekir. Yani, memleketimizin şartlarına en uygun düşecek demokrasi şekli hangisidir ve particiliğin bizde kişi çıkarları peşinde bir meslek haline gelmesini önlemenin çareleri nelerdir?

C. — Türkiye'nin Batılı bir toplum olmasının koşulları Atatürk Devrimleri ile hazırlanmıştır.

Yurt yönetimi bu ilkelerin ışığında ve Batılı bir toplum olma amacında dürüstlükle ele alındıkça rejim buhranına düşülmesi önlenebilir. Ne var ki, Atatürk Devrimleri nasıl, aydın bir azınlığın yukardan aşağı doğru gerçekleştirdiği bir hareket olmuşsa, Devrimlere karşı halk kitlelerini yekindiren tutum da yine aydın bir azınlığın kişisel çıkarları yararına ve yukardan aşağı yönetilmektedir. Devrimleri bölüp parçalama çabaları da «cahil çoğunluk» tan değil, hep «aydın azınlık» tan gelmektedir. Şu halde, aydının sorumluluğu ve karakteri konuları rejim buhranında küçümsenilmiyecek bir yer tutmaktadır.

Türkiye'de demokrasi de, öteki az gelişmiş ülkelerde örneğini gördüğümüz gibi, sosyal bir muhtevayı gözetmek zorundadır. Feodal bir topluluğun izlerini silmek için ister istemez otoriter olmalı, sınırlandırıcı ve eşitlik gözetici bulunmalıdır. Ülkenin insan ve madde kaynaklarını toplum yararına ve en verimli bir biçimde iktisadî kalkınmanın hizmetinde bulunduracak planlı bir çalışma yurt yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Halk için bir siyasal eğitim okulu olması gereken partiler sınıf yapısının temel görüşleri üzerine dayanmalı, parti disiplini çıkarcı davranışlara fırsat vermemelidir.

Sözün kısası, demokrasi adını verdiğimiz «hal-

kın, halk tarafından ve halk için idaresi» bir amaç olarak değil, yurt gerçeklerinin gerekli kıldığı doğrultudaki bir yönetimin aracı olarak anlaşılmalıdır. Bunun dışında kalan her şey bir ayrıntı olmaktan öteye gidemez.

1971

S. — Son zamanlarda Atatürk'e ve Atatürk Devrimlerine sağdan ve soldan saldırılar çok artmış ve sertleşmiştir. Hatta Atatürkçülüğü temelden yıkmaya çalışanlar da görülmekte bu arada.

Zaten yeteri kadar bölünmüş olan halkımız arasında yayılmaya çalışılan bu yıkıcı akım hakkında ne düşünürsünüz? Bu ortamı yaratan nedenler nelerdir sizce?

C. — «Atatürk Devrimi» dediğimiz yeni bir «değerler düzeni» nin ve «dünya görüşü» nün 1970 Türkiye'sinde eleştirilmesi olağan, «saldırılar» a uğraması ise şaşırtıcı değildir. Sorunuzda belirsizlik içinde dile getirilen «sağdan ve soldan saldırılar» ın iyice anlaşılması için şu noktalar üzerinde durmamız gerekmektedir:

1) «Atatürk Devrimi» nin olduğu gibi «saklanması» elbette sözkonusu edilemez. Bu devrimin anlaşılması, tamamlanması ve geliştirilmesi Atatürkçü düşüncenin baş kaygısı olmalıdır. Bunun içindir

ki, düşünce ve eylem planında bir eleştiri çok olağandır; üstelik, Atatürk Devrimi'ni (isterseniz daha doğrusu olan «Türk Devrimi» diyelim) canlı tutmak için de zorunludur.

2) «Türk Devrimi» nin getirdiği «değerler düzeni» nin ve «dünya görüşü» nün yerine, bu devrimle bağdaşmaz görüşleri koyarak yeni bir «devrim» yapmayı amaçlayan «aşırı» ların tutumu da şaşırtıcı sayılmamalıdır. Çünkü «dondurulan» her düşünce sistemini, «geri» ye, ya da «ileri» ye doğru değiştirme çabaları var olacağı gibi, yerine geçirilmesi için «mevcut olan» ın yıpratılıp yıkılması da, ister «karşı devrim», ister «devrim» niteliğinde olsun, «aşırı» ların istediği bir şeydir.

3) Layiklik platformu üzerinde yükselen Türk Devrimi'ni teokratik platforma yerleştirme görüşünde birleşen «karşıdevrim» ciler, konunun düşünce planında tartışılmasından dikkatle kaçınarak «saldırı» larına Atatürk'ü seçmiş görünmektedirler. Ortaya sürdükleri iddiaların «Atatürk imajı» ile bir ilgisi bulunmadığı gibi, kişisel kusur ve zaafları «doğru düşünce ve eylem» leri çürütmek için öne sürmenin de bilimsel bir dayanağı yoktur.

4) Sınıf açısından Türk Devrimi'ne bakan ve Atatürk'ü bir «burjuva devrimcisi» gibi yorumlayan kelimenin gerçek anlamındaki «solcu» görüş,

teokrasi özlemcilerinin aksine, tartışmayı, kuralına uygun bir biçimde yürütmektedir. Yapılacak şey bu tartışmalara aynı kural çerçevesinde kalarak karşılık vermektir.

5) Türkiye'de hâlâ edebiyatın öncülüğü süregeldiği için, önemli bazı konular roman kahramanlarının aracılığı ile kamuoyuna yansıtılmaktadır. Böylece, bir yandan düşündüklerini ortaya koyarken bir yandan da «küçük» kahramanlarının gölgesine sığınır görünen yazarlarımızın, açıkyüreklilikle düşüncelerini ortaya koymaları beklenir.

Fikir özgürlüğünü gerçekten benimsiyor ve bizim gibi düşünmeyenlere de, objektif tartışma ölçüleri içinde, aynı özgürlüğü tanıyorsak «doğru» yu bulmanın yolundayız demektir. Bize öyle geliyor ki, Atatürk ve Türk Devrimi konularındaki yanlış tutumlar bugünkü durumu yaratmıştır. Öte yandan, içtenlikten yoksun ve «politika esnafı» diye niteleyebileceğimiz bir «çıkarcı» lar takımı da iktidar ve oy hesapları uğruna büyük tahribata sebep olmuştur ve olmaktadır.

1972

S. — 1. Bugünkü öğrenim ve kültür şartlarımız içinde bizi Atatürk'ün çizdiği «Çağdaş uygarlık düzeyine erişmek» hedefine en kısa yoldan ulaştıra-

cak bir «Millî Eğitim Reformu» nun temel ilkeleri sizce neler olmalıdır?

2. Bu reformun kapsamı içinde orta öğrenimin Türkçe ve edebiyat dersleri programlarında ne gibi değişiklikler yapılmasını gerekli görürsünüz?

1. «Millî Eğitim Reformu» nun temel ilkeleri konusunda düşündüklerimi belirtmeden önce, «çıkış noktası» niteliğindeki bir görüşümü hatırlatmak istiyorum: «Öteki yurt sorunlarından bağımsız olarak kendi başına bir eğitim ve öğretim sorunu yoktur. Eğitim ve öğretim sorunu sosyal yapıya bağlı olarak biçim kazanmakta, bu görünüşü ile bir determinizmin neticesi olmaktadır. Bir veri olarak ele alınan eğitim ve öğretim sorununun karşısına, sosyal yapıyı belli yönlerden değiştirmek amacını güden eylemci görüşler konulabilir. Ülkelere ve çağlara göre değişen bu iki uç anlayışın yanı sıra, «gerçek» lerle «ülkü» leri belli oranlarda bağdaştıran görüşler ortaya çıkmaktadır». (Bk. Sosyal Yapımıza Bağlı Eğitim ve Öğretim Sorunları, İstanbul 1971, **Refii Şükrü Suvla'ya Armağan** kitabı içinde, s. 185).

Sorunuzda yer alan «Atatürk'ün çizdiği (Çağdaş uygarlık düzeyine erişme) hedefi», yukarıda işaret edilen seçeneklerden «gerçek» lerle «ülkü» lerin bağdaştırılmasına öncelik verildiğini gösteri-

yor. Soruya bağlı kalarak, «temel ilkeleri» şöyle özetleyebilirim:

a) **Kapsamı bakımından:** Bir ayrım gözetilmeksizin herkes için parasız ve zorunlu olan, köyde kentte % 100 gerçekleştirilen ilköğretimden sonra, eğitim ve öğretim, insangücü planlamasının gerektirdiği nitelik ve nicelik ölçüsünde, yalnız istidat ve kabiliyeti objektif ölçülerle saptananlara sağlanmalıdır.

b) **Yönetimi bakımından:** Millî Eğitimin, sadece Devletin gözetimi ve denetimi altında bulundurulması yetmez. «Eğitim ticareti» nin, her kademede, önlenmesi ve Öğretim Birliği Yasası'nın özüne ve sözüne bağlı kalınarak sadece Devlet eliyle yürütülmesi zorunludur.

c) **Yöntemi bakımından:** Yakın çevreden, «bugün» den ve toplumun yetenekli bir üyesi yapma amacından yola çıkarak, gerekli olanı, geçerli olanı, çağdaş uygarlık düzeyine erişmeyi öngören ve uygulamaya dayanan yöntemlerle aklın yaşantımıza katılması yüksek oranda gerçekleştirilmelidir.

ç) **Evrene dönüklüğü bakımından:** Sanılanın aksine, ulusallık ve evrensellik karşıt kavramlar değil, biribirini tamamlayan ve güçlendiren kavramlardır. Bunun içindir ki, evrene dönüklüğün başarı şansı ulusallığın sağlanması ölçüsünde artar.

Tarihin topluluğumuza (mal ettiği «gerçek» ler ve «ülkü» ler, başta «dil bilinci» olmak üzere, Millî Eğitim Reformunun yapı taşları olarak işlenmelidir.

d) **Reform stratejisi bakımından:** Millî Eğitim Reformu, bir yandan «veri» olarak bugünkü eğitim kargaşasını değerlendirirken, bir yandan da eşitsizlik ve dengesizliklere yolaçan sosyal yapı sorunlarına yönelmelidir. Toplumun gelişme eğilimlerini ve dinamik oluşumunu hesaba katmayan «reformcu» bir tutumun, kum üzerine yazı yazmaktan farkı yoktur; bugüne değin «reform» adına yapılanlar da, bu nedenle, sözde kalmıştır.

2. Kısaca şunları söyliyeyim:

— Dil bilincini ve sevgisini güçlendirici bir tutum,
— Örneklere dayalı dilbilgisi,
— «Çağdaş» sorunlara yönelen metinler,
— Gerçekçi yazarlar yaşayan yazarlar önceliğinde bir edebiyat anlayışı,
Toplumumuzun ilerlemesinde edebiyatın öncülüğünün belirtilmesi.

1973

S. Türkiye'mizin Atatürkçü düşünce ve ey-

lem açısından bugünkü durumu nedir ve ne olması gerekir?

C. — Atatürkçü düşünce ve eylem açısından bugünkü Türkiye'nin durumunu «nedir?» ve «ne olması gerekir?» açılarından saptayabilmek için, bir kumaşın iki yüzü gibi olması gereken «düşünce» «eylem» ikiliğinden yola çıkabiliriz.

Görünen odur ki, geçen yılların «Türk Devrimi» ni bölmeye yönelen çabalarından sonra şimdi de sıra, çarpıtılmış düşünce/eylem temeli üzerine kurulu «Atatürkçülük» lere gelip dayanmıştır. Bir yandan, kendi «eylem» lerine uygun düşen «Atatürkçe düşünce» imalcilerine, bir yandan da «Atatürkçü düşünce» ile ilgisi bulunmayan anlayışlara dayalı sözüm ona «Atatürkçü eylem» lere sık sık rastlamamızın kökeninde bu çarpıtılmışlık yatmaktadır. Bütün bu olup bitenlerin kökeninde ise Atatürk'ü «olduğu gibi» kabul etmek yerine, küçük-büyük çıkarlar uğruna ve kendimize göre, «olması gereken» bir Atatürk görüntüsü yaratmak isteği vardır. Sonuç olarak, herkesin «Atatürkçü» olduğu, fakat türlü-çeşitli Atatürkçülüklerin kol gezdiği bir dönem yaşıyoruz.

«Öz» yitirilince ortada «biçim» kalıyor, daha doğrusu «biçim» öne geçerek «öz» ü arka plana itiyor. Bundan da kocaman bir «biçimsellik» doğuyor.

Atatürk'ü anma törenlerinden tutunuz, bir kenti ziyaretinin yıldönümüne ya da öğrencilik yaptığı okulun «yoklama» sına kadar karşımıza çıkan hep bu biçimselliktir. Bu biçimsellik uğruna O'nun yerine koyduğumuz bir «büst» karaya çıkmakta, trenden inmekte, ölümünün yıldönümüne rastlayan 10 Kasım'larda gazete ve dergiler kara başlıklarla donanıp eğlence yerleri tatil edilmektedir. Böylece, «Atatürk'e saygı» da kusur edilmemeye çalışılmaktadır. Ne var ki, Atatürk'e saygının yolu, bu yol değildir.

Bize bir efsane kahramanı gibi görünse de Mustafa Kemal Atatürk'ün 1881-1938 yıllarını kapsayan bir yaşamı, savaşçı ve devrimci karakterini oluşturan, biribirinden ayrılması imkânsız, düşünce ve eylemleri vardır. Düşüncelerini ve eylemlerinin kendi açısından açıklanmasını basılı kitaplardan öğrenmek zor değildir. Başta **«Nutuk»** olmak üzere **«Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri»,** güvenilir bir «biyografi» ile birlikte bize «Atatürk» ü verebilir. Şu halde, Atatürk'e ulaşmak hiç de güç değildir. Önemli olan, Gazali'nin körleri gibi «fil» i bir yanından yakalayıp tutarsız ve dayanaksız sonuçlara varmak yerine, «bütün» ü olduğu gibi kavramaktır. Böylece, «tactique» zorunluluklardan ileri geldiği kuşkusuz olan bazı kıvrımlar dışında, bir

kumaşın iki yüzü durumundaki düşünce/eylem bütünleşmesinden doğan «gerçek Atatürkçülük» e ulaşılır.

Atatürk'ü bir «evliya» mertebesine yükselterek dokunulmaz hale getirenlerle kendi çıkarları doğrultusunda Atatürkçülükler yaratanlar, Atatürkçü düşüncenin özüne karşı olmakta birleşmektedirler. Gerçekte, çok «Atatürk» ler olmadığı gibi birden ziyade «Atatürkçü»lük de yoktur.. Üstelik, Atatürkçülük bir «tarih», olup bitmiş bir «olgu» değil, yarına açık bir «süreç», yeni gereksinmelerle tamamlanıp olgunlaşacak canlı bir örgendir. Atatürk'ün «devrim» anlayışı, geleceğe uzanan bu yenilenme ve tamamlanma sürecini içermektedir. Öyle görünüyor ki, işin başında yer alan «Atatürk'ü anlamak», iyi ve doğru değerlendirmektir. Bir «yolaçıcı» olduğu kuşkusuz bulunan Atatürk'ün «yol gösterici» olmakta devam etmesi «Atatürk'ü tamamlamak» la sağlanabilir. Bunun da yolu, Atatürk'e içtenlikle bağlı kalmak, karşılaşılacak yeni «durumlar» ı kendilerini onun yerine koyarak çözmek geleneğini sürdürecek sorumlu yöneticilere sahip olmaktır. Bana kalırsa iyimser olmamız için sebep çoktur.

1974

S. — Cumhuriyet'imizin 50. yılında, bunca bo-

calamalardan sonra toplumsal yaşamımızın, kültür ve eğitimimizin Atatürk Devrimleri çizgisinde yeniden değerlendirilmesi için neleri gerekli görürsünüz?

C. — Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk 15 yılı (1923-1938) Cumhurbaşkanı olarak Atatürk'le birlikte geçmiş, «Yeni Türkiye» nin üzerinde yükseldiği köklü dönüşümler ve temel değişiklikler bu süre içinde gerçekleştirilmiştir. Atatürk'ün ölümünden bu yana ise, «Atatürksüz Cumhuriyet» 35. yılını tamamlamış bulunmaktadır. 29 Ekim 1923 öncesini de, en azından 23 Nisan 1920'de başlatarak, «Cumhuriyetsiz Atatürk» diye adlandırmak mümkündür.

Cumhuriyet yönetimini Atatürk'e bağlı görerek onun ölümüne umut bağlayan çevreler boş bir hayale kapıldıklarını anlamakta gecikmemişlerdir. Bazı bakımlardan eleştirilere açık olsa da İsmet İnönü'nün iktidardaki ve muhalefetteki kararlı tutumu Cumhuriyet'i güçlendirmekte etkili olmuştur. Her şeye rağmen 35 yıllık bir «Atatürksüz Cumhuriyet» döneminin varlığı bile, «Yeni Türkiye» nin sağlam temeller üzerinde yükseldiğinin ve kökleştiğinin kanıtı olarak değerlendirilmelidir.

Cumhuriyet'imizin 50. yılında, sorunuza değişik açılardan bakmakta yarar vardır:

1) Cumhuriyet'in ilk 50 yılı, beklenen ve umulanla, gerçekleştirilen ve ulaşılan bakımından yeterli ve doyurucu olamamıştır. «Kadro» yetiştirmeye gereken önemin verilmemesi «bocalama» ların başlıca nedenlerinden biri olmuş, tek parti'den çok partiye geçişin yarattığı çalkalanmalar ve acemilikler zaman kaybına yol açmıştrr.

2) Toplumsal yaşamımızın, kentlerde olduğu kadar köylerde de büyük bir değişikliğe uğradığını, çağdaşlaşma, yenileşme ve özgürleşme özleminin, biraz yavaş ve geç de olsa, toplumumuzun bütün kesimlerini sardığını söyleyebiliriz. Ne var ki, yüzeysel ve biçimsel izlenimlere bağlı kalanlar için, yanıltıcı sonuçlara götürebilecek bir ortam, yer yer, bugün de sözkonusudur. Bize kalırsa, önemli olan insanın giysileri değil, düşünceleri ve özlemleridir.

3) Kültür ve sanat alanlarında, yerli, geleneksel ve halk kavramlarına bağlı değerlerimizin çağdaş teknikle yeniden yoğurulması amacı, bir ara öykünmeye ağırlık verildikten sonra, Yahya Kemal Beyatlı'nın «kökü geçmişte olan gelecek» formülüne uygun bir biçimde yaratılara yönelmiştir. Ulus, ülke ve tarih olarak kendimize özgü olanı çıkış noktası yapmadan, soylu kültür ve sanat yapıtlarına varılamıyacağı artık anlaşılmıştır.

4) Eğitim alanında olduğu gibi öteki alanlarda

da önemli olan, Atatürkçü Düşüncenin «öz» ünde yer alan ilkeleri ve değerleri egemen kılmaktır. Bunun yolu, demokratik anlayış çerçevesinde, anlatma inandırma ve benimsetme yöntemidir. Halka karşı çıkılarak bir düşünceyi zorla ve tartışmasız topluma kabul ettirme biçimi gerilerde kalmıştır. Yönetici «kadro» ve aydınlar, Atatürk Devrimi çizgisindeki bir yeniden değerlendirmeyi ancak bu yolla başarılı kılabilirler. «Halka rağmen» in yerini «Halkla birlikte Halk için» almıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BELGESEL EKLER

«BURSA NUTKU» TARTIŞMASI

Önce özetle konuyu hatırlatalım:

6 Şubat 1933 akşamı Atatürk, Bursa'da gazetecilerle bir konuşma yapar. «Ezanın Türkçe okunması dolayısiyle Bursa'da bazı gericiler tarafından çıkarılan olay» günün konusudur. Aradan yıllar geçer. Atatürk'ün Bursa konuşmasını izleyen gazetecilerden biri olan Rıza Ruşen Yücer, 1947'de yayımladığı, **«Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra»** adlı kitapçığında bu konuşmaya ilişkin bir metne de yer verir. Partilerin konuşmaya ilgi duymaları, önce, Demokrat Parti'nin İzmir'de düzenlediği 21 Temmuz 1949 tarihli toplantıda görülür ve «Atatürk'ün Bir Sözü» başlığı altında ertesi gün **«Demokrat İzmir»** gazetesinde yayımlanır. Muhalefet yıllarında CHP'nin de yayın organında «Bursa Nutku» na yer verilmesi üzerine **(Ulus,** 19 Mayıs 1958) ilk defa kovuşturma konusu olur. 1966 yılında ise «Bornova Savcısı» bu konuşmayı yayan gençler

hakkında «Bursa Nutku'nun Atatürk'e ait olmadığı ve bununla halkın kanunsuz hareketlere teşvik edildiği» gerekçesiyle dava açar. Aynı yıl, Yargıtay Başkanı İmran Öktem'in Adalet Yılı'nı açış konuşmasında Bursa Nutku'na da yer vermesi üzerine tartışmalar genişler.

Özetle hatırlatmaya çalıştığımız konu 1966 yılından bu yana çeşitli bakımlardan sürüp gelmektedir. Konuyu objektif bir yaklaşımla ele almaya çalışan Reşit Ülker'in **«Ata'nın Bursa Nutku»** (1967) adlı kitabından sonra, belgelere de yer vererek Alp Kuran'ın bir dava vesilesiyle hazırladığı «savunma»yı «Bursa Nutku» ekseni etrafında geliştirdiği görülmektedir. **«Burada Atatürk Yargılanıyor»** (1972) adlı kitabında «Bursa Nutku» nun Lenin veya Stalin'e ait olduğu iddiası üzerinde de duran Alp Kuran, Atatürk Üniversitesi Eski Türk Edebiyatı Asistanı Dr. Hüseyin Ayan'ın iddiasının bir «uydurma» olduğunu kanıtlarken (s. 84-96) cidden çok başarılı ve inandırıcıdır.

«Bursa Nutku» üzerindeki tartışmaların yoğunlaştığı 1967 yılında Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Tarih Kurumuna bazı sorular yönelterek konunun aydınlığa çıkarılmasını ister. Yönetim Kurulu kararı ile Millî Eğitim Bakanlığına verilen «cevap, soru» larla birlikte, Kurumun yayın organı olan

«Belleten» de (Cilt XXXVI, Sayı 141, Ocak 1972) yayımlanmıştır. «Atatürk'ün Bursa Konuşması» başlığını taşıyan yazıda yer alan sorular ve cevaplar tartışmaya yetesiye aydınlık getirmektedir:

«Soru 1 — Atatürk'ün, 6.II.1933 tarihinde Bursa'da, Çekirge yolundaki köşkte, akşam yemeğinde, onüç, ondört kişinin bulunduğu sofrada yaptığı söylenen ve tartışmalara konu olan konuşma, ilk defa nerede yayınlanmıştır? Konuşmanın metni Atatürk'ün hayatında yayınlanmış mıdır? Yayınlanmamış ise, bu kadar önemli bir konuşmanın o zaman yayınlanmamış oluşu sebebi ne olabilir?

Cevap 1 — 6 Şubat 1933 de Atatürk'ün Bursa'da bir akşam yemeğinde yaptığı konuşma ilk defa Bursa'lı gazeteci Rıza Ruşen Yücer'in 1947 de yayınladığı **«Atatürk'e Ait Bir Kaç Fıkra ve Hâtıra»** adlı 24 sahifelik eserinde çıkmıştır. Konuşmanın Atatürk'ün hayatında yayınlandığına dair elimizde bir belge yoktur. Atatürk'ün sofra ve sohbet konuşmalarından çoğu hayatlarında yayınlanmış değildir. Bu konuşma da bunlardan biridir. Bunların ekseriya daha sonraları orada bulunanlarca bir vesile ile yayınlandığı veya hatıralarda zikredildiği görülür. Söz konusu konuşmanın Atatürk'ün hayatında yayınlanmamış olmasının nedenini bilmiyoruz.

Soru 2 — Bu konuşmanın ilk defa yayınlandığı yer, Rıza Ruşen Yücer isimli gazetecinin «Atatürk'e Ait Birkaç Fıkra ve Hâtıra» adlı kitabı mıdır?

Cevap 2 — Evet.

Soru 3 — Adı geçen, bu konuşma metnini kimden ve hangi tarihte duyduğunu kaydetmemiş olduğuna göre, duyuran kimse veya kimselerin bu konuşmayı başkalarına da nakletmiş veya aynı veya değişik ifadelerle bizzat yayınlamış olup olmadıkları belli midir?

Cevap 3 — Konuşmayı Rıza Ruşen'den önce veya sonra orada bulunmuş veya bulunanlardan duymuş olarak hiç kimse yayınlamamıştır. Ancak 19 Mayıs 1958'de bu konuşmayı Rıza Ruşen Yücer'in eserinden alarak tekrar yayınlamış olan Ulus Gazetesi aleyhine kovuşturmaya geçilince, gazeteci Nizamettin Nazif Tepedelenli Ulus Gazetesi muhabirine, İzmir'den Bursa'ya Atatürk'le beraber geldiğini ve Bursa'da Atatürk'ün bu konuşmayı yaptığını söylemiştir. (Bakınız 23 Mayıs 1958 tarihli Ulus). 23 Mayıs 1958 tarihli Ulus'ta Yakup Kadri Karaosmanoğlu «Atatürk Savcılıkta» başlığı altında yayınladığı makalede bu konuşmanın üslûp bakımından Atatürk'e ait olduğunu, Atatürk'ün üslûbunun taklit edilemiyeceğini yazmıştır.

1933 Bursa olayı sırasında Cumhuriyet Gazetesinin Bursa muhabirliğini yapan gazeteci Musa Ateş, Bursa'da çıkan Hâkimiyet Gazetesinin 5 Mart 1963 tarihli sayısında yayınladığı «Atatürk'ten Hâtıralar» başlıklı yazısında olayı anlattıktan sonra Atatürk'ün gazetecilerle konuştuğunu, bu gazeteciler arasında Rıza Ruşen Yücer'in de bulunduğunu yazmaktadır. Bu kayda göre Rıza Ruşen Yücer'in Atatürk'ün yaptığı konuşmayı dinlemiş ve bizzat not etmiş olması çok muhtemeldir.

Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Âfet İnan'ın yazılı sorusu üzerine Musa Ateş aynı Hâkimiyet Gazetesinde 18 Mart 1963 de yayınladığı yazıda, bu konuşmayı doğruladığı gibi, Rıza Ruşen Yücer'in yayınladığı metnin altına da: «Rıza Ruşen Yücer'in kitabında çıkan bu yazıdaki konuşma doğrudur. Fakat o da mealen almış hepsini yazmamıştır.» cümlesini yazarak Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne göndermiştir.

1933'de Bursa Erkek Lisesinde Coğrafta Öğretmeni bulunan emekli öğretmen Edip Öymen, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsüne yazdığı bir mektupta, Atatürk'ün bu mealde bir konuşma yaptığının o sırada öğretmenler arasında duyulduğunu ve daha önce harekete geçmedikleri için de üzüldüklerini bildirmiştir.

1 Aralık 1966 tarihli Milliyet'te, Atatürk'ün yaveri Sayın Cevdet Tolgay Bursa'ya nasıl geldiklerini anlatarak Atatürk'ün bahis konusu konuşmayı yaptığını söylediği gibi, yine aynı tarihte Atatürk'ün Özel Kalem Müdürü bulunan Sayın Hasan Rıza Soyak da 21 Aralık 1966 tarihli Dünya Gazetesinde yayınlanan mektubunda Atatürk'ün bu konuşmayı yaptığını açıkça yazmış bulunmaktadır.

Soru 4 — Bu konuşma yapılmış ise, mahiyeti irticalen ve heyecan içinde yapılmış olduğunu göstermektedir. Bu takdirde o anda, kitapta kaydolunduğu şekilde zaptedilmiş olması kabil midir? Kabil olduğu kabul edilir ise, eden kimdir? Adını ve metni ne için bizzat açıklamamıştır?

Eğer, yazarın bir takım tasarrufları kabul editeciye duyurulması suretiyle bu gazeteci tarafından kaleme alınmış ise, metnin konuşmaya sadakat derecesi ne nisbette olabilir?

Bizzat yazar, kitabının önsözünde:

«Ben sadece, tesadüflerin yardımı ile, şurada burada işitip dinlediğim, yahutta kısmen gözümle görüp kulağımla duyduğum O'na ait birkaç güzel fıkrayı ve özel hatırayı tesbit etmek istedim. Bunlar diğer emsalinden kıymetçe düşük olabilirler; yazılış bakımından da edebî bir değer taşımayabilirler» demekte olduğuna göre, metinlerin yazılış

sorumluluğu kendisine ait sayılmaz mı? Yani, yazarın metinler üzerinde birtakım tasarruflarda bulunmuş olduğunu kabul etmek gerekmez mi?

Eğer, yazarın bir takım tasarrufları kabul edilir ise, o takdirde bu fıkra ve hatıraların tarih ilmi nazarında ve tarih metodu yönünden belge olma değerleri nedir?

Cevap 4 — Bu konuşmanın yayınlandığı şekilde kimin tarafından zaptedildiği —Rıza Ruşen Yücer'in ölmüş bulunmasından— tespit etmek şimdilik mümkün değildir. Ancak yukarıda yazdığımız üzere, Musa Ateş, Rıza Ruşen Yücer'in Atatürk'ün konuşmalarına şahit olduğunu yazmaktadır. Yazarın metin üzerinde bir tasarrufu olup olmadığını da bilmiyoruz. Ancak müteaddit şahitlerin Atatürk'ün bu metne uygun bir yolda konuştuğunu söylemiş olmaları, konuşmanın Atatürk'ün Büyük Nutkunun sonunda gençliğe yaptığı hitabına mâna ve espiri bakımından paralelliği gözönüne alınırsa, bunu tarih metodu yönünden de bir belge saymak doğru olur.

Soru 5 — Herhangi bir konuşmanın Atatürk'e aidiyeti nasıl belgelendirilmeli, nasıl isbat edilmelidir? Bu hususta şimdiye kadar tutulmuş ilmî yol, metod nedir?

Cevap 5 — Atatürk'ün yakınında bulunmuş

kimseler şimdiye kadar Atatürk'ten duyduklarını veya not ettiklerini yayınlamışlardır. Bunları, bir hususî maksat güdülmedikçe, doğru saymak gerekir. Hele izafe edilen bir söz, bir konuşma bir çok kişiler tarafından dinlenmiş, işitilmiş ve teyit edilmişse, bu konuşmayı hiç olmazsa mâna bakımından kabul etmek tarih metodu yönünden de doğrudur.

Soru 6 — Bugün, bir Türk veya yabancı, Atatürk'e âidiyeti iddiası, isnadı ile bir konuşma yayınlayacak olsa, bu iddia nasıl karşılanır, bu konuşma resmî bir belge değeri taşıyabilmek için nasıl bir işleme tabi tutulmak gerekir?

Cevap 6 — Yayınlayanın kişiliği, tarafsızlığı birinci derecede önemlidir. Eğer bir konuşma başkaları tarafından da tarafsızca teyit edilirse, aksi ispat edilmediği müddetçe, onu doğru saymak gerekir.

Soru 7 — Bu konuşma yayınlandığı tarihten bugüne kadar, Atatürk'le ilgili ve ilmî değeri bulunan hangi kaynak kitaplarda yer almıştır?

Cevap 7 — Konuşma çeşitli tarihlerde çeşitli gazete ve dergilerde yayınlandığı gibi, Millî Eğitim Bakanlığının 1963'te Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığının 24.IX.1963 tarih ve 3724 sayılı yazılariyle Atatürk yayınları serisinde 7 numara ile yayınla-

nan Emin Faik Üstün'ün **«Atatürk, Kişiliği, Ülkücülüğü, Gençliğe Güveni»** adlı eserinin 47 inci sahifesinde de yer almıştır.

Soru 8 — Kitabın yazarı, önsözünde:

«Naklettiğim fıkra ve hatıralar gerçekten olmuş mudur? Bunu da kesin olarak temin edemem» demekte olduğuna, vak'alara tarih ve şahit göstermediğine nazaran ilmî yollardan teyid ve tevsik edilemeyen bu türlü fıkra ve hatıralar karşısında, Türk resmî makamlarının ve bilim kurumlarının tutumları ne olmak gerekir?

Cevap 8 — Bu sorunun cevabı yukarıda verilmiştir.

Atatürk'ün bu konuşmayı hangi şartlar altında yaptığını gözönünde bulundurmak gerekir. Rejim ve inkılâplar konusunda çok hassas olan ve herhangi bir gericilik olayı karşısında çok şiddetli tepki gösteren Atatürk, kısa bir zaman önce vukua gelen Menemen olayının da tesiri altında bu çok sert konuşmayı yapmıştır. Bu konuşmada devlet otoritesini sarsacak, kanun ve nizama karşı gelmeyi teşvik eden bir mana aramak yersizdir. Kanun ve nizam adamı olan Atatürk'ten böyle bir şey beklenemez. Atatürk her zaman olduğu gibi rejim ve inkılâplar konusunda gençliğin en az kendisi kadar hassas olmasını, herhangi geriye gi-

den bir olay karşısında bana ne dememesini, devrimleri bütün güçleriyle korumalarını istemiştir. Bursa konuşmasını bu açıdan tahlil etmek gerekir.» (s. 119-122).

1973 yılında yayımlanan yeni bir kitabında **(Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku)** Mahmut Goloğlu'nun konuyu incelediği görülmektedir. Konuyu hayli değişik bir açıdan ele alan yazara göre:

a) «... söylenmiş olduğu ispatlanmış olsa bile, Atatürk'ün. bu sözleri bir **(Nutuk)** diye tanımlanamaz».

b) «... bir an için Atatürk'ün bu sözleri söylemiş olduğunu düşünsek, yine de bu sözleri **resmen** (Atatürk'ün Sözleri) olarak kabul edemeyiz».

c) «Bu sözler Atatürk tarafından söylenmiş olsaydı bile... kendisince hiç söylen**memiş** sayılmıştır». (s. 65-67).

Siyah olarak yazdığımız «Nutuk» ve «resmen» kelimeleri Goloğlu'nun nasıl bir mantık oyununa saptığını belli etmektedir. Bu bakımdan, «O halde, kesin olarak şu sonuçlara varırız ki, Atatürk'ün bir (Bursa Nutku) yoktur. Atatürk'ün bir (Bursa Konuşması) ndan sözetmeye de imkân mevcut değildir» biçiminde vardığı sonuç, özellikle Türk Tarih Kurumu'nun açıklamaları karşısında, inandırıcı olmaktan çok uzaktır. Atatürk'ün «Resmî Tebliğ»de

de belirtildiği gibi «mahiyeti esasen din değil, dil» olan «Olaya özel bir önemle eğilmemiz, dinin siyasete ya da herhangi bir kışkırtmaya vesile edilmesine hiç müsamaha etmeyeceğimizin bir daha anlaşılması içindir» demesi, aydınlatıcı ve uyarıcıdır.

«Bursa Nutku» konusunda Reşit Ülker'in **«Tanıklar ve Belgelerle Ata'nın Bursa Nutku»** (1967) adlı kitabında öne sürdüğü kanıtlar, gerçeğe olduğu kadar akla da daha uygun düşmektedir:

«1. Nutkun, söylendiği günlerdeki olaylarla ilişkisi vardır.

2. Nutuk, Atatürk'ün düşünce ve kişiliğine uygundur.

3. Nutuk, Atatürk'ün üslubuna uygundur». (s. 42-50).

Bizim, Atatürk'ün başka konuşmalarına, özellikle de «Gençliğe Hitabesi»ne anlamca koşut bulduğumuz «Bursa Konuşması» Rıza Ruşen Yücer'in adı geçen kitabında şu biçimde yer almaktadır:

«Atatürk ve Türk Gençliği»

«Türk genci, inkılâpların ve rejimin bekçisidir. Bunların lüzumuna, doğruluğuna herkesten çok

inanmıştır; rejimi ve inkılâpları benimsemiştir. Bunları zayıf düşürecek en küçük veya en büyük bir kıpırtı ve bir hareket duydu mu; bu memleketin polisi vardır, jandarması vardır, ordusu vardır, adliyesi vardır demiyecektir. Hemen müdahale edecektir. Elle, taşla, sopa ve silâhla nesi varsa onunla, kendi eserini koruyacaktır.

Polis gelecektir; asıl suçluları bırakıp onu yakalıyacaktır. Genç, «polis henüz inkılâp ve cumhuriyetin polisi değildir» diye düşünecek, fakat asla yalvarmıyacaktır. Mahkeme onu mahkûm edecektir. Yine düşünecek: «demek adliyeyi de ıslah etmek, rejime göre düzenlemek lâzım !..»

Onu hapse atacaklar. Kanun yolundan itirazlarını yapmakla beraber; bana, İsmet Paşaya, Meclise telgraflar yağdırıp haksız ve suçsuz olduğu için tahliyesine çalışılmasını, kayrılmasını istemiyecek. Diyecek ki: «Ben, inan ve kanaatimin icabını yaptım. Müdahale ve hareketimde haklıyım. Eğer buraya haksız olarak gelmişsem, bu haksızlığı meydana getiren sebep ve âmilleri düzeltmek de benim vazifemdir !..»

Atatürk, gözlerini sofradakilerin yüzlerinde dolaştırdı:

— İşte benim anladığım Türk genci ve Türk gençliği !.. dedi. (s. 5/6).

DEVRİM TARİHİ ÖĞRETİMİ ARAŞTIRMASI

Yasal adı «Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi» olan «Devrim Tarihi» dersi bütün yüksek öğretim kurumlarımızda yer almakta ve bu kurumlardaki bütün öğrenciler «zorunlu» olan bu dersi görmektedirler. Başlangıç yıllarında Türk Devriminin önde kişileri tarafından da yürütüldüğü bilinen «Devrim Tarihi» öğretiminin günümüzdeki durumu, başarı-başarısızlık nedenleri ve sorunları, çeşitli açılardan zihinleri uğraştıran bir konudur. Bütün bunlar gözönünde tutularak 1971 yılının ikinci yarısında konuyla ilgili öğretim üyelerine anket soruları gönderilmiş, alınan yanıtlar da 1973 yazında değerlendirilmiştir.

Unesco Türkiye Millî Komisyonu'nun **«Yönetim Kurulu Raporu»** ile Genel Kurul'un XIII. Dönem 1. toplantısına sunulan bulguları, geniş bir kitlenin ilgisini çekecek tarafları olduğuna inanarak, kitabımıza eklemekte yarar gördük. Böylece, konuya yakın ilgi duyanların, kendilerini uğraştıran

sorulardan bir bölümüne olsun karşılık bulabileceklerini umuyoruz:

«Türkiye'de Devrim Tarihi Derslerinin hangi programla ve nasıl bir etkinlikle yürütülmekte olduğunu» anlamak amacıyle Unesco Türkiye Millî Komisyonu tarafından öngörülüp Sosyal ve Beşerî Bilimler Komitesince yürütülen araştırmaya, Üniversite ve Yüksek okullarımızda bu dersi okutan **73 öğretim üyesinden 26'sının cevap verdiği anlaşılmıştır.** Komite üyelerinden Dr. Yıldız Kuzgun tarafından yapılan değerlendirme, Türk Devrim Tarihi öğretiminin durumu ve sorunları konusunda şu sonuçları ortaya koymaktadır:

I

1) **Devrim Tarihi dersini mesleğiniz gereği mi, yoksa bu konuya duyduğunuz özel ilgiden ötürü mü okutuyorsunuz?** sorusuna 14 kişi (% 54) meslek gereği; 7 kişi (%27) özel ilgi duyduğu için ve 5 kişi (% 19), her iki nedenle bu dersi okuttuklarını belirtmişlerdir.

2) Öğretim üyelerinden 1'i (% 4), bir yıldan az; 2'si (% 7) 1-3 yıl, 5'i (% 19) 4-6 yıl, 7'si (% 27) 7-10 yıl ve 11'i (% 43) 10 yıldan fazla bir süredir bu dersi okutmaktadırlar. 19 kişi (% 73) bir

tek, 7'si (% 27) ise birden fazla öğretim kurumunda görevli bulunmaktadırlar.

Bu durumda, elimizde 31 (toplam 35) yüksek öğretim kurumunda okutulan Devrim Tarihi dersinin saatlerine ait bilgi bulunmaktadır. Yüksek öğretim kurumlarının 21'inde (% 60) dersler gündüz, 6'sında (% 17) gece, 4'ünde (% 12) bir saati gündüz, bir saati gece verilmektedir. 4 eğitim kurumu (% 12) hakkında bu konuda bilgi mevcut değildir.

II

5) **Sizce «Atatürk Devrimi» mi, yoksa «Atatürk Devrimleri» mi vardır?** sorusuna öğretim üyelerinin 12 si (% 46) «Atatürk Devrimi» vardır; 13'ü (% 50) «Atatürk Devrimleri» vardır şeklinde cevap vermişlerdir. 1 kişi (% 4) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

6) Öğretim üyelerinden 8'i (% 31), **Atatürk Devrimi veya Atatürk Devrimleri** arasında «ulusça benimsenmiş» veya «ulusça benimsenmemiş» diye bir ayırım yapılabileceğini; 18'i ise (% 69) böyle bir ayırım yapılamayacağını belirtmişlerdir.

7) Atatürk Devrimi veya Devrimleri arasında ulusça benimsenmiş veya benimsenmemiş diye bir ayırım yapılabileceğini ifade eden sekiz kişiden 6'sı bunların neler olduğunu belirtmişlerdir.

Atatürk Devrimlerinin ulusça benimsenmiş

olanları için toplam olarak 13, benimsenmemiş olanları için ise 12 cevap elde edilmiştir. Cevaplar ve her bir cevabın frekansı ve yüzdesi aşağıda verilmiştir

Benimsenenler	Frekans	%
Latin alfabesi	3	24
Hukuk devrimi	2	15
Kıyafet	1	8
Cumhuriyet	1	8
Takvim, saat, tatil günü	2	16
Dinden gayrisi	1	8
Pek çoğu	3	24

Benimsenmemiş olanlar	Frekans	%
Layiklik ilkesi	3	25
Millî Hâkimiyet, Cumhuriyet ve Devrim kavramı	3	25
Kadın erkek eşitliği		
Kıyafet		
Latin alfabesi	1	8
Din	1	8

Burada. bir alandaki devrimin bir öğretim

üyesi tarafından ulusça benimsenmiş, başka bir öğretim üyesi tarafından ise ulusça benimsenmemiş olarak nitelendirildiği görülmektedir; örneğin, Latin alfabesi ve kıyafet devrimi.

8) Öğretim üyelerinin 3'ü (% 11) Atatürk Devrimlerini tamamlanmış bir eylem; 22'si (% 86) ise, toplumsal gelişme süreci içinde oluşan bir anlayış olarak görmektedirler. 1 kişi (% 3) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

9) **«Sizce Atatürk Devrim veya Devrimlerinin uygulamadaki başarı derecesi nedir?»** sorusuna öğretim üyelerinin 2'si (% 7) «yeterlidir», 24'ü (% 93) «yetersizdir» şeklinde cevap vermişlerdir.

10) Yetersiz bulanların, devrimlerin gereğince uygulanamayış nedenleri olarak değişik fikirler ileri sürdükleri görülmektedir. Bu soruya verilen yaklaşık olarak 58 tek cevabı aşağıdaki başlıklar altında toplamayı uygun ve mümkün gördük.

a) Ülkenin sosyo-ekonomik yapısının devrimlerin yerleşmesine elverişli olmayışı;
Bu gruptaki cevaplar, 12 kişi tarafından verilmiştir. (Tüm cevabın % 19'u)

Cevaplar	Frekans
Genel Kültür düzeyinin düşüklüğü	**6**

Devrimlerin bünyeye uymayışı	**1**
Ülkenin düzen ve bünye özelliği	**1**
İkinci Dünya Savaşının meydana getirdiği sorunlar	**1**
Ekonomik düzen eski	**1**
Ekonomik sıkıntı mevcut	**1**
Gelenekler	

b) **Dış Etkiler**

Bu grupta 2 cevap bulunmaktadır (tüm cevabın % 4'ü)

Dış etkiler	**1**
Yabancı ideolojilerin faaliyeti	**1**

c) **Devrim ilkelerini yayacak kadronun olmayışı**

Bu gruptaki cevaplar, 17 kişi tarafından verilmiş bulunuyor. (Tüm cevabın % 30'u)

Cevaplar	**Frekans**
İdeolojik fikir yokluğu	**1**
Gerekli kadronun hazırlanmaması	**2**
Konu üzerinde objektif araştırma yokluğu	
Türk Devrim ilkelerini yayacak	

kurumların yokluğu	**1**
Eser az	3
Lider okumuşlar Devrimi anlamada yetersiz	**2**
Anlayış ve görüş farkı çok	**2**
Devrimleri halka kavratacak program yok	**2**
Gençliğin yeterince yetiştirilmemesi	**3**

d) **Politik Tavizler**

Bu gruba 14 kişi cevap vermiştir (% 24).

Cevap	**Frekans**
Layiklikten taviz verilmesi	**14**

e) **Devrim Tarihi derslerinin yetersizliği**

Bu gruptaki cevaplar 8 kişi tarafından verilmiştir (% 13).

Cevaplar	**Frekans**
Derse önem verilmemesi	**3**
Ehliyetli olmayanların Atatürk ilkelerine karşı ders vermesi	**2**
Derslerin konferans şeklinde verilmesi	**1**

Müfredatın iyice bilinmemesi	**1**
Öğretimde karşılaştırmaya yer verilmemesi	**1**

f) **Çeşitli**

Bu gruba da 5 kişi cevap vermiştir (% 9).

Cevaplar	**Frekans**
Teknik Öğretime önem verilmeyişi	**1**
İmam Hatip okullarının çokluğu ve kontrolsuzluk	**4**

Bu sonuncu madde «Politik Tavizler» grubuna da konulabilirdi, eğer İmam-Hatip okullarının çoğalması layiklikten taviz olarak alınırsa.

III

11) Sizce Devrim Tarihi dersinin amacı nedir? sorusuna 70 cevap elde edilmiştir.

Cevaplar	**Frekans**	**%**
Cevaplar	**Frekans**	**%**
a. Yeni kuşaklara Atatürk ilkelerini tanıtmak	**21**	**30**
b. Yeni kuşaklara Atatürk		

	ilkelerini benimsetmek	27	8
c.	Atatürk ilkelerini yeni koşullara göre uygulamak	15	21
7	serbest cevap verilmiştir (% 11)	7	11

Bunlar

Atatürk Devrimlerini çağdaş rejimlerle kıyaslamak, önder olduğumuzu belirtmek	
Zararlı ideolojilerle mücadele gücü sağlamak	1
Sosyal adaleti gerçekleştirecek gençleri yetiştirmek	1
Millî şuuru ve birliği sağlamak, özgür ve bağımsız, aşırı sağ ve sol akımlardan uzak yaşamak	2
Türk tarihinde geriye doğru uzanan dönemlerde düzenleyici ve yenileştirici hareketleri de tanıtarak millî tarihimizden gençleri haberdar etmek	2
Dış ülkelerden Atatürk ilke-	

leri hakkında vesikalar göstermek ve öğretime liseden başlamak lâzım	**1**

Yalnız bu sonuncu öneri, öğretimin amacından daha çok, metodu ile ilgili görünmektedir.

12) Öğretim üyelerinden bir tanesi (% 4), Devrim Tarihi dersinin amacına uygun olarak yürütüldüğü; 23'ü (% 88) amacına uygun olarak yürütülmediği kanısındadırlar. 2 kişi (% 8) amacına uygun olarak yürütülmediği kanısındadırlar. 2 kişi (% 8) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

13) Devrim Tarihi dersinin amacına uygun olarak yürütülmediğini ifade eden öğretim üyeleri, neden olarak şunları göstermektedirler. 18 cevabın dağılımı

Cevaplar	Frekans	%
Dersin, öğretim kurumlarının niteliği gözetilmeden okutulması	**6**	**9**
Programın elverişsizliği (?)	**14**	**20**
Öğreticilerin yetersizliği	**13**	**18**
Öğretim yönteminin elverişsizliği	**12**	**16**

Ders saatlerinin azlığı	**14**	**20**
Öğrencilerin ilgisizliği	**11**	**15**

14) Devrim Tarihi derslerinin amacına uygun olabilmesi için programlarda yapılması gerekli değişiklikler konusunda öğretim üyelerinin önerdiği 22 çeşit görüşü başlıca iki grup altında toplayabildik.

Birinci gruptaki cevaplar (12 cevap, tüm cevabın % 46'sı), programın **muhtevasında** yapılması öngörülen değişiklikleri belirtmektedir. Bu cevapları bir cümlede özetlemek gerekirse, **«Devrim Tarihinin, Devrim öncesi Türk ve Dünya Tarihindeki devrim hareketleri ile karşılaştırmalı olarak ve Türkiye'nin toplumsal koşullarının ve güncel sorunlarının dikkate alınarak okutulması»** şeklinde ifade edebiliriz.

Cevaplar

Konunun dünya devrimleri ile mukayeseli olarak okutulması
Kurtuluş Savaşının ve Atatürk Devrimlerinin anlamının belirtilmesi

Devrim ilkelerinin ileri toplum hayatı ilkesi olduğunun belirtilmesi
Devrim ilkelerinin günümüz sorunlarına ışık tutacak şekilde anlatılması
Devrim tarihinin anlamını ortaya çıkarmak
Devrim ilkelerinin değişik koşullar karşısında alacağı şekli saptamak
Milli şuuru bilinçlendirecek (biçimlendirecek) şekilde olması
Devrim bilincinin devamını ve devrim atmosferinin canlılığını belirtmek
Devrim ilkeleri, nedenleri, amaçları ve ideolojisi anlatılmalı, 27 Mayıs'a yer verilmeli
Osmanlı ıslahat ve uygarlaşma hareketleri ile karşılaştırmalı olarak okutulmalı
Savaş ve isyanlara gerektikçe temas edilmeli ama teferruata gitmemeli
Devrim Tarihi devrim felsefesi halinde verilmeli

İkinci grup cevaplar (10 cevap, % 39), programın muhtevasından çok, yürütülmesiyle ilgili bazı önerilerdir. Bunu da bir cümlede özetlemek gerekirse, **«Derslerin tenha sınıflarda, seminer ve tartışma şeklinde yürütülmesi gerekir»** diyebiliriz.

Cevaplar

Dersler, devamlı, konferans halinde verilmemeli
Ders saatleri 2 4 olmalı
Ders, kolay geçilen bir ders olmamalı
Ders saatleri çoğaltılmalı
I. sınıflarda okutulmalı
İlköğretimden yüksek öğretime kadar her kademede okutulmalı
Öğrenci sayısı 75'i geçmemeli
Seminer ve tartışmalara yer verilmeli
İnanmış ve yetkili kimseler ders vermeli
Yeterli kitap sağlanmalı

Öğretim üyelerinden 3'ü (% 11), programın yeterli olduğunu; ancak gerici kuruluşların faaliyetlerinin durdurulması gerektiğini; 1 kişi ise (% 3), söyleyeceklerinin bir dar çerçeve içinde belirtilemeyeceğini ifade etmiştir.

15) Öğretim üyelerinden 14'ü (% 54), bu dersin okutulmasında başka ülkelerin devrimleriyle «karşılaştırmalı» bir yöntem uygulanmasından yana olduklarını; 11'i ise (% 46), bundan yana olmadıklarını belirtmişlerdir.

16) **Sizce bu dersin süresi ne olmalıdır?** soru-

suna öğretim üyelerinin 1'i (% 4) bir sömestr, 12'si (% 46) 2 sömestr ve 12'si (% 46) ise, «daha çok» şeklinde cevap vermişlerdir. 1 kişi (% 4) bu soruyu cevapsız bırakmıştır.

IV

17) Bu dersin genel öğretim programındaki yeri için 3 kişi (% 11), öğrenimin ilk yılı; 9 kişi (% 35) **öğrenimin son yılı;** 5 kişi **(% 19) öğrenim süresi içi** ve 8 kişi (% 31), **sürekli olarak** şeklinde cevap vermiştir. 1 kişi **(% 4), «ciddi olsun da ne olursa olsun»** cevabını vermiştir.

18) 25 kişi (% 96), bu dersin zorunlu; 1 kişi ise (% 4), seçmeli olması gerektiği görüşünde olduğunu ifade etmiştir.

19) Öğrencilerin Devrim Tarihi dersine devamları şöyledir

	Frekans	%
Tam veya tama yakın kısmının devam ettiğini belirtenler	**17**	**65**
Yarısının devam ettiğini belirtenler	**4**	**15**
1/5 inin devam ettiğini belirtenler	**4**	**15**

«Değişiyor, belli olmuyor» diyenler	**1**	**5**

20) Öğrencilerin Devrim Tarihi dersine yeterince ilgi gösterdiği görüşünde misiniz? sorusuna verilen cevaplar şöyle

Cevaplar	Frekans	%
Evet	**13**	**50**
Hayır	**13**	**50**

21) **Öğrenci ilgisizliğinin nedenleri nelerdir?** sorusuna alınan **33** tek (23 çeşit) cevabı 5 grup altında topladık

Birinci grup 14 cevap (tüm cevabın % 42 si)

Bu grup cevaplar, Devrim Tarihi dersinin diğer dersler gibi muamele görmediği yolundadır. Bazı öğretim üyeleri dersin geç saatlerde oluşunu, bazıları devamın iyi kontrol edilmeyişini sebep olarak göstermektedirler.

Cevaplar	Frekans
Dersten alınan notun diploma	

derecesine etki yapmaması	1
Dersin geç saatlerde okutulması	
Öğrenci sayısı çok, kontrol yapılamıyor	2
Çalışmıyanlar sınıf geçiyor	1
Devam zorunluğu yok	2
Esas dersler gibi işlem görmüyor	5
Saat azlığı	1
Programlar	1

İkinci grup cevaplar, ilgisizliğin nedeninin programların muhteva yönünden yetersiz oluşundan ileri geldiğini belirtmektedir (11 cevap, % 33).

Cevaplar	Frekans
Öğretilenlerin uygulanana uymaması	1
Dersin öneminin yeterince açıklanmayışı	1
Lisedeki gibi, kuru tarih olarak anlatılması	4
Devrimin amaç ve felsefesi yönünden değerlendirilmemiş olması	1
Programın elverişsizliği	3
Eser azlığı	1

Üçüncü grup cevaplar «Dış etkiler»i neden olarak göstermektedir. (4 cevap, % 12)

Cevap	Frekans
Sağ ve sol etkilerin idcolojileri daha çekici göstermesi	**4**

Dördüncü grup cevaplar «öğretici yetersizliği» ile ilgilidir. (2 cevap, % 6)

Cevap	Frekans
Öğretmenin tutumu ve yetersizliği	**2**

Beşinci grup cevaplar «öğrenci yetersizliği» ile ilgilidir. (2 cevap, % 6)

Cevaplar	Frekans
Teknik alanda öğrenim yapan öğrencilerin yetersizliği	**1**
Liseden Atatürk kavramlarının öğrencilere kazandırılmamış olması	**1**

V

22) Devrim Tarihi dersinde hangi kitabı okutuyorsunuz? sorusuna 11 kişi (% 42), belli bir ki-

tap okutmadığını beyan etmiştir; daha doğrusu belli bir kitap adı vermek suretiyle cevaplandırmamışlardır.

Belli bir kitap okuttuğunu beyan eden 15 kişinin (% 53) okuttukları kitaplar şunlardır

	Frekans
Türk Devrim Tarihi Cemil Hamzaoğlu, 1969	**3**
Türk Devrim Tarihi Yavuz Abadan, 1960	**1**
Devrim Tarihi Sadi Irmak, 1967	**3**
İnkılâp Tarihi E. B. Sapolya	
Türk İnkılâp Tarihi Enver Ziya Karal	**2**
İnkılâp Tarihi E. B. Şapalyo	**2**
Devrim Tarihi Recap Peker	**2**
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kâmil Su, M. Kâmil Su	**2**

23) **Herhangi bir kitabı izlemiyorsanız çoğaltılmış ders notlarınız var mı?** sorusuna belli bir kitabı izleyenler de cevap verdiğinden, cevapları şu şekilde gruplamak gerekmiştir

1. Hem ders kitabı, hem çoğaltılmış ders notu olanlar: 4 kişi (% 15)

2. Ne ders kitabı, ne çoğaltılmış ders notu olmıyanlar 6 kişi (% 23)
3. Ders kitabı bulunmayıp ders notu olanlar 9 kişi (% 35)
4. Ders kitabı kullanıp ders notu olmayanlar 7 kişi (% 26).

24) Derslerde yararlandıkları veya öğütledikleri kaynaklar şunlar

Tüm cevap sayısı 42)	Frekans	%
Nutuk M. Kemal Atatürk	12	28
Anadolu İhtilâli I ve II S. Selek	4	9
Türk Devrim Tarihi H. Eroğlu	3	7
Tek Adam Ş. S. Aydemir	3	7
İkinci Adam Ş. S. Aydemir	1	
İnkılâp Tarihi R. Peker, Y. K. Tengirşenk, Y. H. Bayur, M. E. Bozkurt	3	7
Menderes'in Dramı Ş. S. Aydemir	1	
Makedonya'dan Modern Türkiye'nin Doğuşu, Osmanlı Tarihi E. Z. Karal	1	
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri	3	7
T. B. M. M. Zabıtları	1	
Çankaya - Falih Rıfkı Atay	1	
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi E. Z. Karal	1	

Türk Ekonomi Tarihi	S. Trak	1	
Erzurum Kongresi	Gologlu	1	
Sivas Kongresi	Gologlu	1	
Cumhuriyetin Doğuşu	Gologlu	1	
Devrim Tarihi	Sadi Irmak	2	5
I. Cihan Harbinden Lozan Muahedesine Kadar Türkiye'nin Siyasî Olayları E. Z. Karal		11	
Türk Devrim Tarihi	Yavuz Abadan	1	

Belli bir kitap adı vermiyenlerin de cevapları şöyle:

Naima'dan Karal'a kadar her türlü tarih kitabı
Eski gazete koleksiyonları
Hatıralar
Türk kültür ve düşünce tarihi ile ilgili kitaplar
Gelişmemiş ülkeler ve kültür değişmesiyle ilgili batı kaynakları
Türk Dil Kurumu Yayınları
1000 Temel Eserden **Atatürk**
İstiklâl Savaşlariyle ilgili hatıralar
Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Yayınları.
(Bk. Adı geçen rapor, Istanbul 1973, s. 268-280).

Unesco Türkiye Millî Komisyonuna bağlı Sosyal ve Beşerî Bilimler Komitesince yürütülen araştırma, «Devrim Tarihi» dersini yüksek öğretim kurumlarında okutan 73 öğretim üyesinden sadece 26'sının anket sorularını cevaplandırmasından başlayarak, çeşitli noktaları gözler önüne sermektedir. Dikkati çeken noktalar arasında, bu dersi «konuya duyduğu özel ilgi gereği okutanlar», «Devrim» mi, «Devrimler» mi konusu, «ulusça benimsenmiş veya benimsenmemiş» ayırımı, «tamamlanmış bir eylem» veya «toplumsal gelişme süreci içinde oluşan bir anlayış» gibi son derece ilginç olanlar da vardır.

Bir başlangıç olarak önemli saydığımız «Devrim Tarihi Öğretimi Araştırması»nın yakın bir gelecekte «Devrim Tarihi dersini alacak öğrencilerle daha önceki yıllarda bu dersi almış olan ve halen yüksek öğretim kurumlarında görevli bulunan öğretim üye ve yardımcılarına da paralel anketlerin uygulanması yoluyla daha bilimsel bir nitelik kazanacağı» görüşüne katılmamak mümkün değildir.

BİR ENSTİTÜ — BİR ÖNERİ

Halkevleri Atatürk Enstitüsü Cumhuriyet'in 50. yılı dolayısiyle **«Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri»** konusundaki görüşlerini «Türk aydınlarının tartışmasına ve kamuoyuna» sunmuş bulunmaktadır. Atatürk ilkelerini saptama girişimleri karşısındaki görüşümüzü saklı tutarak, adı geçen enstitünün yetkili organınca varılan sonuçları okurlarımıza duyurmakta yarar görüyoruz. Halkevleri Atatürk Enstitüsü tarafından yapılan önerinin kavram karışıklığından kurtulma ve temel görüşleri saptama bakımlarından konuya aydınlık getirmesi en yürekten dileğimizdir:

«I — GENEL BAKIŞ:

Atatürkçülük, Türkiye gerçeklerinden doğmuş bir akımdır. Öyle ki, Atatürk ilkelerinin tümü, herşeyden önce bu ülke halkının sorunlarına gerçekçi çözümler getirebilmek amacıyle konulmuştur. Bütünüyle Mustafa Kemal'in kafasında biçimlenen

Türk Devrimi, daha sonraki yıllarda yine onun önderliğinde, ulusal kurtuluş savaşını yürüten asker, sivil ileri görüş ve düşünceli aydınlar, ve yurt sever halk önderlerinin çabaları ile gelişmiştir. Atatürk ilkelerinin tümü bir anda değil, yıllar geçtikçe karşılaşılan sorunlara uygun bir biçimde ortaya konulmuştur.

Atatürkçülük, temelde bir devrimdir. Bu devrim, Türk tarihinin, Türk toplumuna getirdiği birikimler içinde, Türk toplumunu çağdaş bir değişime uğrattığı için bir devrimdir. Devrimin getirdiği temel değişme, Halife Sultanlık sistemini ve onun zorunlu olarak taşıdığı kişisel eğemenliği kaldırmada, onun yerine layikliğe, ulusal egemenlik ilkelerine dayanan cumhuriyet yönetimini getirmede açık ve kesindir. Bunu yaparken Atatürkçülük kesindir ama, yine de katı bir öğretiye dayanmamaktadır. Çağdaş uygarlık değerlerine yöneliktir; Kökten değişmeyi istemekte bilimci ve gerçekçidir. Bu değişimi devrimci atılımlarla gerçekleştirirken tam bağımsızlık ilkesinden yola çıkan Atatürkçülük, Türkiye gerçeklerinden doğan ulusal bir anlayışla, çağdaş uygarlık düzeyinin de üstüne çıkmayı amaç bilmiştir.

Atatürkçülüğün temel öğeleri olarak bilim düşüncesi, akılcılık, sosyal ve ekonomik kalkınma ve

çağdaşlaşma, siyasal bağımsızlaşma ve demokratlaşma yönünde özgürlükçülük, layiklik, halkçılık, devletçilik, sosyal adaletçilik, ulusculuk, barışçılık, cumhuriyetçilik, devrimcilik ilkeleri kabul edilebilir. Çok yönlü düşünceye ve demokratik bir toplumsal yapıya dayalı bir değişim, bir atılım, bir ilerleme yaratmak Atatürkçülüğün başlıca ereğidir. Atatürkçülüğün temel ilkeleri, Türk Devrimi ile eş anlama gelmektedir.

Atatürk ilkeleri zamanla Türk Devriminin ilkeleri, Atatürkçülük de yeni Türk Devletinin temel siyasal felsefesi olmuştur.

II — FELSEFE ALANINDA ATATÜRKÇÜLÜK

Felsefe alanında Atatürkçülük akılcılığa, müspet bilim kavramına dayanır. Bu, bütün bilimleri kapsayan ve geniş anlamıyle sözkonusu olan bir kavramdır. Buna göre dünyayı, olayları ve her şeyi kavramak için müspet bilime gidilmelidir. Bilimsel düşünüş, özgürlüğü ve layikliği getirir. Fizik ötesi ve bilim dışı kavramlar, Atatürkçü düşüncenin dışındadır. Layiklik ise, insanı, hem kendi başına, hem toplum ile ve dolayısiyle toplumun siyasal örgütlenmesi olan devleti ile metafiziğin dışında, bilimin içinde özgür düşünceye ulaştırmaktır.

Atatürkçülük, kişi ve toplum yaşamının siyasal olarak düzenlenmesinde, devletin eylem ve işlemlerinde, bilimin ve aklın kaynak alınmasıdır. Atatürkçülüğün özündeki temel, akıl ve bilim olunca, Atatürkçü felsefe, rasyonalizm ve pozitivizm akımlarının ulusal öze dayandırılan bir bireşimi (sentezi) olarak kabul edilebilir. Atatürkçülük felsefe alanında kalıpçılığa karşıdır; Yeniliğe ve gelişmeye açık, geriye gidişe kapalı bir dünya görüşüdür.

III — TOPLUMSAL ALANDA ATATÜRKÇÜLÜK:

Toplumsal alanda Atatürkçülük, Türk insanını toplumu ile tarihin olumlu ayıklama sürecinden geçirme, elde kalanlarla yeni değerler ve kurumlar içinde, her yönden çağdaşlaşmaya yöneltme ve uygarlık düzeyini sürekli olarak geliştirme düşüncesidir. Toplumsal yönden Atatürkçülük, çağın gerçek olgusu niteliğinde olan halkçılık ilkesini öngörür. Toplumca yükselmede yöntem olarak devletçiliği ve sosyal adaletçiliği benimser. Geleneksel Osmanlı kültürünün sarsıldığını ve işe yaramadığını ortaya koyar; Türk ulusunu yetersizlikten kurtarmaya çalışır. Toplumsal alanda yurt birliği, kültür birliği, ülkü birliğine dayanan bir ulusçuluğa yönelerek ulusal bütünleşmeyi öngören Atatürkçü düşünce,

tarihin zorunlu sonucu olarak doğmuş ve sosyal ilke olarak canlılığını (dinamiğini) devrimcilikte, dayanağını ve doğrultusunu halkçılıkta, yöntemini ve içeriğini de sosyal adaletçi bir devletçilikte bulmuştur.

Atatürkçülüğe göre, saltanat yönetimi geleneksel uygarlıktan çağdaş uygarlığa dönüşümünü yapamadı. Osmanlılar ümmetçi ve geleneksel doğu uygarlığı ile bağlarını sürdürerek batıcılığa yöneldikleri için, kültür ikileşmesi içine düşmüşlerdir. Bu ikilik içinde yerleştirilmeye çalışılan batılı kurumlar ya yozlaşmışlar ya da bürokratik baskılar altında yetersiz kalmışlardır. Bütün bunlar Türk ulusunu ortaçağ karanlığından çıkarmağa yetmemiştir. İşte Atatürkçülük aynı zamanda bir kültür devrimi de olarak, Türk ulusunu ortaçağ karanlığından kurtarıp, çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmağa, bu ikileşmeden silkinerek yönelmiştir; Eskiye bağlı yozlaşmış kurumları teker teker kaldırmış, yerine halkın desteğini de alarak 20. yüzyılın yeni kurumlarını getirmiştir.

Atatürkçülük eğitim konusunda ise her şeyden önce halka önem vermiştir. Bu amaçla da, örneğin Millet Mekteplerini, Halkevlerini açmıştır. Köy Enstitüleri gibi özü halkçı olan eğitim kurumlarının temelini de o atmıştır. Halk eğitimi amacıyla

geniş bir okuma yazma seferberliğine girişmiştir. Harf ve dil devrimi ile bütünlenen bu girişimlerle, hep halk kitlelerine, çağdaş dünyanın aydınlık düşüncesi getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca öğretim birliği benimsenerek eğitim ve öğretimde ayrıcalığa son verilmiştir. Atatürk, hukuk eğitimi alanında da ileriye dönük devrimci bir anlayış getirerek, yepyeni bir hukukçu kuşağı yetiştirmiştir. Atatürkçülük halk kitlelerinin desteğini alabilme yolunun öncelikle eğitimden geçtiğine inanmıştır.

IV — EKONOMİ ALANINDA ATATÜRKÇÜLÜK

Tam bağımsızlığa yönelen Atatürkçülük, siyasal bağımsızlığı ekonomik bağımsızlıkta temellendirmeğe ve bütünlemeğe çalışır. Bu amaçla emperyalizme kesin bir karşı çıkış niteliği taşır. Emperyalizmin Türkiye'yi sömürgeleştirmesini önlemek için kapitülasyonların ve bağımsızlığı sınırlayan tüm anlaşmaların ortadan kaldırılmasının anlamı budur. Atatürk, çağdaş bir toplum yaratmak için, ekonomik ve sosyal gelişmeleri gerçekçi bir görüşle değerlendirmiştir. Böylece, doktrinci, katı bir sistem kurmak yerine gerçekçi bir uygulamaya öncelik tanımış, çeşitli ekonomik deneylerden sonra devletçiliği ilke olarak benimsemiştir. Ekonomik

alanda Atatürkçülük, genel anlamıyla devletçiliğin öncelik taşıdığı bir karma ekonomi uygulamasına ağırlık verir. Salt kapitalist sistemle olduğu gibi salt sosyalist sistemle de kalkınma olanağı görmez. Kalkınma ve çağdaşlaşmada, marksist modeli de Türk Devriminin ulusal niteliğine aykırı bulur. Bunun içindir ki, çıkar yol olarak, dengeci ve sosyal adaletçi bir devletçilik öngörülmüştür.

Atatürkçülük özünde salt sosyalizme karşı olduğu gibi, feodalizme ve kapitalizme karşı da bir eleştiriyi taşıdığından, her türlü emperyalizmi reddeder. İdeolojik bağımsızlık ilkesinin ekonomik alana yansıması, Türkiye gerçeklerine uygun bir karma ekonomi uygulaması biçiminde olmuştur. Ne var ki, bu karma ekonomide, gelişmekte olan ülke koşulları nedeniyle, temel sanayi ve ticaret dallarında devletçiliğe öncelik tanınmıştır. Atatürkçülüğün ekonomi modeli güdümlü, planlı, ulusal bir karma ekonomidir. Atatürkçülük halkçı bir öz taşıdığından toplum tabanının çağdaşlaşmasına, refahına büyük önem vermiştir. Devletçilik ise, bu ereğe varmada araç olarak benimsenmiştir.

V — SİYASAL ALANDA ATATÜRKÇÜLÜK

Atatürkçülüğün siyasal yönü gene halkçı bir tutuma dayanır. Osmanlı feodalizmine, batı ülkele-

rinin emperyalizmine karşı girişilen ulusal kurtuluş savaşı, hep halkın desteği ile yürütülmüştür. Halkın kurduğu «Müdafaa-i Hukuk» cemiyetleri birleştirilerek, halk üst düzeyde bir örgüte bağlanmış ve bu örgüt aracılığıyla seçilen temsilcilerden ilk meclis oluşturulmuştur. Bu örgüt daha sonraki yıllarda bir partiye dönüştürülerek, siyasal örgütlenme, kitlelerin ulusal bütünleşmesi doğrultusunda geliştirilmiştir. Sınıfsal gelişmeler sonucunda sonraki yıllarda bu partiden çeşitli kopmalar olmuş ve her sınıf ya da küme, kendi siyasal örgütünü kurma yoluna gitmiştir.

İç politikada Atatürkçülük sınıf gerçeğine değil, ulusçuluk anlayışı içinde halk gerçeğine dayanır; Halk, deyince de çalışarak, emeğiyle geçinen kitlelerin tümünü anlayan ve emeği toplum düzeninin temel değerlerinden biri sayan Atatürkçülük, toplumsal ayrıcalıkları ve uçurumları reddeder. Başka bir deyişle iç politikada Atatürkçülük, toplumun, halkın çıkarlarına ve haklarına öncelik tanıyan bir uygulamaya dönüktür.

Layiklik ilkesi temel kabul edilerek din ile politika kesinlikle ayrılmış, böylece dinsel inançların çeşitli yönlerden sömürülmesi yasaklanmıştır. Atatürkçü devlet anlayışı layik politikaya her bakımdan öncelik ve ağırlık tanır. Dış politikada da ulus-

ların bağımsız olarak ve kendi kişiliklerini koruyarak, barış içinde yaşamalarını amaç bilir.

ÖZET OLARAK

1. Atatürkçülük her türlü gericiliğe, bağnazlığa, yobazlığa, dogmacılığa ve boş inançlarla doğa dışı düşüncelere kesinlikle karşıdır; çünkü akılcıdır. Çağımızın bilimsel düşüncesini, düşünce özgürlüğünü ve onun yol göstericiliğini benimsemiştir. Layiklik ilkesi gereği de dinsel inançlara saygılıdır.

2. Atatürkçülük, baskı, korku ve bütün totaliter yönetimlere kesinlikle karşıdır; çünkü özgürlükçüdür, insanın doğuştan hak ve özgürlükleri olduğuna ve bunlara saygı gösterilmesi gerektiğine inanır.

3. Atatürkçülük insana değer vermeyen, onu sömüren her düşünce ve tutuma karşıdır; çünkü insancıdır, insanlık değerlerine saygı gösterilmesini ister. Herkesin insan onuruna yaraşır biçimde yaşayabilmesi başlıca amaçlarındandır. Bu yönü ile de evrenseldir.

4. Atatürkçülük bilim dışı her yönteme ve uygulamaya kesinlikle karşıdır; çünkü bilimci ve gerçekçidir. Bundan dolayı da dinle dünya işlerini birbirinden ayırmıştır.

5. Atatürkçülük ırkçılığa ve saldırganlığa kesin

olarak karşıdır; çünkü ulusçudur, barışçıdır; Yurtta barış dünyada barış ilkesini savunur.

6. Atatürkçülük kendini Türk bilen, Türk'üm diyen herkesi Türk sayar.

7. Atatürkçülük, erkek ve kadın ayırımı yapan her düşünceye karşıdır; çünkü toplumun içinde kadının çok önemli bir yeri olduğuna inanır; kadınla erkek arasında hak eşitliğini ilke sayar.

8. Atatürkçülük, kültürde ve dilde yabancılaşmağa kesinlikle karşıdır; çünkü ulusal kültürün ve dilde bağımsızlığın, siyasal bağımsızlığın da koşullarından olduğuna inanır.

9. Atatürkçülük, her türlü iç ve dış sömürüye karşı olduğundan, emperyalizme ve feodalizme de karşıdır. Atatürkçü ulusçuluk, ulusal değerlerin, varlıkların sömürülmesini kesinlikle reddeder.

10. Atatürkçülük, halkın katılmadığı her türlü yönetime ve girişime karşıdır; çünkü gerçek anlamıyla halk egemenliğinden ve halk yönetiminden yanadır.

11. Atatürkçülük, üretim ilişkilerine dayanan sınıfların varlığını yadsımamakla birlikte, bu sınıfların çatışmasını kesinlikle reddeder; çünkü iş ve meslek gurupları arasında iç barışı sağlayıcı nitelikte organik bir dayanışma ve bütünleşmeyi amaç bilir.

12. Atatürkçülük, yeni Türk devletinin temelini oluşturan çağdaş ve ulusal değerlerin bireşimi bir dünya görüşüdür. Bu özelliğiyle aynı zamanda Türk yurdunun, Türk tarihinin, Türk halkının bütünlüğüne ve gerçeklerine dayanan ulusal bir görüştür; ileriye, yeniliğe açık devrimci bir yoldur; halkımızı orta çağdan modern çağa yönelten ilerici bir akımdır.

13. Atatürkçülük, kapitalist ve sosyalist bloklar dışındaki geri kalmış dünya ulusları için de bir meşale olmuştur. Çünkü sömürülen ve ezilen ulusların uyanması ve kalkınması yolunda başlatılan ve başarıya ulaştırılan ilk ulusal kurtuluş devrimidir. Bu açıdan da gene evrenseldir; tüm ezilen uluslar için yeni bir kurtuluş yolu olmuştur.

14. Atatürkçülüğün ilkeleşen başlıca, hedefleri ulusal tam bağımsızlık, çağdaşlaşma, ulusal egemenliktir. Yeni kurulan devletin dışa karşı tam bağımsız olması, içte de ulusal egemenliğe dayanan bir yöntemi öngörmesi ve toplumu çağdaş uygarlık düzeyinin bile üstüne çıkarmak istemesi, Atatürkçülüğün aynı zamanda temel ulusal ülküsüdür. Bu ülküsel hedeflere ulaşabilmek için de halkçılık, devletçilik, devrimcilik, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, layiklik ilkeleri yöntem olarak, araç olarak be-

nimsenmiştir. Hepsinin özünde de akılcı bir felsefe yatmaktadır.

Atatürk ilkeleri bu amaçlara ulaşma yolunda bir bütündür; Tek tek ele alınıp yorumlanamaz ve uygulanamaz. Atatürk Devrimi ve Atatürkçülük belirli siyasal yönlerden değil, Türkiye ve dünya gerçekleri açısından bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Yeniliğe, ileriye dönük olan bu ulusal devrimci dünya görüşü, inanıyoruz ki gün geçtikçe yeni çağdaş yorumlarla tarih içindeki gerçek yerini daha sağlam bir biçimde alacaktır.»

(Atatürkçülük ve Atatürk İlkeleri, Ankara 1973, 7 s.).

Türk Devrimine tarihsel bir perspektif açısından bakan, ulusal ve evrensel yanlarını, bütünlüğünü belirten Halkevleri Atatürk Enstitüsü, sistemleştirme denemelerine ilginç bir örnek vermektedir. Tartışma kapısı açık tutularak «doğru»ların bulunacağı ve yoğunlaştırılacağı ise söz götürmez.

KAYNAKLAR

Bu kitapta bir araya getirdiğimiz yazılarla yanıtların ilk yayın yerleri ve tarihleri şöyledir:

1. **Çizgi** (Diyarbakır), sayı 1,1 şubat 1953.
2. **Vatan,** 10 kasım 1958.
3. **Cumhuriyet,** 11 kasım 1964.
4. **Türk Dili,** sayı 170, kasım 1965.
5. **Türk Dili,** sayı 182, kasım 1966.
6. **Yeni Ufuklar,** sayı 187, aralık 1967.
7. **Yeni Ufuklar,** sayı 222, kasım 1970.
8. **Cumhuriyet,** 12 kasım 1970.
9. **Türk Dili,** sayı 242, kasım 1971.
10. **Yeni Ufuklar,** sayı 230, kasım 1972.
11. **Cumhuriyet,** 11 kasım 1972.
12. **Türk Dili,** sayı 254, kasım 1972.
13. **Yeni Ufuklar,** sayı 240, eylül 1973.
14. **Atatürk ve Devrim,** Ankara 1973, s. 61-69.
15. **Cumhuriyet,** 30 ağustos 1973.
16. **Cumhuriyet,** 29 ekim 1973, (50. Yıl Eki).
17. **Yeni Ufuklar,** sayı 242, kasım 1973.
18. **Cumhuriyet,** 2 aralık 1973.
19. **Türk Dili,** sayı 290, kasım 1975.
20. **Yeni Ufuklar,** sayı 266, kasım 1975.

Yanıtlar

1961 **Gece Postası,** 11 aralık 1961, s. **4.**
1962 **Varlık Yıllığı 1962,** Istanbul 1961, s. 204-205.
1971 **Varlık Yıllığı 1971,** Istanbul 1970, s. 236-237.
1972 **Varlık Yıllığı 1972,** Istanbul 1971, s. 258-259.
1973 **Varlık Yıllığı 1973,** Istanbul 1972, s. 242-243.
1974 **Varlık Yıllığı 1974,** Istanbul 1973, s. 231-232.

İÇİNDEKİLER

Sunuş 5

BİRİNCİ BÖLÜM

Denemeler ve İncelemeler

Kurtarıcı Atatürk 9
Atatürk ve Doğu Üniversitesi 11
Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak 16
Atatürk ve «Mazlum Milletler» 22
Atatürk'ün Çilesi 31
Atatürk'ün Pabucu 37
«Atatürk'ü Anmak» Üzerine Düşünceler 42
Atatürk'ün Milliyetçilik Anlayışı 49
Atatürk'ü Yaşatmak 56
İkinci Atatürk 63
Atatürk ve Üniversite 69
Ulusal Eğitimin Atatürkçü İlkeleri 77
Bir «Barış Savaşı»nın Öyküsü 92
Atatürk'ün Devrim Anlayısı ve Türk Devrimi.. 97
Yeni Devlet'in Temeli 108
Cumhuriyet Türkiye'sinde Milli Eğitim 115
50. Yılında Cumhuriyet'in İlk Gününe Bakış.. 134

Türkiye Geçiş Toplumu 140
Mustafa Kemal Çizgisi 146
Atatürkçü Kuşakları Bekleyen Görev 155

İKİNCİ BÖLÜM

Atatürkçülükle İlgili Sorular
ve Yanıtları

1961 163
1962 164
1971 166
1972 168
1973 171
1974 174

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Belgesel Ekler

«Bursa Nutku» Tartışması 181
Devrim Tarihi Öğretimi Araştırması 193
Bir Enstitü Bir Öneri 214
K a y n a k l a r 227

Atatürk'ü sevmek, Atatürk'e hayran olmak, Atatrük'ü övmek, onun kurtardığı yurdumuzu seven herkesin boynuna borçtur. Ancak onu, bu eşsiz zaferleri için alkışlamakla görevimiz bitmiş olmaz. Çünkü Atatürk'ün devrimleri tamamladı zaferlerini ve yurdumuzun karanlık günlere bir daha düşmemesi için gerekli yolu gösterdi bize. Onları yaşatmak gerek.

Profesör Cavit Orhan Tütengil bu kitabında Atatürkü anlamanın onun eserini tamamlamak için ne kadar gerekli olduğunu, bilimsel bir metodla gözlerimiz önüne sermektedir. Atatürk'e mersiyeler yazma dönemi bitmiş, onu anlama ve tamamlama dönemi almıştır onun yerini. Bu kitaptan öğreneceğiniz çok şey vardır.

15 lira